

SVERIGES RUNINSKRIFTER

UTGIVNA AV

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN
FEMTE BANDET

VÄSTERGÖTLANDS
RUNINSKRIFTER

FJÄRDE HÄFTET

ÄLVSBORGS LÄNS
SAMT GÖTEBORGS OCH BOHUS LÄNS
RUNSTENAR

TEXT

AV

ELISABETH SVÄRDSTRÖM

UPPSALA 1958

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

ARBETET UTGIVES MED ANSLAG
UR HUMANISTISKA FONDEN

Tillhörande planschäfte (Pl. 121–160) sammanställdes 1940 av framlidne lektor Hugo Jungner i samråd med professor Elias Wessén och trycktes samma år (*Västergötlands runinskrifter*, häfte 2). Fotografierna till planschäftet ha tagits av tecknaren Harald Faith-Ell.

Av *Västergötlands runinskrifter* förberedes ett femte häfte innehållande runinskrifter av annan art jämte sammanfattning, ordförteckning och register.

Väne härad.

Från Väne härad med dess 6 socknar är endast en runsten känd. Den påträffades så sent som 1912 vid Velanda i häradets sydligaste socken, Åsaka. Runstenen är länets nordligast belägna och den västligaste av hela landskapets egentliga runstenar. Läget är ur utbredningssynpunkt tämligen isolerat från det övriga ristningsområdet. Avståndet till närmaste runsten, Vg 101 i Flo sn, är nära halvannan mil. Stenen intager även i runologiskt avseende i viss mån en särställning.

Under tidernas lopp har i Väne härad på ett flertal platser, bl.a. vid Hästevadet i V. Tunhems sn, Skalltorp i Väne-Åsaka sn, Halvardstorp i Gärdhems sn, iakttagits förmodade runristningar, vilka emellertid vid närmare granskning visat sig vara naturliga sprickbildningar. En av dem, L 2016, observerades redan av Hilfeling 1792. En »runsten» med naturliga repor står bakom museet i Vänersborg. Vid skolan i Väne-Ryrs sn står en modern runsten »huggen av skollärare Granqvists pojkar» (Welin).

150. Väne-Åsaka sn, Velanda, Skattegården.

Pl. 121, 122.

Litteratur: F. Nordin, Brev ³¹/₈ 1914 t. E. Brate (ATA), En nyfunnen västgötarunsten (i: VFT 3: 7–8, 1915, s. 158 f.); H. Jungner, Brev ⁷/₆ 1917 t. S. Welin (VFA); E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 42 f.; G. Mattsson, Konjunktiven i fornsvenskan (1933), s. 43 f.; Lis Jacobsen, Forbandelsesformularer (VHAA:s Handl. 39: 4, 1935), s. 71 noten, 73 f.; Handlingar 1935 i ATA; A. Bæksted, Målruner og trolldruner (1952), s. 33; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildning: Nordin, foto (VFA, återgivet i a.a.).

Runstenen står rest på en bergknalle 15 m. VSV om landsvägen Väne-Åsaka–Koberg och c:a 275 m. SSÖ om bron över Visslaån. Platsen är belägen 900 m. V om Velanda gård.

Stenen har tidigare stått på en plats c:a 40 m. i sydvästlig riktning från den nuvarande. Den påträffades enligt F. Nordin »år 1912 under flyttning af en gammal gärdesgård». Var stenen ursprungligen stått är obekant, men troligen har det varit i Velanda by, som ligger närmast intill.

Hård, mörkprickig gnejsgranit. Höjd 1,90 m., bredd 0,50 m. Stenen, som har kort rotända, är fastgjord vid berget med järndubbar och cement. Ristningen är på det hela taget djupt och omsorgsfullt huggen. Inskrift:

× **þurui** : **risþi** : **stin** : **iftir** : **ukmut** : **buta** : **sin** : **miuk** : **kuþan** : **þikn** × **þur** : **uiki** ×
5   10   15   20   25   30   35   40   45   50

Þyrvi resti sten æftir Ogmund, bonda sinn, miok goðan þegn. Þorr vigi.

»Þyrvi reste stenen efter Ogmund, sin make, en mycket god tägn. Tor vige (stenen el. runorna).»

Till läsningen: De kryssformiga skiljetecknen äro kraftigt huggna. Alla runorna äro säkra, ehuru 26–27 **ut** äro svagt framträdande. I vänstra kanten av 15 **i** går vinkelrätt en kort skåra, som ej är huggen. 17 **t** är kortare än övriga runor på grund av nedre bst i 16 **f**. 21 **k**, 35 **k**, 36 **k**, 43 **k** och 50 **k** äro ej stungna. R. 45–51 äro tydligt huggna. — Nordin, som först granskade inskriften, har läst den på samma sätt.

Þyrvi är sparsamt belagt på svenska runstenar, se Sö 188, men icke ovanligt i danska inskrifter, där det bl. a. förekommer på Jellingestenen som namn på kung Gorms gemål, jfr DR 41, 42, samt *Danmarks Runeindskrifter*, sp. 729. Det finnes på ytterligare en västgötasten, Vg 170. **ukmut** (ack.) utgör troligen den mindre vanliga, u-omljudda formen av fsv. *Agmundr*, *Ogmundr*. Inskriftens namnform motsvarar nämligen alldeles fisl. *Ogmundr*. Formen *Agmundr* återfinnes i Vg 34 och 178 samt några andra svenska runinskrifter, se Vg 34.

Inskriften är märklig genom sin åkallan av guden Tor. Denna är enastående bland svenska runinskrifter men äger direkta motsvarigheter på danska stenar. De senare äro samtliga såtillvida fullständigare, att de jämväl direkt uttrycka föremålet för det önskade gudabeskyddet: DR 110 Virring **þur : uiki : þisi : kuml :**, DR 209 Glavendrup **þur · uiki · þasi · runar**, DR 220 S. Kirkeby **þur : uik[i : r]unar [:]**. Västgötaristaren har tydligen begagnat sig av en traditionell formel, och det underförstådda objektet i satsen bör alltså ha varit **kuml** eller **runar**. Se vidare *Danmarks Runeindskrifter*, sp. 736 f., 1012.

Stenens hedniska karaktär kan icke dragas i tvivelsmål, även om det torde vara uppenbart, att ristningen tillkommit under en brytningstid mellan hedendom och kristendom. Vid en sådan tidpunkt bör man nämligen ha känt behov av att genom språkliga uttryck eller symboliska bildframställningar mera påtagligt hävda sin religiösa ståndpunkt. Fågelhuvudet (falk?), som bildar bågslingans avslutning uppåt, kan i detta fall möjligen också tolkas som en hednisk symbol, men detta är högst ovisst. Liknande ornamentala utsmyckning förekommer även på bevisligen kristna stenar.

Inskriften visar i runologiskt och ortografiskt avseende genomgående ålderdomliga drag: **m**-runa med cirkelformig bst, formen **risþi**, **u**-runans användning för *o*, avsaknaden av stungna runor.

Kullings härad.

Kullings härad gränsar i N till Bjärke och Barne härad, i Ö till Gäsene härad, söderut till Bollebygds härad och västerut till Ale och Vättle härad. Häradet tillhörde under medeltiden Lungs bo. Det omfattade 24 kyrkor motsvarande de nuvarande 24 socknarna och synes efter beräkningsgrunderna för fördelningen av tingsböterna i ÄVgL ha representerat ungefär $3\frac{1}{2}$ % av landskapets folkmängd. Häremot svarar ganska väl siffran för de bevarade runstenarna, 6.

5 av de 6 stenarna befinna sig nu vid kyrkorna i Eggvena, Fölene, Hols och Remmene socknar. De ha alla i sen tid framtagits ur respektive kyrkobyggnader. Ingen av de fem stenarna står sålunda längre på ursprunglig plats, även om denna icke torde ha legat nämnvärt avlägsen från den nuvarande. Mycket talar däremot för att Vg 152 står på ursprunglig plats. Med ett undantag, Vg 155, finner man runstenarna i häradets nordöstligaste del, trakten V om Herrljunga, där bebyggelsen sedan gammalt sluter an till dalgången utmed Nossan. Vg 155 däremot tillhör Sävadalens rika fornminnesbestånd.

Av de 6 runstenarna äro endast 2 (Vg 152, 154) fullständigt bevarade, medan av de övriga 4 (Vg 151, 153, 155, 156) större eller mindre stycken saknas.

Halva antalet stenar finns omtalat i *Ransakningarna* (Vg 151, 152, 154). Ingen av stenarna är avbildad i *Bautil* (1750). De övriga (Vg 153, 155, 156) äro kända sedan slutet av 1700-talet. 5 av stenarna granskades då av C. G. G. Helfeling, medan den sjätte (Vg 155) synbarligen icke uppmärksammats av denne. Samma 5 stenar registreras av J. G. Liljegren (*Runurkunder*, 1833) och K. Torin. Först 1905 återfann man Vg 155 i samband med Hols kyrkas restaurering. Ännu en sten, Vg 154, ansågs en tid förlorad men hade synbarligen vid mitten av 1800-talet inmurats i kyrkan, där den vid restaureringen 1946 återfanns.

151. Eggvena sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 123.

Litteratur: L 1392, T 59. *Ransakningarna* 1667–84 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 107); C. G. G. Helfeling, *Resor* 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 38; G. Brusewitz, *Westergötland* 1862, s. 131 f. (ATA); N. G. Djurklou, *Brev t. B. E. Hildebrand* 26/8 1868 (ATA), *Antiqvitetsintendentens berättelse* 1868, s. 191 f. (ATA); Eggvena Kyrkostämmoprotokoll 26/8 1869 § 7 (utdrag i ATA); *Handlingar* 1938 i ATA; H. Wideen, *Västsvenska vikingatidsstudier* (1955), passim.

Äldre avbildningar: Andreas Eric[i], bläckteckning (i *Ransakningarna*); P. Tham, bläckteckning (i Helfeling a. a., s. 38, återgiven i kopia av J. G. Liljegren i *Fullständig Bautil*, ATA); Brusewitz, bläckteckning (i a. a.); Djurklou, bläckteckning (i *Berättelse* 1868); O. Erlandsson, träsnitt (i T 59).

Runstenen står rest 1 m. V om Eggvena kyrkas södra ingång. Den saknar rotända och har därför uppställt på den i markytan synliga grundstenen till södra tornmuren samt upptill medels en förtent järnkrampa fästats vid muren ifråga.

Stenen finns avbildad i *Ransakningarna* 1667–84, där pastor loci Andreas Eric[i] uppger den vara tillfinnandes »i Egvena Wächnhwss». Enligt C. G. G. Helfeling (1791) ligger stenen »i Äggvena Vapenhus vid dörren mycket skadad». Stenen granskades 1862 av G. Brusewitz, men ytterligare detaljer om dess placering

Fig. 250. Vg 151. Eggvena sn, kyrkan.
Efter teckning i Ransakningarna.

erhålla vi först genom N. G. Djurklou i dennes berättelse 1868. »I förhuset ligger till plansten inåt kyrkan en runsten ... Stenens plats är synnerligt olämplig, och då han ej i följd af ristningen kan å marken resas, så har hos pastorsembetet hemställts att han måtte infästas i kyrkoväggen». Resultatet av denna hänvändelse blev, att man på kyrkostämman i orten ^{16/5} 1869 förklarade sig villig »att i samband med nästa år pågående reparation af kyrkan förfoga med nämnde runsten som Herr Baron täcktes förordna». Åtgärden tycks emellertid vid denna tidpunkt ha inskränkts till stenens upptagande ur golvet och utflyttning på kyrkogården (jfr Torin). Sin nuvarande uppställning erhöi stenen 1938 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

Grå granit. Höjd 1,35 m., bredd 1,22 m. Stenen saknar numera både topp- och rotända. På teckningen i *Ransakningarna* är stenens övre del fullständig, men bilden måste vara missvisande, eftersom de runor, som nu saknas på topppartiet, icke finnas redovisade på teckningen. Stenen tycks sålunda redan på 1600-talet ha företett samma skador som nu. Ristningen är tydlig, djup och jämn.

Inskrift:

: uifast : rispi : stj . . . r : uifa : hrpa : kuþan : þegn :

5 10 15 20 25 30

Vifast[r] resti st[en þenna æfti]r Vifa, harða goðan þegn.

»Vifast reste denna sten efter Vive, en mycket god tågn.»

Till läsningen: Inskriften börjar med sk. Övre delarna av 5–6 **st** äro skadade i brottet; vänstra **bst** i **t** har därvid gått förlorad. 9 **s** är omvänd, likaså 12 **s**, ej rättvänd som på bilden hos Torin; en liten naturlig fördjupning finns vid övre delen av 9 **s**. Högra **bst** i 13 **t** har gått förlorad i brottet. Därefter ser man nedre delen av en runa, kan vara **i**, ej **a**, såvitt man kan se vid brottkanten. I stenens högra övre kant synes nedre delen av 15 **r**, som sålunda är fullt säker. 24 **k** är ej stungen. 30 **e** har stor punkt, sannolikt ej naturbildning. Övre delen av denna runa är bevarad i brottkanten. 31 **g** är tydligt stungen. I lakunen mellan 14 **i** och 15 **r** torde sannolikt följande runtext haft sin plats: **n : þina** (el. **þani**, jfr Vg 152) : **ifti** (el. **efti**).

Frånsett läsningen i *Ransakningarna* och J. G. Liljegrens efter Hilfeling anförda, mycket ofullständiga text, äro de olika granskarnas läsningar i huvudsak överensstämmande. — Bruswitz har delvis förvanskad inskriftens avslutning, därigenom att han bortsett från 30 **e** och sökt läsa de två sista runorna, innanför huvudslingan, från höger till vänster med den innersta, nydragna ramlinjen som bas. Han läser felaktigt **þrk**. — Djurklou har ej observerat sk vid inskriftens början samt efter 23 **a**, ej heller ramlinjernas punkterade avslutning längst ned till höger. Såväl han som Torin läser 31 **k**.

Om bortfallet av nominativändelsen i *Vifastr* se Vg 7. Namnet *Vifastr* förekommer i ett flertal svenska runinskrifter. Det användes ännu under medeltiden tämligen flitigt. *Vifi* är visserligen icke eljest belagt som självständigt namn i svenska källor men ingår otvivelaktigt i det västgötska ortnamnet *Vivared*, Kärråkra sn (1542 skrivet *Viuerydh*), jfr *SOÄ* XIV, 74. Ett fda. *Vive* anföres av Lundgren och Brate (s. 301). Namnet är troligen ett kortnamn till exempelvis *Vifastr*.

Runstenen visar så stora överensstämmelser med den närbelägna Vg 152 både i språkligt och ornamentalt avseende, att de båda stenarna med all sannolikhet kunna tillskrivas samme ristare.

152. Eggvena sn, Håkansgården.

Pl. 124.

Litteratur: L 1393, T 60. Ransakningarna 1667–84 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 106 f.); C. G. G. Hilfeling, Resor 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 36; P. Tham, Archeologiska Anvisningar, bl. 12 (ATA); P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 444; G. Brusewitz, Westergötland 1862, s. 132 (ATA); N. G. Djurklou, Brev t. B. E. Hildebrand ²⁶/₈ 1868 (ATA), Antiquitetsintendentens berättelse 1868, s. 192 f. (ATA); Handlingar 1899 i ATA; Boråsposten 7/7, 1899; N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 60; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildningar: Andreas Eric[i], bläckteckning (i Ransakningarna); P. Tham, bläckteckning (i Hilfeling a. a., s. 40, återgiven i kopia av J. G. Liljegren i Fullständig Bautil, ATA); P. Tham, Anteckningar under och i anledning af en resa ifrån Westergöthland til Stockholm, gjord 1796 och 1797 (1797), tab. IV, fig. 2; osign. bläckteckning 1835 (VFA); Brusewitz, bläckteckning (i a. a.); Djurklou, bläckteckning (i Berättelse 1868); O. Erlandsson, träsnitt (i T 60).

Runstenen står rest 1 m. NÖ om vägen Eggvena kyrka–Bråttensby, c:a 200 m. NNÖ om Östergården och 600 m. S om kyrkan. Stenen vänder högra kantsidan åt vägen, och ristningen vetter mot NV.

I *Ransakningarna* skriver Andreas Eric[i] om denna runsten: »Anlångandhess dee gamble monumenta ... Så Ståår een stoor Steen Sönnan för östra Egvena på een Sidländ grön waldh, emillan åkrarna», och han bifogar den äldsta, kända bilden av stenen. I berättelsen om C. G. G. Hilfelings resa (s. 40) beskriver P. Tham monumentet sålunda: »Runsten vid Äggväna Bys Giärde af gråsten 5 alnar lång 3 alnar bred — var nedfallen 29 Aug. 1791, men blef uprest af Hilfeling Antiquarius». Eggvena gårde blir sedan den gängse lokaluppgiften för stenen (Lindskog, Liljegren, Djurklou, Torin). Detta namn är nu försvunnet. Vid olika tillfällen under 1800-talet ha besökarna funnit stenen stå lutande (Djurklou, Torin). Enligt en uppgift 1899 var den »till marken nästan nedfallen» men återupprestes den ³⁰/₆ samma år genom ortsbefolkningens försorg.

Grå granit. Höjd 2,36 m., bredd 1,95 m.

Inskrift:

kunuar : resþi : stin : þani : eftir : kana : bunta : sin : þegn harþa kuþan

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Gunnvar resti sten þenna æftir Kana, bonda sinn, þegn harða goðan.

»Gunnvar reste denna sten efter Kane, sin make, en mycket god tägn.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. I **k** är ej stungen; en flagring i runans mittparti har i det närmaste utplånat ristningen. 8 **e** är stungen. 14 **i** är ej stungen. Punkten i 20 **e** har formen av ett kort tvärstreck. 25 **k** är ej stungen. 28 **a** är skadad nedtill genom flagring. 38 **e** har stor djup punkt, placerad något t. h. om hst. 41 **h** är starkt vittrad ovanför bistavarna, som dock äro fullt säkra. 46 **k** har upptill en flagring, med all sannolikhet ej någon punkt.

Äldre läsningar visa flera smärre avvikelser i uppfattningen av de enskilda runtecknen. — Teckningen i *Ransakningarna* är skissartad och utan värde för läsningen. — Hilfeling: 19 **e**, 39 **k**, 46 **g**, sk efter inskriftens samtliga tre sista ord. — Liljegren anger som enda källa Hilfeling, men hans läsning avviker i vissa detaljer från dennes: 3 **þ**, 17 **i**, 19 **i**, 26 osäkert **u**, 39 och 46 **k**. — Brusewitz: 17 **i**, 20 **i**, r. 22 saknas. Den nedre horisontella runraden avfärdar han först med orden »resten otydlig», »af öfvervuxen mossa oläslig» men gör sedan ett försök att komma till rätta med runorna. Att han helt misslyckas, beror nog på att han sökt läsa dem upp- och nedvända med den nedersta ramlinjen som bas. Han har endast kunnat urskilja 42 **a**, 45 **a** (dessa runor äro ju likadana, från vilket håll de än läsas). R. 44 har han uppfattat som **t**. — Djurklou uppfattar alla runorna ostungna: 8 **i**, 20 **i**, 38 **i**, 39 **k**. På Djurklous teckning saknas sk efter 15 **n**, 40 **n**, 45 **a**, 50 **n**, men i uppteckningen finns sk efter varje ord. — Torins läsning skiljer sig från ovanstående endast genom 20 **i** och 39 **k** samt sk efter alla ord (ovisst om bildens tecknare avsett sk efter 40 **n** och 50 **n**).

Fig. 251. Vg 152. Eggvena sn, Håkansgården.
Efter teckning i Ransakningarna.

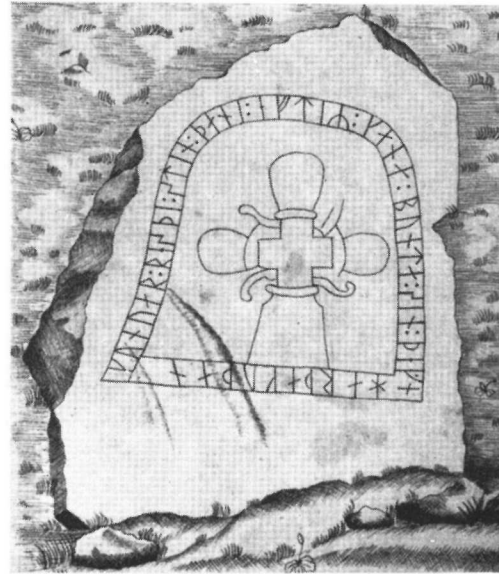

Fig. 252. Vg 152. Eggvena sn, Håkansgården.
Efter teckning 1835 i VFA.

Vilket pronomen, **þina** eller **þansi**, som ristaren åsyftat med skrivningen **þani**, är svårt att avgöra. Frekvensen av formerna *þenna* resp. *þenssi*, *þanssi* i kombination med *sten* (ack.) är, frånsett skrivningarna **þani**, för Älvsborgs län lika, för Skaraborgs län ungefär 1 : 3. Det kan erinras om att ristningen i ortografiskt hänseende är utförd med stor noggrannhet, samt att ytterligare fyra inskrifter, Vg 189, 190, 193 och 195, samtliga från södra Västergötland, visa exakt samma skrivning.

Kani är tidigare känt från en svensk runinskrift, Sö 69. Dessutom ingår det antagligen i vissa ortnamn, *Kanarp* (förr *Kanathorp*), Annerstads sn, Småland, *Kanared*, Horreds sn, Västergötland. På västnordiskt område förekommer det ofta i medeltida källor som binamn, ursprungligen sannolikt med betydelsen 'båt' (Lind) samt ävenledes i åtskilliga ortnamn. Om kvinnonamnet *Gunnvar*, som i den yngre formen *Gunnur* bl. a. är känt från ytterligare två västgötainskrifter, Vg 9 och 36, se U 131 samt Beckman i *VFT* 4: 1, s. 60.

Starka skäl tala för att samme ristare utfört Vg 151 och 152. Det sistnämnda monumentet är dock ett noggrannare arbete.

En modern kopia av Vg 152, ehuru till storleken mindre, står rest i Hönsätters trädgård, Österplana sn.

Eggvena sn, Kungegården.

Det anses allmänt i orten, att 650 m. NÖ om Kungegården i Eggvena sn en runsten skall vara inlagd i en bro under landsvägen. K. E. Sahlström har på Riksantikvarieämbetets uppdrag år 1930 besökt platsen utan att finna spår av stenen.

153. Fölene sn, kyrkogården.

Pl. 123.

Litteratur: L 1394, T 58. C. G. G. Hilfeling, Resor 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 39, 44, 46; P. Tham, *Archeologiska Anvisningar*, bl. 12 (ATA); P. E. Lindskog, *En kort beskrifning om Skara stift* 5 (1816), s. 444; G. Brusewitz, *Wester-götland* 1862, s. 129 f. (ATA); N. G. Djurklou, *Brev t. B. E. Hildebrand* 26/8 1868 (ATA), *Antiquitetsintendentens berättelse* 1868, s. 195 (ATA); *Handlingar* 1937, 1946–47 (restaureringsrapporter) i ATA.

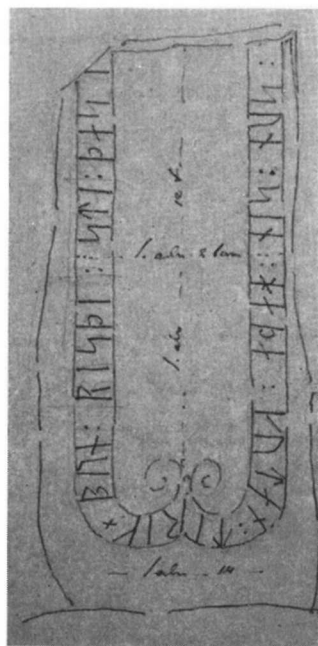

Fig. 253. Vg 153. Fölene sn, kyrkogården.
Efter teckning av Tham.

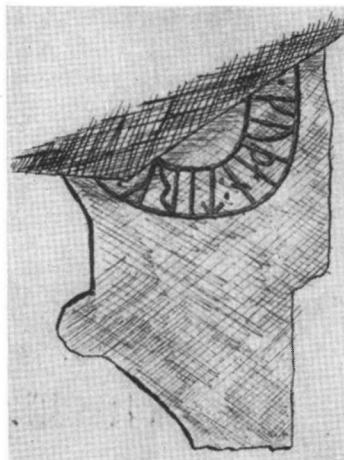

Fig. 254. Vg 153. Fölene sn, kyrkogården.
Efter teckning av Djurklou.

Äldre avbildningar: Tham, bläckteckning (i *Hilfeling a. a.*, s. 46, återgiven i kopia av J. G. Liljegren i *Fullständig Bautil*, ATA); Djurklou, bläckteckning (i *Berättelse* 1868, stenen liggande under kormuren); O. Erlandsson, träsnitt (i T 58, stenen under kormuren); H. Faith-Ell, foto 1936 i ATA (stenen under kormuren).

Runstenen står rest V om Fölene kyrkas vapenhus, omedelbart till höger om ingången till kyrkan. Till vänster om ingången står Vg 154.

Åren 1937–47 stod stenen rest invid kyrkans östra sakristievägg. Dess ursprungliga plats känner man icke. Såväl denna sten som Vg 154 iaktogs emellertid av C. G. Hilfeling 1791 »på Fölene kyrkogård», Vg 154 »till venster vid ingången», Vg 153 »till höger» om densamma; »båda Runstenarna äro af H. Pastor Kyllin inflyttade ifrån marken». Denna förflyttning skulle, enligt P. Tham, ha ägt rum »på 1780-talet», jfr Vg 154. Huruvida detta är med verkligheten överensstämmande beträffande Vg 153, undandraget sig numera bedömande. För den andra stenens del är uppgiften helt missvisande. Samma uppgifter om stenarnas placering på kyrkogården återkomma hos P. E. Lindskog och J. G. Liljegren.

Då G. Brusewitz den 20/7 1862 besökte Fölene, saknades de båda stenarna på kyrkogården: »hela kyrkan genomsöktes jemte sakristian och tornet; men ingen runsten fanns. Tillkalladt folk visade mig dock den ena af de båda, som framstack under chormuren, men låg mest dold derunder, så att man såg icke stort mer än ett: Den andra runstenen deremot visste ingen människa besked om.» N. G. Djurklou kunde 1868 bekräfta denna uppgift: »I kyrkan eller åtminstone på kyrkogården hafva funnits 2 runstenar af hvilka nu blott den ena återstår, lagd i choret's grundmur, der troligtvis den andra äfven är att söka.» Stenen har alltså i sen tid blivit inlagd i kyrkans grundmur jäms med markytan i koret's sydöstra hörn; se även Vg 154. Den uttogs och restes invid sakristieväggen 1937. Sin nuvarande placering erhöll stenen i samband med återupptäckten och restaureringen av Vg 154.

Grå granit. Höjd 1,55 m., bredd 0,92 m. Stenens översta del är avslagen och var så redan vid Hilfelings besök 1791.

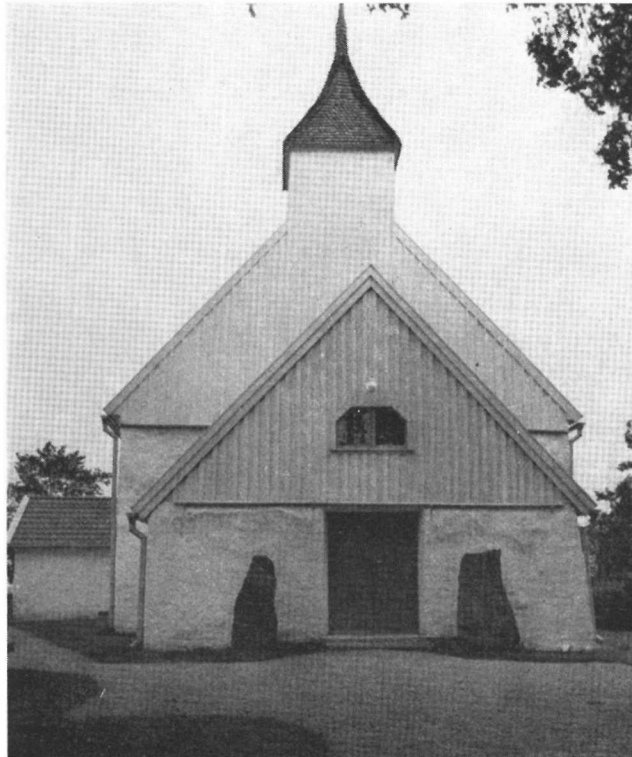

Fig. 255. Vg 154 och 153. Fölene sn, kyrkogården. Efter foto 1954 (Winbo, Herrljunga).

Inskrift:

: bun : risþi : sin : þo . . . : sun : sin : hapa : kuþan : tirik :
           5   10   15   20   25   30

B[i]o[r]n resti sten þa[nnsi] . . . , sun sinn, harða goðan dræng.

»Björn reste denna sten (efter) . . . , sin son, en mycket dugande ung man.»

Till läsningen: Runorna äro tydliga. 24 **k** är ej stungen. Mellan hst och bst i 24 **k** finns en ojämn fördjupning, som ej är huggen. 25 **u** är skadad genom flagring.

Hilfeling läste, enligt Tham, 10–11 **ti**, r. 12 och följande **þasi**, 26 **t**, kryss efter 33 **k**, för övrigt som ovanstående. — Djurklou redovisar de runor, som icke voro dolda av kormuren, : **kuþan** : **tirik** :. — Även för Torin var endast detta lilla parti av inskriften tillgängligt. Han läste dock r. 32 korrekt som **i**.

Det första namnet torde vara *Biorn*, ehuru både **i** och **r** utelämnats. En motsvarande form förekommer på Ög 47 **asbun** (ack.) samt på trästickan från Lödöse **þorbon** (nom., se Carl R. af Ugglas, *Lödöse*, 1931, s. 607). Ortografiskt företer inskriften även i övrigt flera bristfälligheter, såväl bortfall av enstaka runor, **sin** för **stin**, **hapa** för **harþa**, som inskott, **tirik** för **trik**. Sonens namn har stått på det förkomna stycket av stenen.

154. Fölene sn, kyrkogården.

Litteratur: L 1395, T 58 anm. Ransakningarna 1667–84 (tryckt i VFT 4: 5–6, 1932, s. 107); C. G. G. Hilfeling, Resor 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 37, 44; P. Tham, Politiska Anteckningar, renskrift 1797, s. 13 f. (ATA), Archeologiska Anvisningar, bl. 12 (ATA); P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 444; Kyrkoinventarium

1829 (ATA); G. Brusewitz, Westergötland 1862, s. 129 f. (ATA); N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1868 (ATA), s. 195 f.; Handlingar 1936, 1946–47 (fynd- och restaureringsrapporter) i ATA.

Äldre avbildningar: Andreas Eric[i], bläckteckning (i Ransakningarna); P. Tham, bläckteckning (i *Hilfeling a. a.*, s. 44, i kopia återgiven av Liljegren i Fullständig Bautil, ATA); Djurklou, bläckteckning (VFA, sammanställd med utgångspunkt från äldre teckningar).

Runstenen står rest V om Fölene kyrkas vapenhus, omedelbart till vänster om ingången till kyrkan. Till höger om ingången står Vg 153.

Den äldsta uppgiften om stenens placering har Andreas Eric[i] nedskrivit på sin teckning i *Ransakningarna*, »Vthan för Fölenes Wäcknhwss». Thams meddelande 1797 (*Politiska Anteckningar*) om att stenen skulle vara »af Herr Pastor Kyllin inflyttad [till kyrkogården] ifrån marken på 1780-talet» torde därmed kunna lämnas utan avseende. C. G. G. Hilfeling finner den 1791 upprest på »Fölene kyrkogård till venster vid ingången», och kyrkoinventariet 1829 meddelar: »I Fölene vapnhus ligger till golf en ristad sten [inskriften upptecknad]».

G. Brusewitz fann 1862 inga spår av stenen, men N. G. Djurklou, som 1868 besökte Fölene, höll för troligt, att Vg 154 i likhet med Vg 153 inlagts i korets grundmur, ehuru då endast den sistnämnda stenen var synlig. Miss-tanken bekräftades 1946, då stenen i samband med restaureringsarbeten i kyrkan påträffades liggande med runorna nedåt inne i muren i korets nordöstra hörn, 1 dm. under marknivån. Stenen var vid återfinnandet brusten i två delar men lagades och restes på sin nuvarande plats 1947 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

Den exakta tidpunkten för de båda Fölene-stenarnas placering i kormuren känner man icke. Bevarade kyrkostämmoprotokoll och räkenskapsböcker — sådana finnas för Fölenes vidkommande tyvärr icke i obruten följd — ge inga definitiva besked. Redan på 1790-talet påtalas vissa skador i östra kyrkgaveln, och det bristfälliga murverket är sedan för lång tid ett återkommande bekymmer, som dock förefaller att endast sporadiskt och i liten omfattning ha föranlett åtgärd. Det är dessutom icke troligt, att Vg 154, som år 1829 av dåvarande kyrkoherden L. B. Kyllin omfattades med sådant intresse, att dess inskrift upptecknades i kyrkoinventariet, i dennes livstid (Kyllin dog som prost i kontraktet 1845) skulle ha flyttats från vapenhuset och placerats osynlig i kormurens grund. En utgifts-post 1854 kan emellertid måhända vara värd att i sammanhanget notera: »för kyrkemurarnes omläggning R:dr 38.» Vad denna reparation i verkligheten har inneburit, förtiger källan. Man kan icke ens bestämt avgöra, huruvida »kyrkemurarne» äro att fatta som själva kyrkans murverk. De kunna också avse kyrkogårdsmurarna, vilkas underhåll dock tidigare uttryckligen åvilat bönderna själva. Någon mera omfattande reparation kan det i anseende till summan heller knappast vara fråga om. För den händelse runstenarna emellertid skulle ha hamnat i kormuren vid detta tillfälle, måste man nog utgå ifrån att Vg 154 redan dessförinnan hade avlägsnats från sin plats i vapenhusgolvet. Reparationer i vapenhuset planerades och beslötos 1828 och 1829. Om och i vad mån sådana verkstälts, framgår emellertid ej av kyrkböckerna.

37 - 578280. Västergötlands runinskrifter.

Fig. 256. Vg 154. Fölene sn, kyrkogården.
Efter foto 1954 (Winbo, Herrljunga).

Fig. 257. Vg 154. Fölene sn, kyrkogården.
Efter teckning i Ransakningarna.

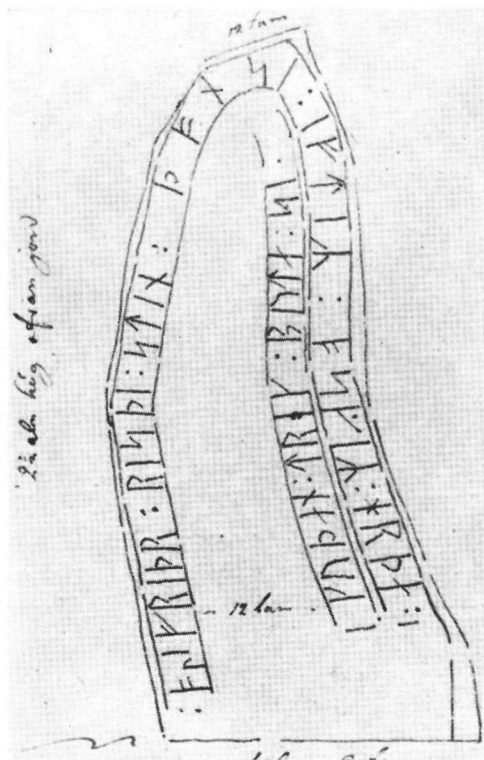

Fig. 258. Vg 154. Fölene sn, kyrkogården.
Efter teckning av Tham.

Mörk granit. Höjd 1,58 m., bredd 0,78 m. Ramlinjerna äro grundare än inskriften, som är djupt och tydligt huggen.

Inskrift:

osfriþr : risþi : stin : þonsi : eftir : osgir : hrþa : kuþan : trek : buta · sin

Asfriðr resti sten þanssi æftir Asger, harða goðan dræng, bonda sinn.

»Åsfrid reste denna sten efter Asger, en mycket dugande man, sin make.»

Till läsningen: Samtliga runor äro säkra. Inskriften börjar utan sk. Nedre delen av partiet mellan stavarna i 8 **r** är flagrad. 22 **e** är stungen. Sk efter 48 **a** består av endast en punkt. Efter 51 **n** finns intet sk.

Hilfeling läser r. 22 ostungen, **i**, samt sk i form av två punkter efter 48 **a**. 51 **n** är utelämnad; i dess ställe finns sk i form av en punkt.

Mot regeln står i denna inskrift släktskapsappositionen sist av de båda attributen till den dödes namn.

Asfriðr är den ursprungliga formen av det vanligare *Astriðr*, *Æstriðr*. Ännu en svensk runinskrift innehåller den ursprungliga namnformen, nämligen U 1074. I Danmark återfinnes *Asfriðr* på de berömda Haddebystenarna 2 och 4 som namn på hustrun till den svenskfödde konung Gnupa. Asfrid, Odinkars dotter, som var av dansk börd, ombesörjde resandet av de båda stenarna till minne av sin och Gnupas son Sigtrygg; den ena, DR 2, är utförd av en svensk ristare, den andra, DR 4, av en dansk. Jfr *Danmarks Runeindskrifter*, sp. 15–16.

Asger, den äldre formen för *Æsgir*, är ovanligt i svenska inskrifter, se U 1177. I danska runinskrifter finnas exempel på namnet. Det är i sin yngre form *Æsgir* brukat i Sverige under medeltiden.

155. Hols sn, kyrkan.

Pl. 125.

Litteratur: G. A. Bohlin i VFT 2: 6-7 (1907), s. 101 f.**Äldre avbildning:** Bohlin a. a.

Runstenen står rest vid Hols kyrka, 1,5 m. V om kyrkogårdsmuren, till höger om uppfartsvägen till kyrkan. Den påträffades 1905 i samband med kyrkans restaurering »i väggen till ett utbyggt vapenhus» (Bohlin). I Torins register över saknade runstenar, 1875 (VFA), finns följande anteckning, som antyder, att stenen skulle ha varit känd åtskilligt tidigare. »Vid *Hools kyrkas vapenhus* en runsten enligt Wilksmans samlingar». I S. Wilksmans samlingar från 1700-talets mitt och senare hälft i Stifts- och Landsbiblioteket i Skara har jag emellertid icke återfunnit den uppgift, på vilken Torins anteckning grundar sig. Kyrkan är medeltida men betydligt utvidgad 1776 (Ewald).

Granit. Höjd 0,95 m., bredd 0,50 m. Runstenens nedre del saknas. Stenmaterialet har varit svårbehandlat. Ristningen är på många håll grund och otydlig.

Inskrift:

... **sp** **i** : **st** **i** n : **þ** **n** a : **i** f **t** i **r** : **k** u **p** m **u** t : **s** u **n** **s** i **n** : **þ** a - ...

... [re]sti sten þenna æftir Guðmund, sun sinn ...

»... reste denna sten efter Gudmund, sin son ...»

Till läsningen: R. 1-2 äro mycket otydliga. Jungner läser dem **sp**. **3 i** är tydlig. **4 s** är tydlig, fastän mellanleden är tunn. I **5 t** återstå endast svaga spår av bistavarna. **6 i** har förlorat mittpartiet. **7 n** är säker. Fr. o. m. sk efter **7 n** bli runorna tydliga. Vänstra bst till **13 t** är grund. På r. 15 syns högra bst till **r** tydligt, den vänstra är grundare. Jungner har uppfattat en fördjupning ovanför den högra **r**-bst som övre bst till **r**. Denna fördjupning verkar dock med hänsyn till stenens struktur icke huggen. Den har också för en **r**-runa oregelbunden form. Man må observera, att den icke träffar ramlinjen upptill. Den högra **r**-bst har tydlig kontakt med hst. Bst i **17 u** är försvunnen upptill genom vittring. Även hst är jämförelsevis grund men säker. Detsamma gäller till alla delar **18 þ**. I **19 m** äro övre delen av hst samt bistavarna grunda efter vitt-ring. **20-23 ut:su** äro djupa och tydliga. **24 n** har förlorat övre delen av hst. **25 s** är endast lätt skadad i toppen. **26-27 in** och följande sk äro säkra. Därefter synas **28-29 þa**. Av r. 30 återstår endast nedre delen av en hst.

R. 28-30 utgöra troligen början till ytterligare en bestämning till *Guðmund*, med all sannolikhet den schablonmässiga *þegn harða goðan*. *Guðmundr*, som förekommer på ytterligare tre stenar i landskapet, Vg 130, 139 och 194, är ett mycket vanligt namn i Norden under forntiden; se även Sö 217.

156. Remmene sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 125, 126.

Litteratur: L 1396, T 57. C. G. G. Hilfeling, Resor 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 37, 42; P. Tham, Archeologiska Anvisningar, bl. 12 (ATA); P. E. Lindskog, En korrt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 444; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); G. Brusewitz, Westergötland 1862, s. 132 f. (ATA); N. G. Djurklou, Brev t. B. E. Hildebrand ^{26/8}, ^{6/9} 1868 (ATA), Antiquitetsintendentens berättelse 1868, s. IX f., s. 199 f. (ATA); Kyrkostämmoprotokoll ^{6/6} 1869 § 5 (utdrag i ATA); Handlingar 1936, 1937 (restaureringsrapport) i ATA.

Äldre avbildningar: Tham, bläckteckning (i Hilfeling a. a., s. 42, återgiven i kopia av J. G. Liljegren i Fullständig Bautil, ATA, framsidan med korset); Brusewitz, bläckteckning (i a. a., framsidan med korset); Djurklou, bläckteckning (i Berättelse 1868, båda sidorna); O. Erlandsson, träsnitt (i T 57).

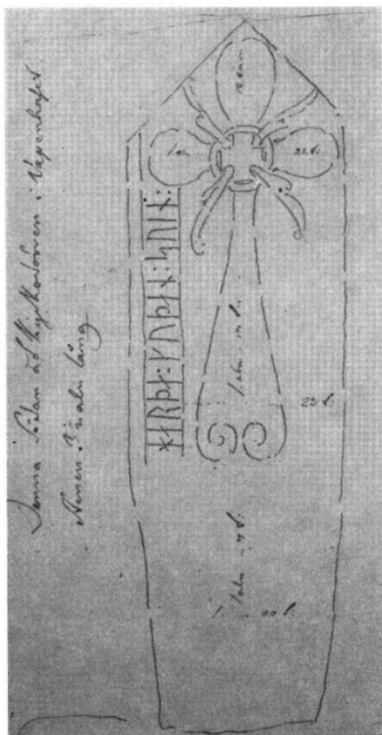

Fig. 259. Vg 156. Remme sn, kyrkan.
Efter teckning av Tham.

Andreas Larsson i Bajagården ... erhöi noggranna föreskrifter huru med stenen skulle förfaras, hvarjemte han uppmanades att vid kyrkans rifning efterforska det felande fragmentet och om det återfunnes derom underrätta.» Remmene socknemän förklarade sig följande år »villige att fullgöra hvad Herr Antiquitetsintendenten behagat förordna angående den i vapenhuset liggande och på båda sidor ristade runstenens uppsättande tätt invid den blifvande nya kyrkogrinden, så att båda sidornas inskrifter äro för renläsaren lätt åtkomlige». Beslutet tycks ha blifvit effektuerat senast 1871 (jfr Torin).

Grå granit. Höjd 1,61 m., bredd 0,65 m. Stenen har djup och tydlig ristning på två sidor. Ett ristat, ornamentalt kors pryder den sida, som bär inskriftens avslutning.

Inskrift:

A (baksidan):

: þurbiurn : rispi : sti - . . . r : þuri : brupur : sun : sin :

5 10 15 20 25 30

B (framsidan med korset):

harpa : kupan : suin :

35 40 45

Dorbiorn resti sten [þenna æfti]r Þori, broður sun sinn, harða goðan sven.

»Torbjörn reste (denna) sten efter Tore, sin brorson, en mycket dugande sven.»

Till läsningen: Inga runor äro stungna. Bst till **l þ** är bortflagrad. **2 u** har genom flagring svag hst. Av **r. 17** återstår endast nedre delen av hst. Översta delen av bst till **28 r** är bortflagrad. I det följande sk är

nedre punktens botten bevarad. Första staven i 32 **s** har ursprungligen huggits svagt ända ned, men huggningen har avbrutits till förmån för en korrekt **s**-form. Nedre delen av hst samt högra bst finnas bevarade av 34 **n**, däremot ha övre delen av hst samt vänstra bst gått förlorade genom flagring. Avståndet mellan r. 17 och 18 bör ha givit plats för 8–9 runor: **pina : ifti**.

Samtliga granskare ha läst framsidans inskrift på samma sätt. — Djurklou: 22 **a**; enligt teckningen ej sk efter 28 **r** och 34 **n**. — Torin: 22 **a**; sk saknas efter 34 **n**.

Substantivet *svenn* brukas sällan i den eljest på västgötastenar så vanliga, schablonmässigt avfattade appositionen till den döde. En direkt motsvarighet till detta *harda godan sven* finns såvitt känt endast på Ög 66 **suain : halkupan**.

Det ornamentala korset påminner om Vg 152 men torde beteckna ett något yngre stadium i utvecklingen. Därmed stämmer också de tämligen sena **r**-formerna.

Gäsene härad.

Gäsene härad omgives av följande härader norrifrån, medsols räknat: Laske, Vilske, Frökind, Ås, Veden och Kulling. Enligt ett tillägg till ÄVgL utgjorde Gäsene härad jämte Vedens och Bollebygds härader sammanlagt en tredjedel av Lungs bo. Av lagens föreskrift om bötesfördelningen att döma skulle folkmängden i Gäsene ha utgjort ungefär $4\frac{1}{2}\%$ av hela landskapets. En enda runsten motsvarar alltså icke tillnärmelsevis denna siffra. Detta är anmärkningsvärt, då fornminnena i övrigt inom vissa trakter, särskilt de östliga, äro talrika. Socknarnas antal är 22.

Områdets enda runsten står i Hovs sn i häradets mitt, förmodligen på ursprunglig plats. Inskriften är oskadad. Den är känd sedan slutet av 1600-talet men finns icke avbildad *Bautil* (1750). Däremot är den registrerad av J. G. Liljegren (*Runurkunder*, 1833) och av K. Torin.

157. Hovs sn, Fröstorp, Storegården.

Pl. 127, 128.

Litteratur: L 1397, T 61. Påskrift på en bläckteckning i ett prosten L. N. Rydeman tillhörigt ex. av O. Verelius, *Hervarar Saga* (1672); Joh. Rudbeck, *Iter in Scandinaviam* (diss. Ups. 1675), kap. 5 § 2, J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 99; C. G. G. Helfeling, *Resor 1791* (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 50 f.; P. Tham, *Archeologiska Anvisningar*, bl. 13 (ATA); P. E. Lindskog, *En kortt beskrifning om Skara stift* 5 (1816), s. 388; N. G. Djurklou, *Antiquitetsintendentens berättelse* 1869, s. 302 (ATA).

Äldre avbildningar: Bläckteckning (i Verelius a.a.; en i ATA förvarad bläckteckning med påskrift »Ex Scedula Rev. Episcopi A. O. Rhyzelii ... d. 27 Aug. 1829» synes vara kopia av denna); Tham, bläckteckning (i Helfeling a.a., s. 51, i kopia återgiven av J. G. Liljegren i *Fullständig Bautil*, ATA); Djurklou, bläckteckning (i a.a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 61).

Runstenen står rest c:a 2 km. VNV om Hovs kyrka, 150 m. VSV om Fröstorp, på en stenbacke c:a 200 m. NV om landsvägen. Den står intill och är vänd mot den gamla byvägen, av vilken spår synas inom ett gravfält med en skeppssättning och flera resta stenar. Ristningsytan vetter åt SV. Skeppssättningen ligger 12 m. VNV om stenen. Stenens plats är densamma i alla tillgängliga källor. Teckningen i Verelius' *Hervarar Saga* bär påskriften: »På Håfz hed, wid gården Murum i Skölfwenes församling står en Runasten». C. G. G. Helfeling: »Fröstorp och Murum: Stinnekullen; Jordkumlar Samt Bautastenar. Emot Söder på stinnekullen står en Runsten ... på Murums utmark ... Skriften mot Söder vid en liten väg.» P. Tham: »Vid Fröstorp Runsten». P. E. Lindskog: »Wid Frälsehemmanet St. Fröstorp i Håf ett litet stycke från landsvägen åt Stenunga står en Runsten». N. G. Djurklou: »På Fröstorp Storegårds egor». Förmodligen står runstenen på ursprunglig plats.

Rödaktig granit. Höjd 1,70 m., bredd 1 m. Ristningsytan är synnerligen slät och jämn.

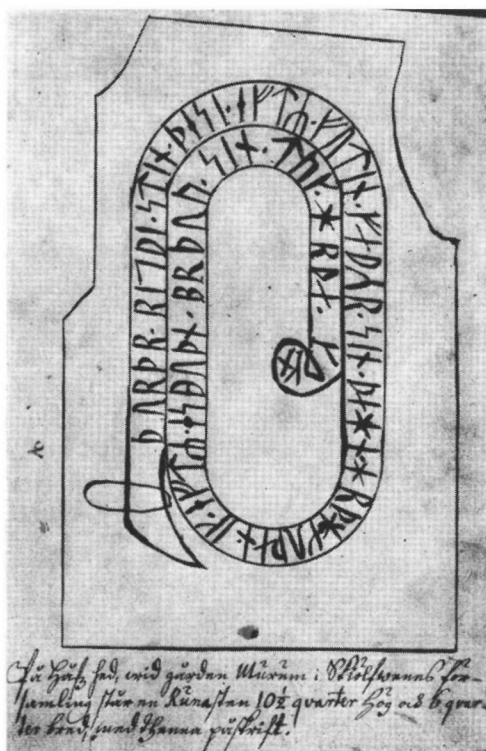

Fig. 260. Vg 157. Hovs sn, Fröstorp, Storegården. Efter teckning i ett privatägt exemplar av Verelius, Hervarar Saga.

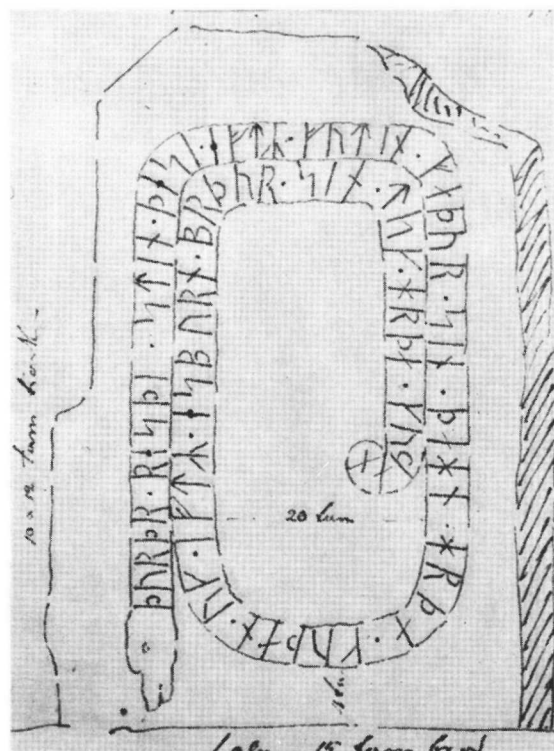

Fig. 261. Vg 157. Hovs sn, Fröstorp, Storegården. Efter teckning av Tham.

Inskrift:

purpr · rispi · stin · pesi · eftr · futin · faþur · sin · þahn · hrþa · kuþan · uk · eftr · esburn · brþur · sin ·

trk · hrþa · kþan ·

Þorðr resti sten þenssi æftir Fundin, faður sinn, þegn harða goðan, ok æftir Æsbiorn, broður sinn, dræng harða goðan.

»Tord reste denna sten efter Funnen, sin fader, en mycket god tägn, och efter Esbjörn, sin broder, en mycket dugande ung man.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. Alla runtecken synas säkra. 7 **i** och 13 **i** äro ej stungna. 16 **e**, 19 **e**, 51 **e** och 55 **e** ha däremot säkra, djupa punkter. 23–27 **futin** äro säkra. Bst till 35 **n** är svag. 49 **u** har svagt huggen men säker bst. 41 **r** och 70 **r** ha egendomlig form. 77 **p** har ovanligt kantig bst; runan kan måhända vara binderuna för **up**.

Hilfeling: 7 **e**, 51 **i**, 70 **s**, 77 **up**. — Liljegren efter Peringskiöld, *Monumenta*: 7 **e**, 51 **i**, 55 **a**, 69–70 **iu**, 77–79 **uþan**. — Djurklou: 19 **i**, 51 **i**. — Torin: 49 **i**, 77–79 **uþn**. Hos alla utom Liljegren saknas sk efter 79 **n**.

Fundinn, ursprungligen tillnamn 'den funne, hittebarnet', har begagnats över hela det fornnordiska området. Det finns ytterligare ett, om än något osäkert, västgötskt exempel på namnet i Vg 180; det återfinnes på två uppländska runstenar, U 1146, 1176, samt DR 29. *Æsbiorn* och *Þorðr* äro synnerligen vanliga både i svenska och danska runinskrifter och begagnades flitigt under hela medeltiden.

Ås härad.

Ås härad omgives av följande häradar: i N Gäsene och Frökind, i Ö Redväg, i S Mark och Kind, i V Veden. Häradet bildar tillsammans med Redväg det västgötska höglandets centralparti. Bebyggelsen har sedan gammalt knutit an till floddalarna — för Ås härads vidkommande Viskans vattensystem — och här finner man alltså företrädesvis fornlämningarna. På 6 av häradets 16 socknar fördela sig de 12 runstenarna sålunda: Fänneslunda 1, Hällstad 2, Härna 1, Möne 1, Rångedala 2, Södra Ving 5.

Under medeltiden utgjorde Ås härads folkmängd, enligt stadgan om bötesfördelningen i ÄVgL, c:a 4 % av hela landskapets. I förhållande till denna siffra är antalet bevarade runinskrifter tämligen stort. Av dessa äro 2 anbragta på gravhällar (Vg 163, 165), samt 9 eller kanske 10 på resta stenar (Vg 158–162, 164, 166, 168, 169, ev. 167).

Flera av stenarna ha stått i nära anslutning till den gamla vägförbindelsen mellan handels- och bebyggelsecentra i trakten kring nuvarande Borås och Ulricehamn. Man har anledning förmoda, att åtminstone 2 av stenarna, Vg 161 och 169, fortfarande stå på ursprunglig plats. För ännu en, Vg 168, kan den äldsta kända platsen på »Kungshögen» mycket väl vara den ursprungliga. Även gravstenarna Vg 165 och 167 hade sannolikt ursprungligen liksom nu sin plats vid Södra Vings kyrka. Däremot har man inga eller mycket osäkra hållpunkter för de övriga 7 stenarnas ursprungliga placering.

Av de 12 stenarna äro 9 fullständiga (Vg 158, 160–162, 164, 165, 167–169), ehuru några ytskadade. Av 3 (Vg 159, 163, 166) äro endast större eller mindre fragment bevarade.

Gravstenen Vg 165 bär en parallelltext med latinska bokstäver till runinskriften. Inskriften på en annan sten, Vg 167, är ristad med förvanskade runtecken och är icke språkligt tydbar.

Från slutet av 1600-talet är en odaterad teckning av gravstenen Vg 165, som alltså utgör den tidigast kända runinskriften inom häradet. För O. Celsius var vid början av 1700-talet ännu en sten, Vg 161, känd. Ingen av dessa finns avbildad i *Bautil* (1750). Från slutet av 1700-talet finnas ytterligare 2 stenar antecknade, Vg 158 och 168. 1812 påträffades Vg 169. Av de nämnda finnas alla utom Vg 168 registrerade i J. G. Liljegrens *Runurkunder* (1833). 1865 lämnar C. J. Ljungström den första uppgiften om Vg 159 och Vg 166, medan upptäckten av Vg 167 är resultatet av N. G. Djurklous besök 1869. Samtliga dessa 8 inskrifter äro behandlade av K. Torin. 4 inskrifter (Vg 160, 162–164) ha kommit fram först under 1900-talet.

158. Fänneslunda sn, kyrkan. Nu vid Fänneslunda.

Pl. 129.

Litteratur: L 1398, T 113. [L.] Frigell 1792(?) på bläckteckning i *Diverse Antiquariska Anteckningar af P. Tham* (tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal); Petr. Roth, *Beskrivning öfver Ving i Ås härad* 26/7 1784 (avskr. i Sundholmska saml. nr 92, s. 99 f., Stifts- och Landsbibl., Skara); *Uppteckning, undertecknad »Biörners uttålkning»* (Broeman?) i *Fullständig Bautil* (ATA); P. E. Lindskog, *En korrekt beskrifning om Skara stift* 5 (1816), s. 350; C. J. Ljungström, *Åhs och Wedens häradar* (1865), s. 60 f.; N. G. Djurklou, *Antiqvitetsintendentens berättelse 1869*, s. 250 (ATA); *Fornminnesinventering 1937* (ATA); *Handlingar 1943–48* i ATA; H. Wideen, *Västsvenska vikingatidsstudier* (1955), s. 153.

Äldre avbildningar: Frigell, bläckteckning 1792(?), jfr ovan; Ljungström a.a. (efter teckning av A. G. Ljungström); Djurklou, bläckteckning (i a.a.); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 113).

Fig. 262. Vg 158. Fänneslunda sn, kyrkan.
Efter teckning av Friggell.

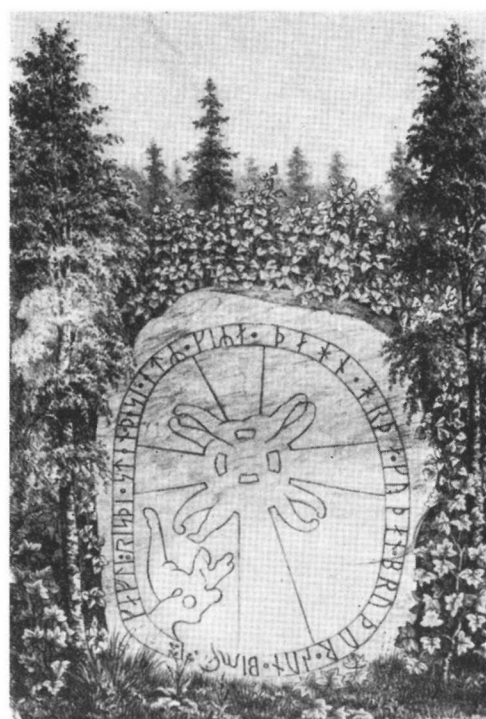

Fig. 263. Vg 158. Fänneslunda sn, kyrkan.
Efter Ljungström, Åhs och Wedens härader (1865).

Runstenen står sedan 1948 rest 2 m. S om stora infartsvägen till Fänneslunda säteri, 100 m. V om manbyggnaden.

Tidigare hade stenen sin plats c:a 150 m. Ö om manbyggnaden, där nu en uthusbyggnad uppförts. Denna plats var ej heller den ursprungliga. Någon gång vid mitten av 1700-talet flyttades nämligen stenen av dåvarande ägaren till Fänneslunda, baron v. Knorring, från en plats »på Västra sidan om, och nära intill kyrkan» (Roth) till säteriets trädgårdsanläggning. »Förrut låg han på gärdet kullfallen, ungefär et stenkast från kyrkan i sudväst», skriver den äldsta teckningens upphovsman. v. Knorrings åtgärd gav anledning till ett temperamentsfullt uttalande av C. J. Ljungström i *Åhs och Wedens härader* (1865): »Att samla Fornminnen till godt förvaringsrum är rätt, när de äro af lättare och lätt förstörbar egenskap, men att draga runstenar från sin plats till annat ställe, eller, än mera till annan landsort är — mer än befängdt.» Yttrandet är anmärkningsvärt som prov på en då föga utbredd men nu så mycket starkare hävdad uppfattning om fornminnesvårdens uppgifter. Stenen, som från början avsetts att vara en prydnad för trädgården, beskrives under senare hälften av 1800-talet »så djupt nedsjunken i jorden, att hela slingan nedtill är dold» (Torin), »nästan öfverväxt af buskar och ris och derföre svåråtkomlig» (Djurklou).

Rödaktig granit. Höjd (från runslingans nederkant) 1,7 m., bredd 1,35 m. Huggningen är tydlig, om än stundom vittrad. Stenens nedre högra hörn, som nu är borta, var avslaget redan på 1700-talet. Denna skada berör dock icke runinskriften.

Inskrift:

kafli : rispi · stin · þessi · etr · kira · þahn · hrþa · kuþan · brupur · sun · bitu

5   10   15   20   25   30   35   40   45   50

Kafli resti sten þesssi æftir Gere, þegn harða goðan, broðursun bitu.

»Kavle reste denna sten efter Gere, en mycket god tägn, brorson **bitu** (gen.)»

Till läsningen: Sk saknas vid inskriftens början och slut. Alla runor äro säkra. Något under hst:s mitt på 13 i finns i hst:s högra kant en fördjupning, som är naturlig. Bst till 33 a är krokig, bred och djup till höger, där stenen är mjukare. Vissa egendomliga r-, s- och u-former påminna om Vg 157. Anmärkningsvärd är särskilt r. 51, som med säkerhet avser u; ett snarlikt utseende har 43 u. Direkta motsvarigheter finner man även annorstädes, t. ex. U 504.

»Björners uttålkning», som är den äldsta: 10 a, 16 i, 19 a, 27–28 akh, 30 n, 33 k, 48 r. — Ljungströms läsning är densamma som ovanstående utom 13 e. R. 50–51 ha ej kunnat läsas. — Djurklous teckning har . som sk efter 5 i; 13 i är hos Djurklou stungen, sk saknas efter 44 r. Runorna efter 48 b markeras otydliga. — Torins läsning är densamma som ovanstående.

Kafl finns som norskt binamn i belägg från tidig medeltid, ursprungligen med betydelsen »trindlagd person» (Lind). Som tillnamn har det även funnits i Sverige, jfr E. Hellquist, *Fornsvenska tillnamn* (i: *Xenia Lideniiana*, 1912), s. 98. Det har som efternamn burits av ägarna till Rosendal i Kärråkra sn, c:a 1½ mil NÖ om Fännesslunda, från mitten av 1600-talet och bakåt i tiden så långt man känner, i varje fall till slutet av 1400-talet. — *Geiri* är känt från ytterligare en sten i landskapet, Vg 187, samt dessutom från fyra östgöta-stenar, Ög 129, 202, 207, 229. Namnet är likaledes belagt i danska källor, och på Island har det varit tämligen vanligt (fisl. *Geiri*). Sannolikt utgör det svagform till det från andra svenska runinskrifter kända namnet *GERR* (bl. a. Vg 61, Ög 169). Ett *Gere* förekommer också som binamn till en lector Lafrens i Oslo, men mannens nationalitet är en smula osäker, måhända ej norsk utan tysk (Lind). — Namnet *bitu* (gen.) är icke förut belagt. Huruvida det är kvinno- eller mansnamn, kan av sammanhanget icke avgöras, men det förre är troligast. Troligen har det varit namn på Kavles hustru.

Ristningen har sannolikt utförts av samme man som har signerat Vg 181.

159. Hällstads sn, Hagahult. Nu i Borås museum.

Pl. 128.

Litteratur: T 107. C. J. Ljungström, Åhs och Wedens härader (1865), s. 57; Fornminnesinventering 1937 (ATA).

Äldre avbildningar: S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 107).

Detta fragment av en runsten tillhör Borås museum, inv.nr 7.378. Fragmentet låg 1892 på en jordfast sten vid en åkerkant å torpet Hagahult. Sedermera flyttades det till gården Hov, där det kastades upp på en mur. Då det härigenom löpte stor risk att försvinna, överlämnades det till museet i Borås.

Granit. Storlek 0,6 × 0,55 m. Inskriftssidan har en mörkare färg än de övriga sidorna. Baksidan visar mittpartiet av ett ristat kors, påminnande om korset på Vg 117.

Inskrift:

... **ki sat** ...

5

... *satt*[i] ...

»... satte ...»

Till läsningen: Av 1 k är endast bst bevarad. Efter 2 i är en djup grop, som möjligen tagit bort ett sk. Av 5 t är v. bst djup och tydlig; hst är delvis bevarad i kanten av en flagring.

De två första runorna utgöra sannolikt slutet av ett mansnamn på -ki eller -gi sådant som *Nakki*, *Banki*, eller *Helgi*, *Illugi*.

160. Hällstads sn, Väby, Västergården.

Pl. 130, 131.

Litteratur: Handlingar 1929–30 i ATA; S. Hellman, Hällstads sockens historia (1931), s. 18; Fornminnesinventering 1937 (ATA).

Runstenen står rest i sank hagmark c:a 65 m. SSV om Väby Västergård, c:a 35 m. V om landsvägen Härna–Hällstad. Stenen påträffades år 1920 av Riksantikvariens ombud G. Källman på en plats 14 m. Ö om den nuvarande, där den låg »nästan övervuxen». Den förmodas av S. Hellman (*Hällstads sockens historia*, 1931) ha »tjänat som trappa eller golv i häradsstallarna, som lära ha legat där. De uppsattes då tingshuset byggdes på 1750-talet». Var stenen ursprungligen stått är obekant.

Ljusröd, skiffrig granit med gråsvarta inslag. Höjd 2,20 m., bredd 1,69 m. Ristningen är tydlig.

Inskrift:

puri × rispi stn × þansi iftr × puriup × faþur sin
           5   10   15   20   25   30   35

Pori[R] resti sten þanssi æftiR Þorvið(?), faður sinn.

»Tore reste denna sten efter Torvid(?), sin fader.»

Till läsningen: Nedre delen av bst till 13 **p** är bortvittrad. Efter 17 **i** är en begränsningslinje. Nedre bst till 19 **f** är från början kort huggen. En del av den övre linjeringen har använts som hst i 21 **r**. I 28 **f** når nedre bst upp till ramlinjen. I 30 **p** är bst:s övre del bortvittrad. I 31 **u** är bst till sin nedre del otidlig. Detsamma gäller 32 **r**. Inga säkra spår av bst finnas till 35 **n**. Efter sistnämnda runa finns en begränsningslinje. Vilken funktion ristaren avsett åt den övre horisontella linjeringen, som ingår i 21 **r**, är ovisst. Måhända har han först dragit denna linje men sedan trott sig behöva större utrymme för runtexten än den beräknade och så huggit den nedre linjen, från vilken han låter inskriften utgå.

Om nominativändelsens bortfall i *PoriR* se Vg 7. Vilket namn ristaren åsyftat med **puriup**, är svårt att säga. Något namn, som direkt skulle motsvara denna runföljd, känner man icke, liksom över huvud taget icke något namn med samma efterled. Det finns naturligtvis den möjligheten att ristaren gjort sig skyldig till en ortografisk omkastning av r. 25–26. Namnet skulle då vara *Þorviðr*, ett, särskilt på östnordiskt område, vanligt mansnamn. Erinras må om den västgötske lagmannen *Þorviðr*, omtalad i Heimskringla såsom verksam vid mitten av 1060-talet.

161. Härna sn, Härna by, Skraddargården nr 2.

Pl. 130, 131.

Litteratur: L 1399, T 114. O. Celsius, Svenska runstenar (KB F m 60) 1, s. 290; Josef(?) Linnarsson, 1777 (i: *Diverse Antiquariska Anteckningar af P. Tham, tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal*); Petr. Roth, *Beskrivning över Ving i Ås härad* 26/7 1784 (avskr. i Sundholmska saml. nr 92, s. 99, Stifts- och Landsbibl., Skara); C. G. G. Helfeling, *Resor 1791* (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 57 f.; P. Tham, *Archeologiska Anvisningar*, bl. 13 (ATA); P. E. Lindskog, *En korrt beskrifning om Skara stift* 5 (1816), s. 349 f.; J. H. Wallman, *Runstenar tecknade och beskrifne* (i: *Iduna*, h. 9, 1822, s. 345; hs i ATA); C. J. Ljungström, *Åhs och Wedens härader* (1865), s. 60; N. G. Djurklou, *Antiqvitetsintendentens berättelse 1869*, s. 251 (ATA); Fornminnesinventering 1937 (ATA); H. Wideen, *Västsvenska vikingatidsstudier* (1955), passim.

Äldre avbildningar: Tham, bläckteckning (i Helfeling a.a., återgiven i kopia av J. G. Liljegren i *Fullständig Bautil*, ATA); Wallman a.a. jämte bläckteckning (i ATA); Ljungström a.a. (efter teckning av A. G. Ljungström); Djurklou, bläckteckning (i a.a.); S. Welin, träsnitt (i T 114).

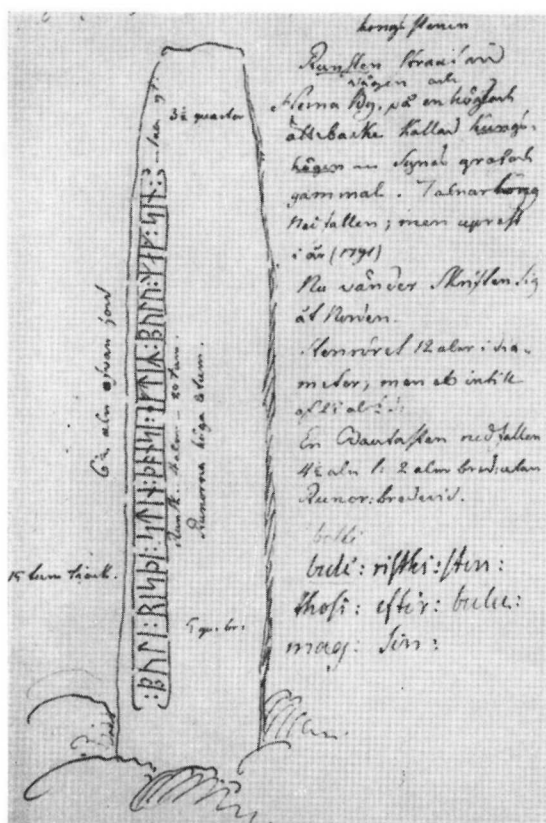

Fig. 264. Vg 161. Härna sn, Härna by, Skräddargården nr 2. Efter teckning av Tham.

Fig. 265. Vg 161. Härna sn, Härna by, Skräddargården nr 2. Efter Ljungström, Åhs och Wedens härader (1865).

Runstenen står rest på ett mindre gravfält, kallat »Kungshögen» eller »Konungshög», 400 m. NÖ om Härna kyrka, c:a 200 m. SSV om Islanda, 80 m. SÖ om landsvägen. Den står i ett röse, som möjligen utgöres av odlingssten från sen tid. Uppgifterna i den äldre litteraturen äro samstämmiga ifråga om stenens placering. Thams teckning bär påskriften: »Kongsstenen. Runsten strax vid vägen och Herna by, på en hög och ättebacke kallad Kungshögen ... Nedfallen; men uprest i år (1791)».

Granit. Höjd 3,85 m., bredd 0,75 m. Stenen gällde länge för att vara den längsta runstenen i Västergötland, men överträffas nu av den år 1927 påträffade Vg 117. Runorna äro stora (15–22 cm. höga) samt djupt och tydligt huggna. Ornamentet upptill är osäkert.

Inskrift:

: buli : respi : stin : þonsi : eftir : bulu : mag sin :

5 10 15 20 25 30

Bolli (Boli) resti sten þannsi æftir Bollu (Bolu), mag sinn.

»Bolle (Bole) reste denna sten efter Bolla (Bola), sin frände.»

Till läsningen: 4 **i** är säker trots en flagring kring staven (ej **a**). Det följande skiljetecknets punkter äro svaga på grund av flagringen. 6 **e** och 19 **e** äro stungna. R. 28 är stunget **m**. 30 **g** är stungen.

Den äldsta läsningen delger oss Celsius (»delin. Dn. Baro Claes Lillie a. 1725»): 12 **ai**, 19 **i**, 28 **f**, 29 **ç**; runföljden 28–30 uppfattas som skrivning för ett ord *Felag*. — Hilfeling: 6 **i**, sk efter 30 **g**. — På Djurklous teckning börjar inskriften utan sk, 6 **e** och 30 **g** äro ej stungna. Sk saknas efter 33 **n**, liksom runslingans avslutning upptill också saknas hos Djurklou; »prickarna mellan **ʃʃʃ** och **ʃʃʃ** synas väl ej, men måste dock hafva funnits». — Torin anger sk efter 30 **g**, men bilden saknar detsamma.

buli är sannolikt det i norska och isländska källor tämligen vanligt förekommande mansnamnet *Bolli*, ursprungligen binamn med betydelsen 'noget rundt' (Torp). Ett annat tänkbart namn i detta fall vore *Böli* med enstaka medeltida belägg. Någon direkt motsvarighet till inskriftens andra namn är svårt att finna, men det torde få tolkas som ett *Bolla* eller *Böla*. Det förstnämnda är icke tidigare belagt, det andra är känt som binamn i ett enstaka norskt fall från 1300-talet. Betydelsen av binamnet skulle vara 'buckla, bula' (Lind).

Stenen kallas i bygden »Kungsstenen» eller »Bules sten». Ljungström (*Åhs och Wedens härader*, 1865) meddelar följande i orten gängse tradition: »Få runstenar inom landet torde blifva bättre vårdade än 'Kungssten', ty Härna bymän vilja veta, att denna stenens lutande bådar ofärd åt byn, hans fall förderf.» Den olycksbringande spådomen kan emellertid knappast sägas vara helt originell, snarare är den en sen och förenklad avläggare av spådomen om den s.k. »stenen i grönan dal», vilken har anor från 1500-talet och tidigast knutits till en sten i Gröndal mellan Viborg och Randers på Jylland, men i en något senare, svensk version till den berömda gränsstenen med samma namn i Skurdalen i Jämtland på gränsen till Norge. Jfr E. Festin i *Fornvårdaren* 1934, s. 183 f.

1936 noterades följande ortstradition om stenen: »Här vilar Bolle blå med sina söner två.» Det är samma vers, som beträffande Vg 168 redan 1792 meddelades P. Tham av jägmästare Tönne Oxehufvud och som E. Tuneld anför i *Geografi öfver Konungariket Sverige* (8. uppl., 1833), s. 172. Utan tvivel hör traditionen emellertid i främsta rummet samman med Vg 161, vare sig den är av tidigt eller sent datum. Förväxlingen beror sannolikt på de båda stenarnas gemensamma lokalbestämning till en »kungshög».

162. Möne sn, Rävicke, Bengtsgården.

Pl. 132.

Litteratur: Handlingar 1932–35, 1937 (fynd- och restaureringsrapporter) i ATA; Fornminnesinventering 1933 (ATA).

Runstenen står sedan år 1934 rest c:a 1 km. N om Möne kyrka, på södra sidan om landsvägen Möne–Blidsberg, ungefär mitt emellan de båda gårdsgrupporna i Rävicke by. Ristningen vetter mot NV.

Stenen påträffades i december 1932 liggande med ristningen nedåt i en brogjuta i den gamla landsvägen, som nu rätats och breddats. Fyndplatsen ligger ungefär 30 m. N om den nuvarande. Enligt uppgift i orten lär man redan vid ovannämnda brogjutans omläggning på 1870-talet ha iakttagit runstenen men låtit den ligga kvar.

Mörk gnejs, starkt flagrande. Höjd 1,7 m., bredd 0,90 m. Det ristade korset på stenens baksida har delvis flagrat bort. Eljest är ristningen ännu i stort sett välbevarad så när som på skadan i stenens vänstra kant. Inskriften börjar längst ned till vänster på stenen och följer vänstra slingan lodrätt uppåt. Framför inskriftens början, i samma slingas korta skänkel upp mot ormhuvudet står dess avslutning.

Inskrift:

· uebiurn · satī · iſtin · pina · eftir · tuli · sunu · sin · tereke · haraþa kuþan

5   10   15   20   25   30   35   40   45   50

Væbiorn satti sten þenna æftir Toli, sun sinn, dræng harða goðan.

»Väbjörn satte denna sten efter Tole, sin son, en mycket dugande ung man.»

Till läsningen: 2 **e** är stungen. R. 10–12 ha förlorat övre delarna. Av 10 **t**(?) finns nedre delen av hst bevarad, spår av bistavar kunna dessutom skönjas; runan är troligen **t**. Av r. 11 och 12 återstår endast nedre delarna av hst. Båda runorna äro troligen **i**, åtskilda av en nu bortvittrad punkt. Av 14 **t** återstår hst och v. bst, av 15 **i** återstår nedre delen av hst. Av bst till 17 **p** synes blott ett osäkert spår upptill. Partiet mellan huvudstavarna till 17 **p** och 19 **n** är flagrat. Av r. 18 återstår övre delen av hst. På det flagrade partiet, där

hst synes ha gått, finns lågt en punkt, som möjligen stungit runan. 20 **a** har förlorat övre delen genom flagring. 21–29 **eftir·tuli** äro säkra trots en avflagring mellan huvudstavarna till 25 **r** och 27 **u**. Övriga runor äro tydliga och säkra.

Som rent pleonastiskt torde man få uppfatta 33 **u** liksom 42 **e**, 38 **e** och 46 **a**. **istin** med beteckningen **is** för **s** är för västgötska runinskrifter enastående men har åtskilliga motsvarigheter på uppsvenska stenar (se U 144). **r**-runans användning i **eftir** är mindre vanlig. Det kan anmärkas, att samma är förhållandet med två av de uppländska inskrifterna, som begagna **is** för **s**, U 41, 42.

Væbiorn (*Vibiorn*) är ett vanligt namn i svenska runinskrifter. Grannskapet med Västnorden gör sig påmint i förledens **ue**. Om *Tolir*, som förekommer jämväl på Vg 35 och Vg 169, se Sö 293.

163. Rångedala sn, kyrkan. Nu i Borås museum.

Pl. 133.

Litteratur: Fornvännen 1906, s. 282.

Avbildning: Gipsavgjutning i SHM, inv.nr 13.001.

Runstenen förvaras nu i Borås museum, inv.nr 9.402. Den påträffades våren 1905 vid rivningen av stolparna till södra kyrkogårdsporten i Rångedala. Den har tidigare varit apterad till överliggare i ett litet romanskt fönster, varvid en del av runinskriften förstörts. Rångedala gamla kyrka revs vid mitten av 1800-talet.

Sandsten. Höjd 0,56 m., bredd 0,67 m. Runorna äro djupt och väl huggna.

Inskrift:

✠ hæra : ⁵gup : ¹⁰bip : ¹⁵iak : signa ✠ ... ²⁰sigru - ... - ²⁵piær : ³⁰uæra ✠ ...

Hærra Guð bið iak signa ... Sigrøð (Sigrud) (?) ... vera ...

»Herren Gud beder jag välsigna ... Sigröd (Sigrud) (?) ... vara ...»

Till läsningen: Jungner läser vid andra radens början, före 19 **s**, **ik**. En sådan läsning är emellertid ytterligt osäker, då partiet nu är så hårt skadat, att man omöjligen kan reda eventuella huggningsspår till bestämda runtecken. Av r. 24 återstår endast övre delen av hst och början av en bst t. h. om hst strax nedanför toppen. Runan kan ha varit **p**, bst dock något osäker. Lakunen mellan r. 24 och 25 synes ha givit plats för 5–6 runor. Före 26 **p** finns övre delen av en hst. Nedre hälften av 26 **p** är förlorad. 28 **æ** har upptill åt vänster en fördjupning, som en **t**-bst, som möjligen är huggen. Att döma av vissa huggna märken i den nedre brottytan till höger på stenen skulle inskriften ha omfattat åtminstone ytterligare en rad. Man ser här en ramlinje och därunder övre delen av en hst.

Jungner supplerar de förlorade partierna av inskriften och översätter: »Herren Gud beder jag välsigna mig [namnet utelämnat] och vara mig nådig.»

Inskriftens avfattning äger delvis motsvarighet på en gravhäll med runor från Öreryds sn i Småland (jfr S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid* 1, 1937, rev. 1945, nr 666).

Ett mansnamn *Sigrøðr* finns på åtskilliga svenska runstenar, exempelvis Sö 101, 273, U 326, 335, 545; i medeltida urkunder är det icke ovanligt. Som kvinnonamn förekommer **sigrup** (nom.) *Sigrud(r)* på två uppländska runstenar, nämligen U 532, 533. Vilket genus namnet har på Rångedalastenen kan av sammanhanget icke avgöras.

164. Rångedala sn, Gretlanda by. Nu i Borås museum.

Pl. 134.

Litteratur: S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 2.

Den runristade stenen tillhör sedan år 1915 Borås museum, inv.nr 6.159. Den påträffades år 1914 i en stenmur invid gårdsporten till en av gårdarna i Gretlanda by.

Granit. Höjd 0,58 m, bredd 0,3 m. Runorna äro tydligt huggna.

Inskrift:

āue maria
5

Ave Maria.

Till läsningen: Mellan 2 e och 3 m finns en vittring. Gardell läser — måhända till följd härav — r. 2 som æ. I 7 a är hst bevarad i kanten av en flagring; bst är säker men något grund.

S. Gardell anser, att stenen utgjort gavelhäll i en gravkista från 1000-talets slut.

165. Södra Vings sn, kyrkogården.

Pl. 135, 136, 137.

Litteratur: L 1639, T 112. J. G. Liljegren och C. G. Brunius, Nordiska Fornlemningar 2 (1823), nr 87; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 148; C. J. Ljungström, Åhs och Wedens härader (1865), s. 58 f.; G. Stephens, ONRM I (1866–67), s. 458 f.; N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 254 f. (ATA); H. Werner, Grafstenar från Medeltiden i Vestergötland, s. 3 (odat., 1870-talet?, ATA); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 61; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 131; Handlingar 1925 i ATA; O. v. Friesen, Runorna i Sverige (1928), s. 81, i Runorna (Nord. kultur 6, 1933), s. 234; Fornminnesinventering 1931 (ATA); K. G. Ljunggren i ANF 49 (1933), s. 68 f., 80 f.; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 686.

Äldre avbildningar: E. B. Tranander, bläckteckning (odat., i KB F m 27, s. 37, återgiven i Liljegren och Brunius a.a., pl. 87, Stephens a.a., s. 458, samt Gardell a.a. 2, s. 54); tuschteckning av okänd hand (i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil, ATA); Djurklou, bläckteckning (i a.a.); Jacob Silvén, blyertsteckning juli 1877 (ATA); S. Welin, träsnitt (i T 112); v. Friesen a.a. 1928, fig. 53, 1933, s. 234.

Denna kistlockformade, medeltida gravhäll ligger på Södra Vings kyrkogård, V om kyrkan, omedelbart Ö om och innanför kyrkogårdsmuren.

Stenen är ituslagen. Brottet synes vara av gammalt datum. Den äldsta uppgiften om stenen är E. B. Trananders teckning (från slutet av 1600-talet) med påskriften »Hic lapis invenitur jn cœmeterio Templi Wings in åsshärad». I O. Celsius' handskrift *Svenska runstenar* (KB F m 60: 2, s. 355) finns en lokaluppgift, vilken troligen hänför sig till denna sten: »Wings kyrkia i Ås härad, Elfsborgz lähn. B. Lillie.» Baron Claes Lillies uppgifter till Celsius om västgötska runstenar synas av andra anteckningar att döma härröra från hans studietid i Uppsala på 1720-talet (jfr Vg 161). Bevarade teckningar från 1800-talet avbilda till skillnad från de tidigare endast stenens mindre del, och C. J. Ljungström (*Åhs och Wedens härader*, 1865) skriver: »Stenens andra hälft har blifvit mycket eftersökt, men omöjligen kunnat finnas». Den större delen av stenen återfanns emellertid vid 1800-talets slut i samband med grävningsarbeten på kyrkogården.

Sandsten. Längd 1,8 m., bredd 0,56 m. Gravstenens översida är femfasad. Mittpartiet är prytt med kvastpalmetter. Ena långsidans båda skrånkanter bära en gravskrift, avfattad på svenska men med latinska bokstäver (blandning av versaler och majuskler), den andras en parallelltext med runor.

Inskrift:

botildær : læt : gæra : hualf : bæna : ifir : suen : dærmoson : haraldær : stenmæstari : gærði :

Bothildær læt gæra hualf bæna yfir Sven Dyrmo[ð]sson. Haraldær stenmæstari gærði.

»Bothild lät göra denna gravvård över Sven Dyrmodsson. Harald stenmästare gjorde den.»

Till läsningen: Alla runorna äro tydliga, och läsningen stödes i inskriftens förra del på alla punkter (utom i fråga om **æ**, **ᚱ**) av bokstavsskriften. Därmed torde också runan mellan 18 **a** och 20 **f**, som haft sin plats i brottytan mellan stenens båda delar, med säkerhet ha varit **i**. Undre delen av 50 **s** är borta i brottet. Den runristade signaturen återfinnes ej i bokstavsskriften utan motsvaras här av det latinska AVE MARIA GRATIA. — Tranander: 6 **t**; sk saknas efter 25 **a**; 27 **k**, 34 **t**; 49 **r** utelämnad; 52 **i**, 62 **e**; sk saknas efter 65 **i**. — Liljegren följer Tranander men rättar r. 27 till **k** och sätter sk mellan alla orden. — Samma läsning meddelar också Stephens. — Djurklou, som endast undersökt stenens ena hälft, läser r. 52 som **i**. — Torin läser som ovanstående.

Om *hualf* se Vg 81. Samtliga förnamn äro vanliga under medeltiden. Namnet på den dödes fader är svårast att komma tillrätta med.

R. 35 kan teoretiskt motsvara antingen *e* eller *y*. I förra fallet är namnets förled *Der-*, i det senare *Dyr-*. v. Friesen har föredragit det senare alternativet. Denna förled är, särskilt i fvn., icke ovanlig, medan belägg för *Der-* helt saknas. Beckman åter läser utan tvekan *e* under hänvisning till parallelltexten med latinska bokstäver: »Den gravlagde hette tydligen *Sven Dermoson*». Vad som nu klart och tydligt kan urskiljas av ordet i bokstavstexten är endast DEV..OSON. Lakunen förorsakas dels av ett bortslaget stycke (närmast före O), dels av hård vittring i stenytan intill brottet (efter V). Trananders bild visar emellertid stenen fullständig. Ett svagt, tämligen schematiskt placerat tvärstreck markerar visserligen brottlinjen, men texten är

fullständig, och brottet hade tydligen ännu icke medfört de skador, som nu på en viktig punkt gör tolkningen vansklig. Tranander läser TORMOSON med RM i lakunen. Då ordets tre första bokstäver ännu tydligt kunna urskiljas, spelar hans felaktiga läsning av dessa mindre roll, men innebär dock även för RM ett visst osäkerhetsmoment. På den ifyllda bilden, pl. 136, har Jungner efter DE läst V. På stenen ser man efter V, som är absolut säkert, en stapel. Upp till t. h. om denna stapel går en bred, utvittrad linje snett nedåt. Där efter syns övre delen av en stapel, som ej har förbindelse med de två föregående. Efter detta bokstavsspår har stenen brustit. Lakunen är ungefär 10 cm. Något absolut hinder att fatta de efter EV synliga strecken som rester av ett R och ett M av annan typ (jfr Vg 96) torde icke finnas, även om resterna av bistaplarna äro synnerligen otydliga. Anmärkas bör dock att, som bilden visar, de båda stenhalfvorna endast äro provisoriskt hoplagda, ej noggrant hoppassade. Den latinska skrivningen EV skulle sålunda motsvara **r** i runtexten. Som uttryck för *e* förefaller skrivningen EV egendomlig, medan den för *y* i och för sig icke är alldeles otänkbar. I flertalet västgötska fall, där **ʀ** har vokal karaktär betecknar runan *e*. För *y* är typen mindre vanlig. Jfr dock Vg 143, 144. Att med Liljegren och Torin låta runan beteckna *o* är orimligt. Egennamnens senare del, här representerad av runorna **mo**, kan teoretiskt sett utgöra en normal oblik form av ett svagt femininum men motsvarar väl snarast det kända namnledet *-moð-* med bortfall av tonande frikativ konsonant framför *s*.

Fig. 266. Vg 165. S. Vings sn, kyrkogården. Efter teckning av Tranander.

Om Harald stenmästare se A. Lindblom, *Sveriges konsthistoria*, I (1944), s. 138, samt E. Fischer, *Västergötlands kyrkliga konst* (1920), s. 94 f.

166. Södra Vings sn, kyrkogården.

Pl. 135, 138.

Litteratur: T 111. C. J. Ljungström, Åhs och Wedens härader (1865), s. 59; N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 254 (ATA); Handlingar 1925, 1938 (restaureringsrapport) i ATA; Fornminnesinventering 1931 (ATA).

Äldre avbildningar: Djurklou, bläckteckning (i a. a.); Jacob Silvén, blyertsteckning (Vg 166 och 167) juli 1877 (ATA); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 111).

Runstenen står rest på Södra Vings kyrkogård 7,5 m. V om kyrkan och 0,5 m. innanför kyrkogårdsmuren. Här restes stenen 1938 efter att tidigare ha legat kullfallen. N. G. Djurklou uppger 1869, att den då låg som »trappsten vid en liten grind till kyrkogården ifrån vester, hvarifrån han flyttades och restes utmed södra muren». 1891 låg den enligt K. Torin »vid bårhuset».

Mörk, skiktad gnejs-granit med svarta och vita, korniga ränder. Höjd 1 m., bredd 0,51 m. Stenen är avslagen upptill och runristningen på det bevarade stycket starkt skadad på högra sidan.

Inskrift:

kafi : sati : s - . . . - - - . . . s :

5   10   15

kafi satti s[ten] ...

»**kafi** satte stenen ...»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. R. 4 är i. Av r. 10 (t?) återstår undre hälften av en hst. I högra kantslingan återstår endast nedre delarna av 4 runor, den tredje uppifrån räknat troligen r (13). Den mellersta raden torde ha innehållit inskriftens sista del. Av denna är endast bevarad en avslutande s-runa följd av sk.

De äldre läsningarna äro i huvudsak överensstämmande. Endast smärre avvikelser kunna antecknas. Ljungström: 2 u, runorna fr. o. m. 10 saknas. — Torin: 4 e; runfragmenten i högra kanten ha möjligen kunnat vara ir : is. — Enligt Djurklous teckning tycks denne efter 9 s ha iakttagit bst till ett t, däremot ej sk efter 15 s, liksom ej heller några spår av runor i den skadade runslingan till höger på stenen.

Det bevarade partiet innehåller inskriftens början. Dess enda bevarade namn, r. 1–4 **kafi**, kan icke bestämmas med ledning av det kända namnförrådet. Risken för utelämnade runtecken omöjliggör en säker tolkning. Måhända är det ett kortnamn. Eller också har det ursprungligen haft binamnskaraktär. Tänkbart är att det motsvarat appellativet *kave* m., »möjl. samhörigt med *kavle* o. eg. betydande 'liten, rundad, undersättsig figur'» (SAOB). Rietz noterar ordet från Västergötland men tillägger det betydelsen 'kaxe, buss'.

167. Södra Vings sn, kyrkogården.

Pl. 135, 138.

Litteratur: T 110. N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 253 f. (ATA); Handlingar 1925, 1938 (restaureringsrapport) i ATA.

Äldre avbildningar: Djurklou, bläckteckning (i a. a.); Jacob Silvén, blyertsteckning (Vg 166 och 167) juli 1877 (ATA); S. Welin, träsnitt (i T 110).

Stenen står sedan 1938 rest på Södra Vings kyrkogård, innanför kyrkogårdsmuren strax S om Vg 166. Tidigare har den stått upprest bland gravarna c:a 9 m. SÖ om kyrkans korbyggnad, med ristningen delvis dold i marken, vilket framgår redan av N. G. Djurklous teckning 1869.

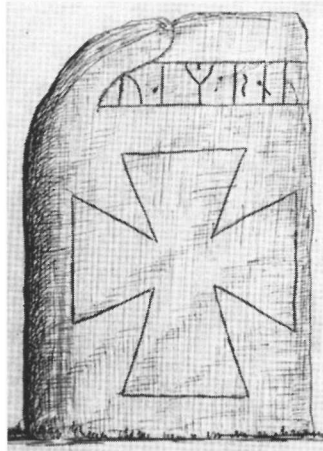

Fig. 267. Vg 167. S. Vings sn, kyrkogården. Efter teckning av Djurklou.

Rödaktig granit. Höjd 1,50 m., bredd 0,55 m. Ovanför det övre, ristade korset står en rad tecken. Början har gått förlorad genom en skada i stenen upptill åt vänster. Tecknen, som äro tämligen skarpt huggna, tyckas vara en kombination av runor och latinska bokstäver. Inskriften ger ingen mening. Djurklou beskriver den också som »en runrad, hvars dunkla mynder jag ej tilltror mig att reda».

168. Södra Vings sn, Hökerum.

Pl. 139.

Litteratur: T 109. Uppgift av Tönne Oxehufvud 1792 till P. Tham (som illustration till nr 1400 i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil, ATA); P. Tham, Archeologiska Anvisningar, bl. 20 (ATA); P. E. Lindskog, En korrt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 342, 349; C. J. Ljungström, Åhs och Wedens härader (1865), s. 58; N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 257 (ATA); Fornminnesinventering 1931 (ATA).

Äldre avbildningar: T. Oxehufvud, bläckskiss (i Fullständig Bautil, ATA); Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, träsnitt (i T 109).

Runstenen står rest i parken vid Hökerum, ett 40-tal m. SÖ om manbyggnaden.

Genom jägmästaren Tönne Oxehufvuds meddelanden till Per Tham 1792 äga vi värdefulla uppgifter om stenens tidigare placering, som sålunda kan följas tillbaka till början av århundradet. »Han har varit rest på den ännu så kallade kongs högen som jemte 2:ne smärre högar är belägen där sokne vägen ungefär 1000 alnar från Vings kyrka delar sig med en väg til anexen Härna, och den andra som går til Lands vägen åt Väby gästgifvare gård, denna väg skilnaden kallas kongs Hörnet — man vet ej af hvem han Här i från blifvit flyttad några 100 alnar, där han legat til omkring 60 år sedan då han åter Transport:s en 1000 alnar och blifvit lagd på stembryggan uti sjön vid Hökrums Sätterie, där han ännu finnes.» Kungshörnet motsvarade alltså det nuvarande landsvägskälet 600 m. N om Södra Vings kyrka, och stenen bör här ha haft sin plats på gravhögen (Fornminnesinv., nr 16) omedelbart S om vägskälet. Oxehufvuds uppgifter bekräftas av P. E. Lindskog och C. J. Ljungström. N. G. Djurklou tillägger 1869, att stenen »restes der han låg invid sjöstranden, hvartill ställets egare Riksdagsmannen Thorell benäget lemnade 10 man, som dermed woro i 2 timmar sysselsatte».

Mörk gnejs. Höjd 2,02 m, bredd 0,73 m. Stenen är illa medfaren. Ristningen är delvis utplånad, de bevarade partierna ofta otydliga.

Inskrift:

-----×kiarpi×kumbl×þusi×eftir×b - ... sin×aup ...
           5   10   15   20   25   30

... gærði kumbl þosi æftir ... sinn, Øð- ...

»... gjorde detta minnesmärke efter ... sin ... Ød- ...»

Till läsningen: Runorna äro i många fall osäkra. Redan Oxehufvud antecknar: »Runorne äro så afnötte at man blott skönjer några märken efter dem». — Lindskog: »Runorne äro nu oläslige.» — Ljungström: »Knappt en enda runa å denna sten är läslig, huru man än vill verkställa försök dermed, endast så mycket är af slingan behållet och af runor qvar, att man med visshet ser, det den varit och är en runsten.»

Otydligheten gäller i särskilt hög grad de första fem runtecknen. 6 **k** har svag hst, bst är upptill och nedtill otydlig. På 7 **i** och 8 **a** finns upptill en fördjupning. På 14 **m** är endast huvudstavens nedre del tydlig, det övriga är osäkert. Bst till 15 **l** är nederst osäker. Svaga spår av sk efter 15 **l**. Av 16 **p** saknas undre delen av bst samt delar av hst. 18 **s** har förlorat nedre leden. Av 19 **i** återstå endast svaga spår. 20 **e** är stungen. 22 **t** har osäkra bistavar, undre delen av hst är bortflagrad. Av r. 26 ser man nu endast hst och spår av bst t.h. (**l**, **r**, **u**). Jungner anser denna runa vara »snarast **r** efter spåren att döma». Mellanleden i 27 **s** är försvunnen. Nedre delen av 30 **a** är skadad. 32 **p** är svag men förefaller säker.

Tidigare läsningar ge knappast något utöver ovanstående. Djurklou börjar sin läsning med 7 **i**; 21–22 **ft** har han ej kunnat urskilja, ej heller 27 **s**, 32 **p**. — Torin ansåg sig kunna spåra 4–5 **il**, vilket möjligen skulle kunna stödja det ena av de båda namnförslag som Jungner uppställt, *Kætill* (det andra *Gisli*). Torin läser vidare 8 **o**, 26 **u**, 32 **k**. — Inskriftens båda övriga namn, här representerade av begynnelserunorna 25 **b** och 30–32 **aup**, har Jungner gissningsvis tolkat som *Brynivulfr*(?) och *Øðinn*(?). Det ligger nära till hands, att inskriftens sista namn med förleden *Øð-* tillhört runristaren.

Om innebörden av *kumbl* se Vg 115 och där anförd litteratur.

Den bygdetradition, som Oxehufvud och sedermera E. Tuneld (*Geografi öfver Konungariket Sverige*, 8. uppl. 1833, s. 172) knyter till stenen och dess ristning, »Här hvilar Bolle Blå med sina söner två», och som icke finner stöd i den övriga litteraturen om stenen, torde otvivelaktigt gälla Vg 161. Förväxlingen har förmodligen sin orsak i stenarnas gemensamma lokalbestämning »Kungshögen».

169. Södra Vings sn, Svedjorna.

Pl. 139, 140.

Litteratur: L 1400, T 108. P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 349; C. J. Ljungström, Åhs och Wedens härader (1865), s. 57 f.; N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 256 (ATA); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 61; Handlingar 1925, 1936 (restaureringsrapport) i ATA; Fornminnesinventering 1931 (ATA).

Äldre avbildningar: Bläckteckning (i Diverse Antiquariska Anteckningar af P. Tham, tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal); Ljungström a. a.; Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 108).

Runstenen står sedan omkring 1925 rest på sin ursprungliga plats på en mindre gravhög c:a 80 m. S om torpet Svedjorna, beläget 1200 m. NÖ om Hökerums manbyggnad.

Enligt P. E. Lindskog (1816) skulle runstenen vara »funnen vid Hökerum den 8 December 1812». J. G. Liljegrens bestämning: »Hökerum, f. d. på kungshögen; inskriften utplånad» gäller icke denna sten utan i

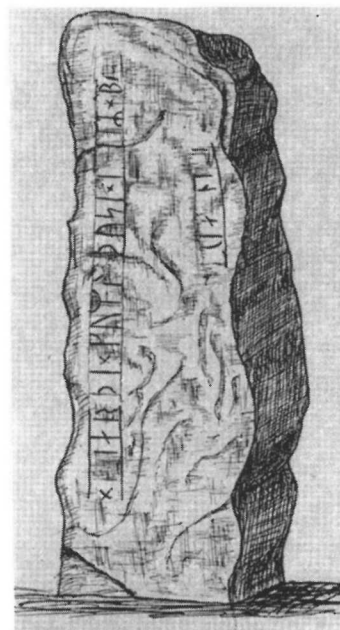

Fig. 268. Vg 168. S. Vings sn, Hökerum. Efter teckning av Djurklou.

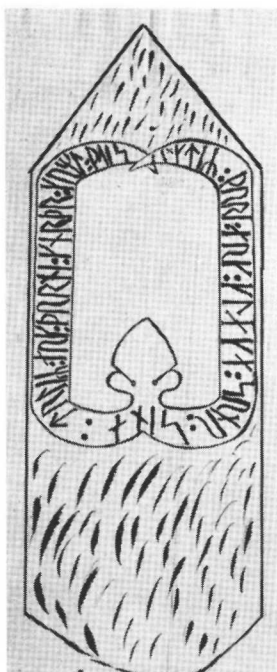

Fig. 269. Vg 169. S. Vings sn, Svedjorna. Efter teckning i Tham, Div. Antiqv. Anteckningar.

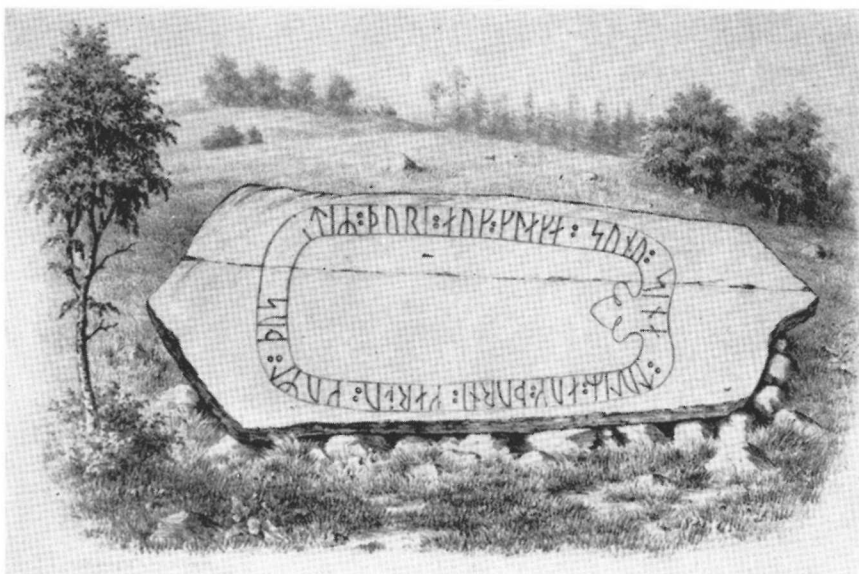

Fig. 270. Vg 169. S. Vings sn, Svedjorna. Efter Ljungström, Åhs och Wedens härader (1865).

stället Vg 168, som han förbigått. C. J. Ljungström (1865) fann den »kullfallen samt på längden itusprucken». Vid N. G. Djurklous besök på platsen (1869) låg den fortfarande »kullfallen; men egaren till Hökerum ... lofvade att låta resa honom och med jernkrampar om möjligt förena de skilda delarne». Någon restaurering kom emellertid icke den gången till stånd. Först 1936 sammanfogades stenens båda delar enligt modern metod med stenkitt, vilket skedde på föranstaltande av Riksantikvarieämbetet.

Gråsvart, grovkornig granit. Höjd 3,35 m., bredd 1,2 m. Ristningssidan är vänd mot VNV. Ristningen är ovanligt djupt och tydligt huggen.

Inskrift:

tolir : auk : þorni : karþu : kuml : þusi : iftir : þuri : auk : klaka : sunu : sina :

Tolir ok Þorny gærðu kuml þosi æftir Þori ok Klakka(?), sunu sina.

»Tolir och Torny gjorde detta minnesmärke efter Tore och Klacke(?), sina söner.»

Till läsningen: Bst till 9 þ är på mitten grund. 14 k är ej stungen. Av 26 i finnas endast osäkra spår vid sprickan i högra kanten. 27 i har förlorat undre delen.

Ljungströms och Djurklous läsningar äro desamma som ovanstående med undantag av att 26 i ej markerats i skarven mellan stenens båda delar, ej heller r. 27; av 28 f ha de endast angivit nedre delen av hst. — Torins läsning är korrekt.

Om *Tolir*, som förekommer jämväl på Vg 35 och Vg 162, se Sö 293. Kvinnonamnet *Þorny* förekommer, såvitt jag vet, icke i någon annan svensk runinskrift, men namnet har begagnats flitigt både på Island och i Norge samt är även belagt i danska källor. *klaka* motsvarar troligen samma namn som i Sm 11, *Klakki*,

ursprungligen att betrakta som en binamnsbildning sannolikt med betydelsen 'klump'. Se vidare Sm 11. Motsvarande starkform *Klakk* finns också belagd som tillnamn i nordisk medeltida litteratur. Då inskriften i övrigt saknar beteckning för stungna runor, finns icke heller något som hindrar, att namnet vore identiskt med *Glæggi*, belagt på Sö 200, även det en binamnsbildning, nämligen till fsv. *glægg* 'skarpögd'.

Om ordet *kumbl* se Vg 115 och där anförd litteratur.

Den språkliga formuleringen samt de enskilda runformerna på de båda stenarna Vg 168 och 169 visa så pass stora överensstämmelser, att det icke är uteslutet, att samma hand ristat dem båda.

Redvägs härad.

Redvägs härad gränsar i V till Ås och Frökinds härad, i Ö till Vartofta och Mo härad, det senare i Småland, i S till Kinds härad. Redan namnet *Redväg* ger en antydning om häradets belägenhet inom en trakt som vad naturförhållandena beträffar i väsentliga avseenden skiljer sig från de mera karakteristiska västgötabygderna. Vidsträckta, skogrika höjder — där man för bara hundra år sen ännu jagade varg och lo —, stora mossar och träsk, djupa sjöar mellan åspartierna jäva icke härledningen av namnet, *Ridvägen*, i gamla tider en av de viktigaste förbindelselederna med utlandet och härvägen framför andra mot Västergötlands centralbygder. En kontrast mot det skogiga, steniga höjdlandskapet bilda de bördiga floddalarna, främst kring Ätran. Ett långt band av runstenar i Ätradalen vittnar än idag om att häradet i bebyggelseavseende redan under forntiden intagit en framskjuten plats.

»Redvägh ok Kind halft bo», upplyser tillägget »Horo þinglot skal skipta» i ÄVgL. Det innebär, att de båda häraderna i befolkningshänseende tillsammans utgjorde ungefär 8 % av hela landskapet. Det sammanlagda antalet runstenar, 27, är alltså förhållandevis stort. Redvägs härad har 20 runinskrifter, därav 19 anbragta på resta stenar och 1 på en liggande gravsten. De fördela sig ursprungligen på följande 9 av häradets 18 socknar och sockendelar: Blidsberg 3, Böne 1, Dalum 5, Humla 1, Kölaby 3, N. Åsarp 3, Smula 2, Timmele 1, Vist 1.

Man har anledning förmoda, att åtminstone 4 stenar (Vg 172–174, 182) stå på ursprunglig plats. Sannolikt gäller detta även Vg 181. Sammanlagt 9 stenar stå numera vid kyrkorna i Blidsberg (Vg 170, 171, 176), Dalum (Vg 197, 198), Humla (Vg 177), Kölaby (Vg 178, 180) samt Vist (Vg 187). Av dessa ha 6 (Vg 170, 171, 177, 187, 197, 198) i sen tid framtagits ur själva kyrkobyggnaden. De övriga ha påträffats i kyrkornas omgivning (Vg 178, 180) eller på annan plats (Vg 176). Från kyrkobalkarna i Smula och Timmele ha runstenarna Vg 184 och 186 vid slutet av 1700-talet förts till Dagsnäs i Bjärka sn. 2 stenar ha gått förlorade (Vg 183 och 185). Dessa känner man endast genom avbildningar från 1600-talet.

13 av de 18 bevarade inskrifterna äro fullständiga eller endast obetydligt skadade (Vg 171, 173–175, 178, 179, 181, 182, 184, 186, 187, 197, 198). Av de övriga 5 återstå större eller mindre fragment (Vg 170, 172, 176, 177, 180).

3 runstenar (Vg 172–174) blevo kända genom *Ransakningarna*. 2 av dessa (Vg 173 och 174) samt ytterligare 5 (Vg 181–185) avtecknades 1687 av Antikvitetskollegiets ritare Ulf Christofersson. 8 stenar voro alltså kända på 1600-talet. 7 av dessa finnas i träsnitt återgivna i *Bautil* (1750). O. Celsius uppger sammanlagt 4 stenar, av vilka 2 (Vg 170, 186) äro nytillkomna. Dessa saknas i *Bautil*. C. G. G. Hilfelings resa 1791, varvid några runstenar avtecknades, innebar icke några nyupptäckter. Siffran för antalet kända runinskrifter steg alltså under 1700-talet till 10. 9 av dessa stenar äro medtagna i J. G. Liljegrens *Runurkunder* (1833), 3 äro dubbelnummerade. Dessutom registrerar Liljegren med nr 1411 under rubriken »Ulricæhamn» av misstag inskriften på den nu förkomna runstenen U 170. Kölaby kyrkoinventarium 1829 nämner första gången Vg 178. På 1860-talet påträffades Vg 171, 176 samt toppstycket till Vg 170, på 1880-talet Vg 177 och 179 samt på 1890-talet Vg 175 och 187. Antalet stenar hade sålunda under 1800-talet ökat med 7 till 17. Samtliga dessa stenar med undantag av de båda försvunna äro registrerade av K. Torin. År 1919 påträffades Vg 180, och först 1941 — efter det att planschhäftet utgivits — de båda stenarna i Dalums kyrka, Vg 197–198.

170. Blidsbergs sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 135, 141, 142.

Litteratur: L 1941, T 92. O. Celsius, Svenska runstenar (KB F m 60) 2, s. 354; C. J. Ljungström, Redvägs härad (1861), s. 37, Brev t. B. E. Hildebrand ^{30/10} 1867 (ATA); L. Kinberg i VFT 1: 1 (1869, nytr. 1938), s. 23 f.; N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 216 f., 218 (ATA); J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar i Redvägs härad 1904, ark 8 (ATA); Fornminnesinventering 1932 (ATA); Handlingar 1938 (restaureringsrapport) i ATA.

Äldre avbildningar: Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 92); H. Faith-Ell, foto 1935 (före restaureringen, ATA).

Runstenen står rest i sydvästra hörnet av Blidsbergs kyrkogård, omedelbart innanför södra kyrkogårdsmuren. Där stå även Vg 171 och 176.

Vid rivningen av Blidsbergs gamla kyrka år 1867 påträffades två delar av en runsten. Den ena delen, rotändan, som låg i grunden till kyrkans södra portal, var känd förut. Den finns omnämnd redan hos O. Celsius (*Svenska runstenar*), som erhållit uppgiften av baron Claes Lillie (1708–64) på 1720-talet. Placeringen var då densamma. C. J. Ljungström meddelar 1861, att han gjort prästerskapet i Blidsberg uppmärksam på runstens förekomst för att stenen i samband med den planerade rivningen av kyrkan åter skulle »komma ur sitt fängelse». Vid rivningen påträffades dessutom stenens toppdel, men ett betydande mellanparti saknas ännu och måste vid restaureringen 1938 ersättas med cement till sannolik storlek.

Ljusröd gnejs med rödaktigt inslag. Nuvarande höjd 1,95 m., bredd 0,95 m. Huggningen är djup och vacker. Ristningen vetter mot N.

Inskrift:

þerui : let : s . . . a : þessi : eftir : þ - . . . upulf : bunta : sin : auk : sun : sin

5 10 15 20 25 30 35 40

Þyrvi let s[ætia sten]a þessi æftir Þ[... ok Þi]uðulf(?), bonda sinn, ok sun sinn.

»Tyrvi lät sätta dessa stenar efter ... och Tjodulf(?), sin make, och sin son.»

Till läsningen: Före 1 **þ** finnes runbandets begränsningslinje. I kanten av toppstycket synes högra bst till en **a**-runa (10). Vänstra bst till 19 **ᚱ** är säker, den högra är borta. Efter 20 **þ** är brottkanten jämn, troligen markerar den en hst. Till r. 22 finns endast bst i behåll, men den synes tillhöra ett **u**.

Celsius meddelar endast läsningen **upulf**, Ljungström **upulf . . . ti**. Mera än några få runor tyckas sålunda ej ha varit synliga på grund av stenens läge i portalgrunden. — Kinberg läser 5 **t**, 7 **i**, 15 **i**, 22 **r**. — Djurklou läser 7 **i**; 18 **i**; sk efter 40 **n** saknas. — Torin: Efter 20 **þ** en **i**-runa, 21 **u** ej redovisad.

Om *Þyrvi* se Vg 150 och Sö 188. Av den döde makens namn känner vi blott initialen *Þ*. Namnet bör rimligen ha innehållit 3–4 runor. Sonen har troligen hetat *Þiudulf*. I Vg 179 finns samma namn fullständigt återgivet. Namnet förekommer också i Sö 148. Lundgren o. Brate anger ett enstaka medeltida, svenskt belägg. Det är eljest utpräglat västnordiskt, vanligare i Norge än på Island, på båda hållen i bruk under hela medeltiden.

Torin redovisar G. Stephens' tolkning av inskriften. Han gör utan närmare motivering gällande, att de båda mansnamnen vore *Þialfi* och *Ruðulf* samt att den första lakunen med r. 9–10 innehållit »*stin raisa auk bru kiarar*», vilken tolkning dock på nästan alla punkter måste anses ohållbar. *Ruðulf* är visserligen formellt möjligt, men namnets ringa frekvens ger avgjort företräde åt tolkningen *Þiudulf*.

171. Blidsbergs sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 135, 143.

Litteratur: T 91. C. J. Ljungström, Brev t. B. E. Hildebrand ^{30/10} 1867 (ATA); L. Kinberg i VFT 1: 1 (1869, nytr. 1938), s. 23 f.; N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 216, 218 (ATA); J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar i Redvägs härad 1904, ark 8 (ATA); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 60; Fornminnesinventering 1932 (ATA); Handlingar 1935 i ATA; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildningar: Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 91).

Runstenen står rest i sydvästra hörnet av Blidsbergs kyrkogård, omedelbart innanför södra kyrkogårdsmuren, tillsammans med Vg 170 och 176. Den påträffades 1867 vid rivningen av Blidsbergs gamla kyrka i dess norra vägg till en del under markytan.

Rödgrå granit. Höjd 2,15 m., bredd 0,8 m. Ristningen är osedvanligt djupt och tydligt huggen.

Inskrift:

: pura : kiarþi : kuml : þesi : eftir : tusta : bunta : sin : herluks : brupur :

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Dora gærði kumbl þessi æftir Tosta, bonda sinn, Hærløgs broður.

»Tora gjorde detta minnesmärke efter Toste, sin make, Hærløgs broder.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med sk. 5 **k** är ej stungen. — Kinberg läser alla runor ostungna, sålunda 16 **i**, 19 **i**, 38 **i**. — Djurklou: 19 **i**, 31 **n** saknas, 42 **f**, 49 **r**. — Torins läsning överensstämmer helt med ovanstående.

Namnet *Dora* är belagt i ytterligare sex västgötainskrifter. *Tosti* förekommer på Vg 87 och möjligen även på Vg 33. — *Hærløgr* är ett vanligt fornordiskt namn, som finns talrikt belagt även i medeltida källor.

Blidsbergs sn, kyrkogården, se även Vg 176.

172. Blidsbergs sn, Storegården.

Pl. 142.

Litteratur: T 94. Ransakningarna 1667–84 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 100); C. J. Ljungström, Redvägs härad (1861), s. 37; N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 218 (ATA); J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar i Redvägs härad 1904, ark 9 (ATA); Fornminnesinventering 1932 (ATA); Handlingar 1935, 1937 i ATA.

Äldre avbildningar: Ljungström a. a.; Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, blyertsteckning (VFA), träsnitt (i T 94).

Den fragmentariska runstenen står rest på ett gravfält c:a 50 m. Ö om Blidsbergs skola, 5 m. Ö om stora landsvägen. På samma plats och i bedrövligt tillstånd befann sig stenen 1669 enligt Jonas Jonæ Scarinus' uppgifter i *Ransakningarna*: »Vthi Bligzbergz Gierde ligger een Steen vthi een åker-reen, medh Runaskriffth vppå; doch sijnes ey mera af samma Steen än then ene Enden, så mökit som skriffthen står vppå, thet öfriga är med mökin annan Steenkumbel betekt». Stenen riktades 1937. C:a 100 m. SSV om densamma ligger ett stenblock med 15 säkra älvkvarnar.

Röd, skiktad gnejs. Höjd 1,25 m., den välvda ristningssidans bredd 0,80 m. Stenen är tresidig med den bredaste sidan runristad. Ristningen vetter åt NV.

Inskrift:

stari : risþi . . . ur : sin : in . . .

5 10 15

Starri (Stari) resti . . . [fað]ur (el. broður) sinn. En . . .

»Starre (Stare) reste . . ., sin fader (el. broder). Och . . .»

Till läsningen: Inskriften börjar med sk. Av 10 i återstår endast en liten del vid baslinjen. I andra runslingan äro runorna vändrunor. Överst synes i kanten möjligen spår av hst till en **u**-runa (11), vars bst i så fall utgöres av den första säkert iakttagbara staven. Efter denna runa följer 12 **r**. Med r. 15 och 17 har ristaren säkert avsett **n**, ehuru — med hänsyn till runornas karaktär av vändrunor — bistavarna äro felriktade (som till **a**). — Ljungström läser **astari : risi** samt **is : i**. — Djurklou har icke observerat runslingans begränsningslinje och sk framför 1 **s**, utan markerar fortsättning av slingan nedåt utefter den naturliga fördjupningen i vänstra ramlinjens förlängning. Sk är ej utsatt före och efter 13–15 **sin**. Han har markerat runslingans avslutning i en spets omedelbart efter 13–15 **sin**. 16–17 **in** saknas således hos Djurklou liksom hos Torin, vars läsning i övrigt stämmer med ovanstående.

Starri (*Stari*) är icke tidigare belagt i runinskrifter. Namnet är uteslutande känt från isländska källor. Det är ursprungligen en binamnsbildning, till härledningen sammanhängande med fisl. *stara* 'stirra' med sidoförmen *starra* (Lind). Ett tillnamn *Stare*, härlett ur fågelnamnet, förekommer i svenska medeltida källor; se E. Hellquist, *Fornsvenska tillnamn* (i: *Xenia Lideniana*, 1912), s. 97.

Böne sn, gamla kyrkan.

Jämte runstenen vid Böne prästgård, Vg 173, omnämner P. E. Lindskog i *En kortt beskrifning om Skara stift* 5 (1816), s. 244, »en som är inmurad i Böne gamla kyrkas södra vägg». Liljegren ger den i *Runurkunder* (1833) nr 1407 men anger som enda källa ovannämnda arbete av Lindskog. C. J. Ljungström ifrågasätter, om den möjligen är identisk med stenen vid Böne prästgård, eftersom stenen i kyrkväggen »der på platsen numera icke är tillfinnandes». Av N. G. Djurklou efterfrågades den 1869 förgäves, och H. Jungner sökte den 1935 utan resultat.

173. Böne sn, prästgården.

Pl. 144.

Litteratur: B 958, L 1408, 1409, T 96 (avbildning 97 genom förväxling). Ransakningarna 1667–84 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 112); J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 95; Nicolaus Åhlman, *Beskrivning över Böne gäld*, trol. efter 1754 (Stifts- o. Landsbibl., Skara, avskr. i ATA); C. G. G. Hilfeling, *Resor* 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 63; Hans H. Lindskog, *Beskrivning* ²⁸/₃ 1799 (i: Liljegren, *Saml. Msc. Runir* nr 29, ATA); P. E. Lindskog, *En kortt beskrifning om Skara stift* 5 (1816), s. 244; C. J. Ljungström, *Redvägs härad* (1861), s. 33 f.; N. G. Djurklou, *Antiqvitetsintendentens berättelse* 1869, s. 231 f. (ATA); *Fornminnesinventering* 1932 (ATA); K. E. Sahlström i VFT 4: 9 (1935), s. 16; *Handlingar* 1935–37 (restaureringsrapport) i ATA.

Äldre avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 19), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* samt B 958); Tham, bläckteckning (i Hilfeling a. a., s. 67); J. P. Carlmark, bläckteckning 1797 (i *Diverse Antiqvariska Anteckningar af P. Tham, tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal*); Hans H. Lindskog, bläckteckning (efter Jonas Lindskog, i *Beskrivning* 1799); Ljungström a. a.; Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, träsnitt (i T 97, jfr ovan).

Runstenen står rest i Böne prästgårds trädgård, 50 m. ÖSÖ om prästgårdens manbyggnad, 10 m. SV om landsvägen, i utkanten av ett mindre gravfält.

Ransakningarna 1667 meddela utöver sockennamnet ingen närmare lokaluppgift för stenen. — På U. Christoferssons teckning (1687) anges dess plats vara »I Bönes Gärde, dher jempte 6 små stenrör», vilka senare även markerats. — C. G. G. Hilfeling (*Resor* 1791) preciserar läget: »Vid Böne Prästegård i lilla Giärdet mot hörnet Öster om Bygnaden på doceringen af en högd och på hvilken 7 à 8 större och mindre ätthögar finnas af sten och jord — står Runsten» och han gör (a. a. s. 64) ett till synes ovidkommande tillägg, som dock har sin betydelse i diskussionen om stenens ursprungliga placering: »Sydväst [bör vara: sydöst] från Böne är Äfärds-backe, der står en uprest sten . . ., hvilken troddes vara en Runsten men oachtat all skurning befans intet.» — J. P. Carlmarks teckning (1797) har allenast påskriften: »Denna Runsten står nära Prästegården i Böne». — Hans H. Lindskogs uppgift (*Beskrivning* 1799) är i all korthet: »Står på Böne Prästgårds ägor». — C. J. Ljungström, som själv en tid var komminister i Böne, anger platsen uttryckligen vara »i Böne Prest-

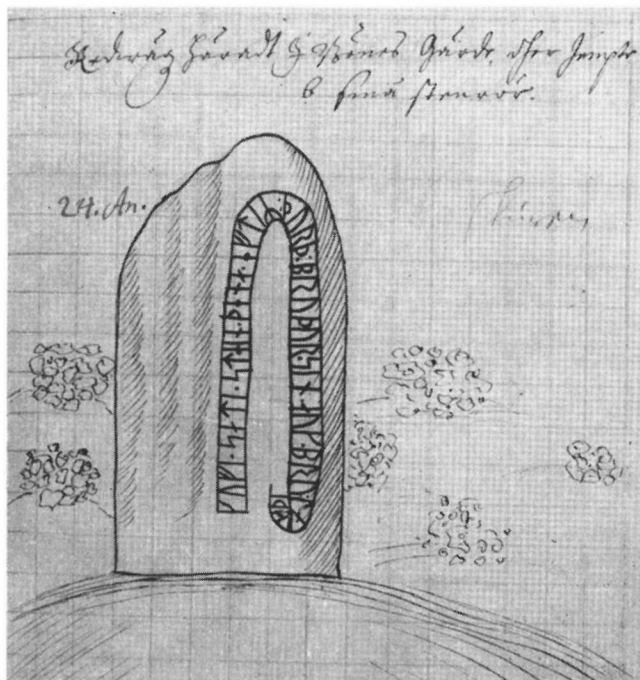

Fig. 271. Vg 173. Böne sn, prästgården.
Efter teckning av Christofersson.

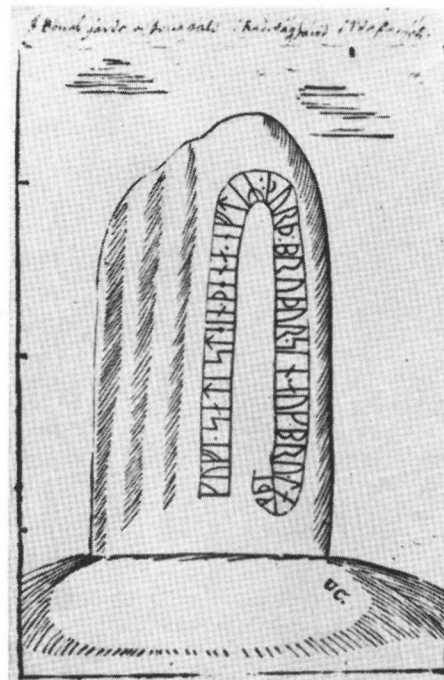

Fig. 272. Vg 173. Böne sn, prästgården.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 958).

gårds trädgård, der äfven några större ättehögar finnas» (*Redvägs härad*, 1861). Men vare sig det är begreppet 'trädgård' eller runinskriftens *bro lagði* eller helt enkelt Liljegrens dubbelnumrering av stenen, som lett Ljungströms tankar på avvägar, så tillägger han följande: »Troligt vill mig synas att denne der dock icke alltid haft sitt ställe, utan är antingen densamme som omtalas hafva funnits vid Böne gamla Kyrka, men der på platsen numera icke är tillfinnandes, eller ock har den stått nära intill förutnämnde Bautasten vid Åfärds bro, hvilket antagande vinner i styrka både genom Runeslingans innehåll, hvilket omtalar en broläggning ... och genom det ganska vanliga förhållandet att man träffar Runstenar med Bautastenar i sin närhet. Vid Winsarpssjön, längre ned från Åfärds bro, synas äfven tydliga lemningar efter en bro, och måhända har stenen der varit rest. Huru likväl förhållandet än är, så kan tryggt antagas att den är flyttad, förmodligen af någon Prest, som antingen velat hafva den som prydnad i trädgården eller ock velat dymedelst hafva den bättre bevarad för åverkande omilda händer.» — För N. G. Djurklou står det klart, att J. G. Liljegren med nr 1408 och 1409 felaktigt dubblerat stenen, men han har inte helt kunnat frigöra sig från uppgiften om två olika lokaler för den. »I Böne prestgårds trädgård, som fordom varit ett stort graffält, hvaraf nu endast 4 högar återstå, finnes den runsten, som fordom stått på Böne gärde». — K. Torin är också övertygad om att stenen flyttats från ursprunglig plats, men han nöjer sig med att relatera äldre personers berättelse, vilka »sade sig hafva hört, att stenen fordom stått vid Åfärds bro». Tydlig föreligger en förväxling med bautastenen vid sagda bro, jfr Ljungström.

En granskning av den citerade litteraturen ger sålunda vid handen, att stenen efter allt att döma står på eller nära ursprunglig plats, eller i varje fall gjorde det intill år 1937, då stenen restaurerades, och en omedelbart intill växande gran, som med sina rötter dolde en del av inskriften, gav anledning till stenens förflyttning 2,5 m. i nordnordvästlig riktning.

Vilken den bro kan ha varit, som inskriften omtalar, kan numera icke avgöras. Inskriften själv ger därvidlag icke någon ledning. Det förefaller emellertid icke orimligt, att bron ifråga haft sin plats över det lilla vattendraget NV om stenen, vilket i nordostlig riktning leder S och Ö om Böne kyrka mot övre Ätran. Avståndet mellan stenen och vattendraget är endast c:a 100 m.

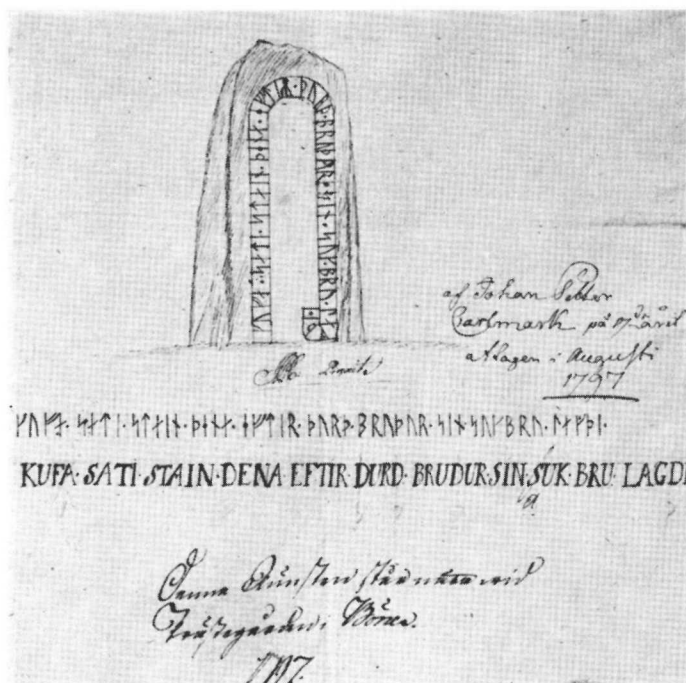

Fig. 273. Vg 173. Böne sn, prästgården.
Efter teckning av Carlmark.

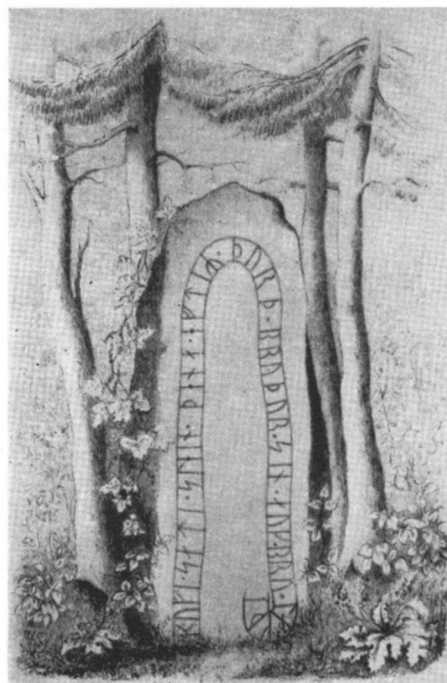

Fig. 274. Vg 173. Böne sn, prästgården.
Efter Ljungström, Redvägs härad (1861).

Mörkröd, grovkornig granit. Höjd 1,72 m., ristningens bredd 0,38 m. Stenens baksida har nederst ett 20-tal älvkvarnar.

Inskrift:

kufi · sati · stein · þena · eftir · þurþ · brupur · sin · auk · bru · lagði

Gufi satti stein þenna æftir Þorð, broður sinn, ok bro lagði.

»Gufe satte denna sten efter Tord, sin broder, och lade bro.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. Huvudstavarna i r. 1 och r. 46 utgöra ramlinjens begränsning. Över 1 **k** går en fördjupning, men runan är ostungen. 44 **g** är däremot tydligt stungen.

Den äldsta, kända teckningen av stenen, Ulf Christoferssons 1687, visar samma läsning som ovanstående, utom att 44 **g** ej markerats stungen och att sk efter 22 **r**, 26 **p** och 41 **u** markerats med två punkter (*Bautil* har dock på sistnämnda ställe endast en punkt). Dessutom har hst till 44 **g** uppfattats som förlängning av den inre ramlinjen, **g**-bistaven som hst till **k** och en mindre fördjupning vid sidan av denna som bst. — Hilfeing: 4 **a**, i övrigt som ovanstående. — J. P. Carlmark: 4 **a**, 11 **a**, 36 **s**, sk efter 46 **i**. — Hans H. Lindskog: 4 **a**, 11 **a**, 36 **s**, 38 **m**. — Ljungström: 44 **k**. — Djurklou: 18 **i**; sk äro endast sporadiskt utmärkta. — Torins läsning är korrekt.

Namnet *Gufi* förekommer även i Vg 181, Sö 64 samt på en nyfunnen gravhäll i Skänninge (se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1943, s. 317). Lundgren o. Brate anger ett medeltida, uppländskt belägg och ett uppländskt ortnamn, där *Gufi* ingår. Wessén förklarar *Gufi* som »kortnamn till *Guðfastr* o. dyl.» (*Södermanlands runinskrifter*, s. 155 noten).

Fig. 275. Vg 197 och 198. Dalums sn, kyrkan. Efter foto av S. B. F. Jansson 1942.

197. Dalums sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Litteratur: Sven B. F. Jansson i *Fornvännen* 1942, s. 230, Runstenarna i Dalums kyrka (VFT 5: 2, 1942, s. 60 f.); Handlingar 1941 (fyndrapport), 1942 (restaureringsrapport) i ATA.

Avbildning: L. E. Bergström, foto 1941 (runstenen under golvet, ATA).

Runstenen står rest vid sidan av Vg 198 på Dalums kyrkogård omedelbart S om kyrkan, c:a 10 m. Ö om vapenhuset.

Den påträffades jämte Vg 198 i samband med kyrkorestaureringen 1941 liggande under kyrkans golv, där den tjänat som trapphäll i en äldre portal, som funnits i en samtidigt med tornets byggnad riven västvägg, troligen uppförd under 1100-talets förra hälft. Stenen var vid upptäckten sönderslagen i sju större delar men lagades och restes 1942 på sin nuvarande plats genom Riksantikvarieämbetets försorg.

Några antydningar i den äldre litteraturen om att de båda stenarna tidigare skulle ha varit kända finner man helt naturligt icke, då de redan i tidig medeltid funnit användning i kyrkobyggnaden.¹

Granit. Höjd 1,80 m., bredd 1,5 m. Inskriften är djupt och tydligt huggen och endast på ett par ställen skadad. Den första språkliga granskningen av såväl denna sten som Vg 198 utfördes 1941 av Sven B. F. Jansson.

¹ Den gravhäll, nu försvunnen, som enligt *Ransakningarna* 1669 skulle finnas »Vthi Daluma Soehn vtan för Wochn huses dören ... med gammal Runeskrift vppå», kallas oriktigt 'runsten' i den senare litteraturen (brev i VFA, hos Tham, Ljungström, Gardell etc.). Redan C. G. G. Hilfeling (KB F m 57: 1, s. 60) har förklarat, att den har, förutom övlig dekor, »en uphögd latinsk Munkeskrift».

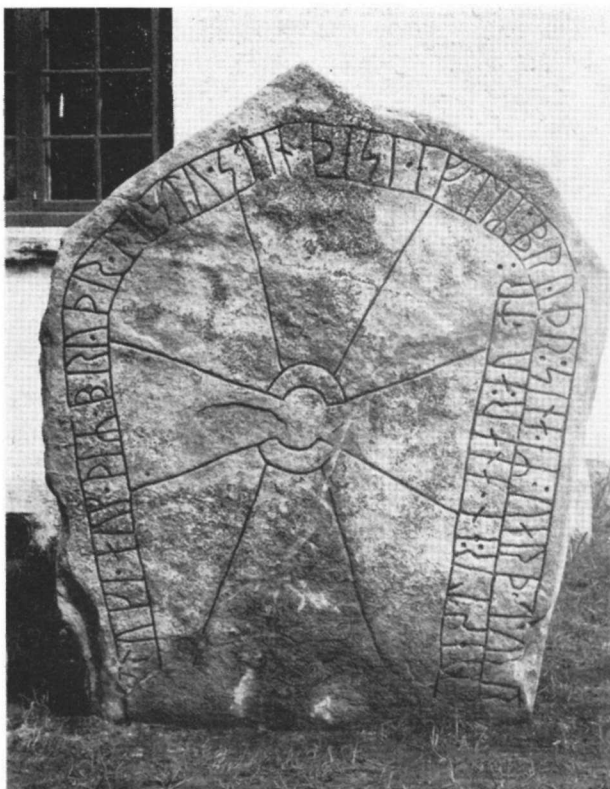

Fig. 276. Vg 197. Dalums sn, kyrkan.
Efter foto av S. B. F. Jansson 1942.

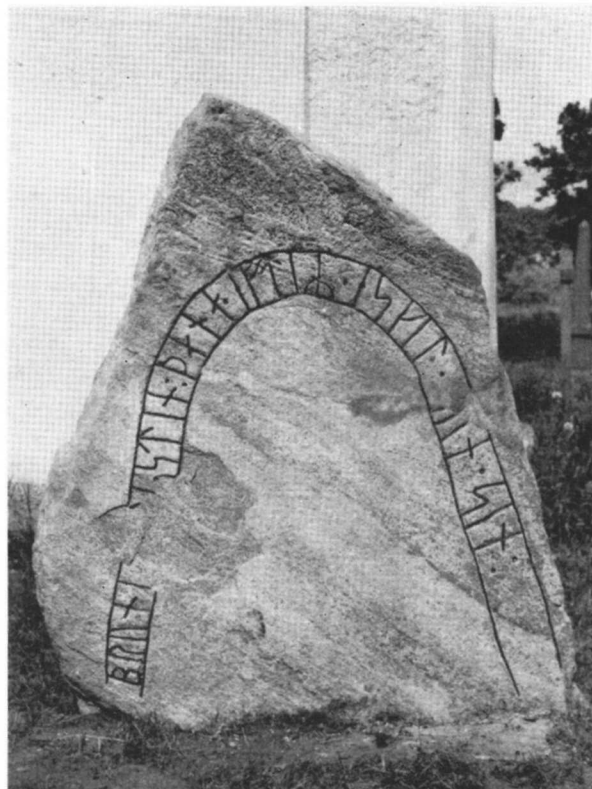

Fig. 277. Vg 198. Dalums sn, kyrkan.
Efter foto av S. B. F. Jansson 1942.

Inskrift:

tuki · auk · þir · brypr · ristu · stin · þesi · eftir : brypr : sina · er : uarp · tuþr uestr : en · anar :

austr :
65

Toki ok þær bróðr restu sten þessi æftir bróðr sina. ER varð döðr vestr, en annarr østr.

»Toke och hans bröder reste denna sten efter sina bröder. Den ene dog västerut, och den andre i öster.»

Till läsningen: Genom l **t** går en spricka i stenen, båda bistavarna äro djupa och tydliga. Vid lagningen har stycket med den vänstra **t**-bst förskjutits. Runan har av ristaren huggits normal. 9 **i** är ej stungen. 13 **y** är djupt och tydligt stungen. Genom 16 **r** och 18 **s** gå lagade sprickor. 23 **i** är ej stungen. 26 **e** är tydligt stungen, likaså 29 **e**, 36 **y** och 43 **e**. Av 51 **þ** återstår endast nedre delen av hst. En av de lagade skadorna går genom hst i 53 **u**. 54 **e** och 58 **e** äro tydligt stungna. 66 **s** är borta i en lagad spricka utom vinkeln mellan mellanleden och nedre leden.

Om namnet *Toki*, som finns även på Vg 104 och 114, se Sö 252 och U 201. *Þær bróðr* är ett vanligt sammanfattande uttryck i runinskrifter, då de runstensresande bröderna varit minst tre eller flera. Mera sällan finner man, som exempelvis i Vg 50, tre efterlevande bröder eller, i Vg 59, fyra, allesammans nämnda vid namn. Att inskriften, som i detta fall, icke innehåller namnen på de döda bröderna är däremot ovanligt.

På en punkt är ristningen språkligt intressant, såsom redan Jansson (*Runstenarna i Dalums kyrka*, 1942, s. 67) framhållit. Inskriftens *er* är här ett anaforiskt pronomen (jfr got. *is* 'han', ty. *er*). Se vidare E. Wessén, *Svensk språkhistoria* 3 (1956), s. 236 f., och där anförd litteratur.

En annan, kulturhistoriskt intressant detalj i inskriften är berättelsen om de olika målen för de döda brödernas färder. »Den ene dog västerut, och den andre i öster.» Vilka de vikingafärder varit, som bröderna deltagit i, kunna vi icke sluta oss till, men västerfärden bör rimligen ha ägt rum i Sven tveskäggs eller Knut den stores följe i slutet av 900-talet eller början av 1000-talet.

198. Dalums sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Litteratur: Sven B. F. Jansson i Fornvännen 1942, s. 230, Runstenarna i Dalums kyrka (VFT 5: 2, 1942, s. 60 f.); Handlingar 1941 (fyndrapport), 1942 (restaureringsrapport) i ATA.

Runstenen står rest till höger om och vid sidan av Vg 197 på Dalums kyrkogård, omedelbart S om kyrkan, c:a 10 m. Ö om vapenhuset.

Den påträffades vid kyrkorestaureringen 1941 tillsammans med Vg 197 liggande som trapphäll utanför och 0,24 m. lägre än Vg 197 under kyrkans golv, se Vg 197. Stenen var vid upptäckten ituslagen men lagades och restes 1942 på Riksantikvarieämbetets föranstaltande.

Granit. Höjd 1,65 m., bredd 1,44 m. Inskriften är kraftigt huggen, ehuru vissa partier skadats genom flagring.

Inskrift:

bruni - - - t̅i · stin : þana · eftir · eskil · sun · sin :

Bruni [res]ti sten þenna æftir Æskel, sun sinn.

»Brune reste denna sten efter Eskil, sin son.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. 5 i är nedtill skadat genom en flagring, som även förstört de följande 5 à 6 runorna. H. bst till 9 t är bevarad och spår av övre delen av 10 i. I lakunen, som är 30 cm. lång, har alltså säkerligen stått pret.-formen av verbet *resa*. Brottet i stenen har förstört 29 s utom undre delen av högra leden. Övre delen av 30 u har gått förlorad i brottet. Inga spår av runor kunna iakttagas inom de utdragna ramlinjerna efter det sk, som följer på 34 n.

Om namnet *Bruni*, som eljest icke förekommer bland västgötainskrifterna, se Sö 178. *Æskell* finns belagt på ytterligare tre, eventuellt fyra, av landskapets runstenar, Vg 37, 129, 130 samt sannolikt även Vg 109.

174. Dalums sn, Nöre.

Pl. 144.

Litteratur: B 957, L 1406, T 97 (avbildn. 96 genom förväxling). Ransakningarna 1667–84 (tr. i VFT 4: 5, 1932, s. 101, 111); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 96; O. Celsius, Svenska runstenar (KB F m 60) 2, s. 317; C. G. G. Hilfeling, Resor 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 61 f.; Uppteckning av okänd hand (senast 1792, i Diverse Antiquariska Anteckningar af P. Tham, tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal); J. N. B. [von] Abrahamson i Antiquariske Annaler 2 (1815), s. 85; P. E. Lindskog, En korrekt beskrifning om Skara stift 5 (1816) s. 278; C. J. Ljungström, Redvägs härad (1861), s. 38; N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 213 f. (ATA); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 60; Fornminnesinventering i Timmele sn 1932 (ATA); Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 jämte renritning för B 957 (i KB F 1 7 a, bl. 21), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 957); Tham, bläckteckning (i Hilfeling a. a., s. 65); Ljungström a. a.; Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 96, jfr ovan).

Runstenen står rest 400 m. SÖ om Flatasjön eller Nöre sjö. Den står på allmänningssmark i gränsen mellan Dalums och Timmele socknar, c:a 350 m. NV om Ambjörnarp, 6 m. Ö om en liten stig, som leder i sydvästlig riktning mot Nöre by.

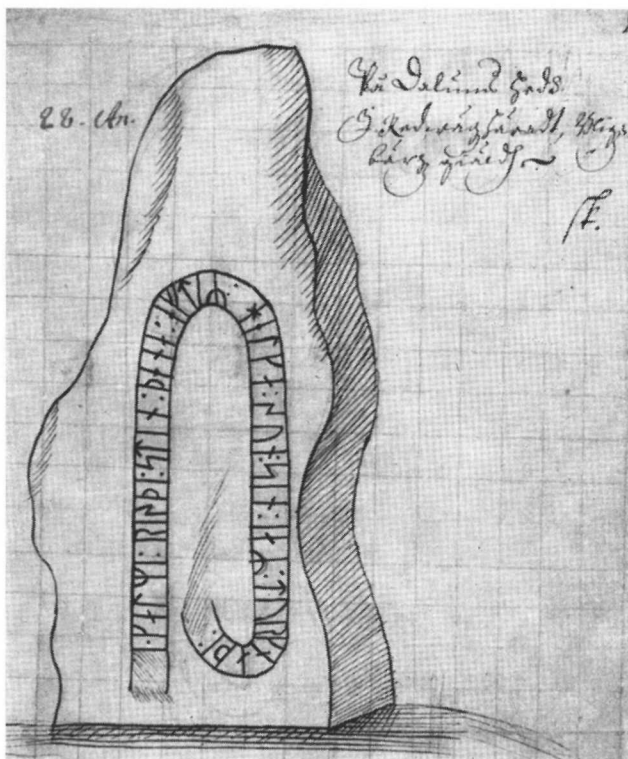

Fig. 278. Vg 174. Dalums sn, Nöre.
Efter teckning av Christofersson.

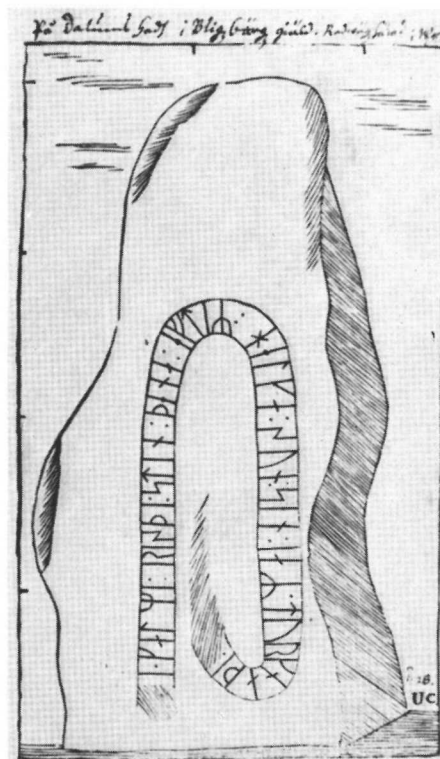

Fig. 279. Vg 174. Dalums sn, Nöre.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 957).

Angående lokalbestämningen för stenen lämnar den äldre litteraturen följande upplysningar. *Ransakningarna* 1667: »Vthi Bligzbergz Gield och Dalum Sochn emellan dalum och Nörenne, Står vprester een Steen, wid Pass 3 Alnar hög, med Runeskrifft om kring honum». — O. Celsius, som fått sina uppgifter »af Baron Lillie 1727», hänför stenen till »Timmeled Sochn». — Ulf Christofersson (1687): »På Dalums hedh». — C. G. G. Hifeling (1791): »Runsten på Norrska hed Norr om Nörey i Dalums Sochen vid vägen emellan Timmeled och Nöre». — Uppteckning (senast 1792): »vpsat på en slätt i Dahlums Socken». — P. E. Lindskog (1816): »På Nöre bys egor». — C. J. Ljungström (1861): »hemmanet Ambjörnarp i grannskapet af Nöre by». — N. G. Djurklou (1869): »*Ambjörnarp*. På detta hemmans egor inemot Ätran står utmed vägen till Nöre en ... runsten». — K. Torin: »Vid hemmanet Ambjörnarp i Nöre by». En jämförelse av dessa uppgifter ger vid handen, att stenen sannolikt stått på en och samma plats alltsedan slutet av 1600-talet, troligen den ursprungliga.

Granit. Höjd 2,30 m., bredd 1 m. Alla runorna äro djupt och väl huggna.

Inskrift:

· **kalmi : rispi : stin : þena : eftir : helka : sun : sin : iar : turknapi :**

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Gamli(?) resti sten þenna æftir Hælga, sun sinn, er drunknaði.

»Gamle(?) reste denna sten efter Helge, sin son, som drunknade.»

Till läsningen: 1 **k**, 13 **i** äro ej stungna. **s**-formerna variera. — Christofersson: Före 1 **k** läses ramlinjernas avslutning som **i**. — Celsius: 15–18 **þinsi**, 19 **i**, 25 **o**; 45 **i** saknas. — Hifeling: 7 **e**, 19 **i**, 27 **g**. Sk efter 45 **i** markeras med endast en punkt. — Ljungström: 19 **i**. — Djurklou: 19 **i**; sk efter 31 **n** saknas. — Torins läsning är korrekt.

Något namn, som direkt svarar mot inskriftens **kalmi**, förekommer ej. U. W. Dieterich söker visserligen i *Wörterbuch* (1844), s. 150, med detta enda belägg som utgångspunkt förklara namnet som »ein Mannsname, der Ruhige, Gelassene», härlett ur »nhd. landschaftlich *Kalm*, Seestille, Windstille, *kalm*, ruhig, *kalmen*, schlummern, sich ruhig verhalten». En annan tolkning förefaller emellertid ligga närmare till hands. Det torde nämligen icke vara orimligt att antaga omkastad runföljd för 3–4 **Im**, då namnet utan vidare framstår som det från norska och isländska källor välkända *Gamli*. Inskriften ger ju med r. 39–40 **ur** för **ru** ytterligare ett exempel på samma slags felristning. I formen *Gamall* förekommer namnet flera gånger i uppländska inskrifter, dessutom i två sörmländska och en öländsk, se Sö 312.

175. Dalums sn, Silarps bro.

Pl. 145.

Litteratur: T 124. P. J. Pettersson, Brev t. Västergötlands fornminnesförening ^{20/12} 1895 (VFA); S. Welin, Berättelser, två stycken, 1898 (VFA); F. Nordin i VFT 2: 2 (1903), s. V; J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar i Redvägs härad 1904, ark 1: 2 (ATA); Fornminnesinventering 1932 (ATA); Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: S. Welin, 2 bläckteckningar (VFA), träsnitt (i T 124).

Runstenen står nu rest på mark tillhörig Silarps säteri, c:a 35 m. SÖ om den s.k. Silarps bro över Silebäcken, och c:a 150 m. VSV om det vägskäl, som uppfartsvägen till Silarp bildar med landsvägen Falköping–Ulricehamn, 25 m SÖ om den sistnämnda. Stenen står på en gravhög inom ett fornlämningsområde med ett 40-tal gravar.

Angående fyndomständigheterna kan följande noteras. År 1895 gjorde hemmansägaren P. J. Pettersson i Gryteskog Västergötlands fornminnesförening uppmärksam på att två stenar »fulkomligt hela och fulla med runor i cirkelram» skulle ha påträffats i Silarps bro men åter nedlagts i bron. Föreningen anslog med anledning härav medel till stenarnas upptagande, men innan planen hann sättas i verket, började bron ge sig, och en omläggning av densamma blev nödvändig. Härvid tillvaratogs Vg 175, men någon andra runsten kunde man icke upptäcka. Fyndet gjordes 1898, och samma år underkastades stenen och inskriften en första granskning av S. Welin. Sedermera restes den genom fornminnesföreningens försorg. F. Nordins uppgift (VFT 2: 2, s. V), att de vid Silarps bro tillvaratagna och resta runstenarnas antal vore två, saknar grund.

Rödaktig granit. Höjd 1,70 m., bredd 0,86 m. Inskriftssidan vetter mot NV. Runorna äro mycket grunda och ojämnt huggna av en ovan ristare.

Inskrift:

rifr · uk · uęstin · risþu · stin | þensi · aftir · þurstin · fiþur · sin
           5   10   15   20   25   30   35   40   45

Refr ok Væstenn restu sten þenssi æftir Þorsten, faður sinn.

»Räv och Västen reste denna sten efter Torsten, sin fader.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk, men ramlinjen begränsas före **l r** av ett tvärstreck. **2 i** är ej stungen. Möjligen kan man i en skåra snett över hst i r. 5 se en **a**-bst, varvid runan skulle vara binderuna **au**. Så har Jungner uppfattat runan. **7 u** är otydlig men sannolik. R. 8 är troligen stungen. 18–21 **stin** är djupare och tydligare än inskriften för övrigt. Med 21 **n** avslutas den vänstra runslingans inskrift. Detta är förmodligen anledningen till att sk saknas efter 21 **n**. 23 **e** är tydlig men 24 **n** så gott som utplånad. R. 39–43 stå trångt; r. 40 har ej bst; nedre bst i 39 **f** är lågt ansatt och når fram till hst i r. 40 så pass lågt, att den i det närmaste skulle ha sammanfallit med vänstra delen av en **a**-bst i r. 40. — Torin, som studerat inskriften i pappersavtryck: 5 **au**, 8 **i**, 23 **i**, 40 **a**.

Samtliga namn ha varit i flitigt bruk över hela det fornnordiska området. *Refr* återfinnes möjligen på Ög 24 (**raif** ack.). Om *Væstenn* se Sm 45.

176. Dalums sn, Vedåsla, Östergården. Nu på Blidsbergs kyrkogård.

Pl. 135, 145.

Litteratur: T 95. N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 214, 218 (ATA); J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar i Redvägs härad 1904, ark 8 (ATA); Fornminnesinventering i Blidsbergs sn 1932 (ATA); Handlingar 1935, 1938 (restaureringsrapport) i ATA.

Äldre avbildningar: Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, blyertsteckning (VFA), träsnitt (i T 95).

Den bevarade delen av runstenen står uppställd i sydvästra hörnet av Blidsbergs kyrkogård tillsammans med Vg 170 och 171.

Stenen påträffades 1869 i Vedåsla Östergården, Dalums sn. Om fyndomständigheterna antecknar N. G. Djurklou följande (*Berättelse* 1869, s. 214). »*Wedåsla*. Rygtet att här skulle finnas en runsten, inlagd i en trappa, föranledde ett besök och efter många förfrågningar lyckades det slutligen att få rätt på stället och dess egare. Hela trappan der stenen låg med inskriften nedåt måste brytas upp, och denna framtofs. Egaren intresserad af att få veta stenens inskrift, åtog sig för en billig penning att frakta stenen till Blidsbergs kyrkogård, der han kunde få en plats bland de derstädes funna stenarne.»

Grå granit med ljusare inslag. Höjd 1,10 m., bredd 0,50 m. Stenen är avslagen, endast toppstycket är bevarat.

Inskrift:

... karpi : kuml : þusi : eftir : - - ftan : bruþur : sin ...

... gærði kumbl þösi æftir [Hal]fdan, broður sinn ...

»... gjorde detta minnesmärke efter Halvdan, sin broder ...»

Till läsningen: Stora partier av runslingans ramlinjer äro skadade. I **k** är ej stungen. Bst till 7 **u** är skönjbar till sin översta och mellersta del. Hst i 14 **e** är grund, men punkten förefaller säker. Endast nedre delarna av r. 15–16 äro bevarade. Övre punkten i sk efter 18 **r** har gått förlorad. Runtecknen närmast efter 18 **r** äro osäkra. Den första synliga stavens övre del är bortslagen; i brottytan finns möjligen spår av en **a**-bst. Den andra staven skulle kunna vara nedre delen till ett **i**. I 21 **f** äro mycket svaga spår av nedre bst synliga. 22 **t** är säker. Någon bst t. h. om hst kan icke urskiljas. Högra bst till 23 **a** är svag men förefaller säker. 24 **n** är säker. Efter 33 **n** finns intet spår av sk. Inskriften kan dock ha fortsatt på det förlorade stycket med en kortare bestämning till *broður*, t. ex. *godan*.

Namnet synes ha varit ristat **alftan** eller **hlftan**. Dock är det trångt mellan de tre första runorna i namnet. Av 32 **i** synes bara nedre delen. — Djurklou: 23 **i**, sk efter 33 **n** men ej efter 18 **r**. — Torin har samma läsning som Djurklou men sk även efter 18 **r**.

Namnet tolkar redan Torin som *Halfdan*. Om detta namn se E. Wessén, *De nordiska folkstammarna i Beowulf* (1927), s. 46 f.

177. Humla sn, gamla kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 146.

Litteratur: T 104. J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar i Redvägs härad 1904, ark 12 (ATA); Fornminnesinventering 1932 (ATA); Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 104).

Runstenen står rest i sydvästra hörnet av Humla kyrkogård. Endast nedre vänstra delen av stenen är bevarad. Den påträffades på 1880-talet vid rivningen av Humla gamla kyrka längst ned i grunden till denna.

K. Torin tillägger: »Möjligen hafva de felande delarna af runstenen äfven legat å samma ställe, men stenarne togos vanligen med en kran och flyttades från den gamla till den nya grunden, utan att någon undersökning skedde å desamme. Först sedan runristningen å denna sten af en tillfällighet blifvit upptäckt, ägnades större uppmärksamhet åt stenarne.»

Rödgrå granit. Höjd 1,4 m., bredd 1,08 m. Runorna äro mycket tydliga.

Inskrift:

× **kati : rispi : s . . . ður : knikis**
           5   10   15

Kati resti s[ten . . . , dot]tur (el. systur) Gnæggis(?).

»Kåte reste (denna) sten . . . , Gnægges(?) dotter (el. syster).»

Till läsningen: 5 och 13 **r** visa upptill öppna **r**-typer. På 11 **t** är högra bst tydlig. — Torin har ej observerat sk framför 1 **k**. R. 11 har han läst **p**, varför ordet i sin helhet tolkats *broður*.

Namnet *Kati* är känt från ytterligare några svenska runinskrifter, se U 189. Inskriftens sista namn är mindre lättolkat. Runskriften har troligen mycket ofullständigt svarat mot uttalet. Snarast skulle man i namnet vilja se en mask. ia-stam, *Gnæggir* (till verbet *gnæggia*), av ursprungligen binamnskaraktär, »gnäggaren».

178. Kölaby sn, kyrkogården.

Pl. 147.

Litteratur: T 88. Kyrkoinventarium 1829 (ATA); C. J. Ljungström, Redvägs härad (1861), s. 36; G. Stephens, ONRM 2 (1867–68), s. 734 f.; N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 221 (ATA); O. Montelius, Svenska runstenar om färder österut (i: Fornvännen 1914, s. 119, 124); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 60; Handlingar 1922, 1936 i ATA; Fornminnesinventering 1933 (ATA); S. B. F. Jansson i VFT 5: 2 (1942), s. 65.

Äldre avbildningar: Ljungström a. a.; Stephens a. a.; Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 88); R. Hjorth, blyertsteckning (VFA).

Runstenen står rest mot Kölaby norra kyrkogårdsmur ett 10-tal meter NNV om kyrkans torn.

Den äldsta uppgiften om stenen lämnas i kyrkoinventariet 1829: »Runsten, ligger en i Kyrkobalken och är oläslig». C. J. Ljungström (*Redvägs härad*, 1861) beskriver den sålunda: »Vid Kölaby Kyrka finnes insatt i Kyrkogårdsmurens norra del en Runsten med framsidan åt Kyrkogården.» Avbildningen visar, att stenen legat med högra sidan nedåt i marken. N. G. Djurklou fann den 1869 på samma plats, »men som dess läge var otjenligt, enär en runslinga kommit under jordbrynet vidtaltes en hederlig danneman att med nödigt manskap verkställa dess omflyttning, hvilken äfven war vid andra besöket i socknen nöjaktigt verkställdt».

Vittrande, skiktad gnejs. Höjd 1,85 m., bredd 1,15 m. Ristningsytan, som vetter mot S, är jämn och plan, men ytpartier hota att falla bort. Vid besöket 1946 kunde konstateras, att ytan vittrat hårt och alltjämt flagrade. Runorna äro dock tydliga.

Inskrift:

: agmuntr : rispi : stin : ponsi : iftir : isbiurn : frinta : sin : auk : asa : it : buta : sin : ian : sar
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60
: uar : klbins : sun : sar : uarþ : tuþr : i : krikum
           65   70   75   80   85   90

Agmundr resti sten þannsi æftir Æsbiorn, frænda sinn, ok Asa(?) at bonda sinn, en sar var K[u]lbens sunn. Sar varð dæðr i Grikkium.

»Agmund reste denna sten efter Äsbjörn, sin frände, och Åsa(?) efter sin make, och denne var son till Kolben. Han dog i Grekland.»

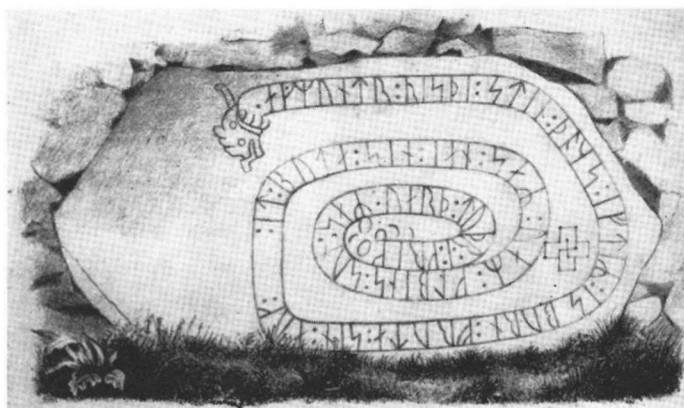

Fig. 280. Vg 178. Kölabý sn, kyrkogården. Efter Ljungström, Redvägs härad (1861).

Till läsningen: Runorna äro säkra utom 46–48, som äro nästan helt bortvittrade. Alla runor äro ostungna utom 2 **g**, som är tydligt stungen. I 18 **o** löper översta bst i en spricka och fortsätter direkt i bst till 19 **n**. Sprickan fortsätter därefter ned till ramlinjen. I 20 **s** finns en flagring mellan högra leden och mellanleden. 21 **i** är skadad genom flagring, men nedersta delen av runan är tydlig. Bst i 35 **r** är något skadad genom vittring. R. 46–48 äro så gott som helt bortvittrade. Hst till 46 **a**(?) är säker upptill och nedtill. På mitten är ett flag bortfallet, men bst:s översta högra del spåras. Vänstra staven till 47 **s**(?) är tydlig till sin översta del, högra staven är tydlig; vittringen på mitten motsäger inte **s**. 48 **a**(?) har iakttagbar hst nedtill, möjligen spåras den även delvis upptill. En fördjupning på mitten kan mycket väl ha uppstått omkring en ursprunglig **a**-bst. Sk före 49 **i** är tydligt. Mot slutet av inskriften äro runorna något orediga. Man må här observera flagringen, som är mycket riskabel för ristningens bestånd.

Tidigare läsningar skilja sig i vissa detaljer från ovanstående. Ljungström: Endast en punkt i sk framför 1 **a** markeras; 21 **i**, 30 **i**, 92–93 **um** ej redovisade; r. 19 är missuppfattad; 36–37 **u**. R. 46–48 bilda lakun. Efter 91 **k** markerar Ljungström sk. — Stephens följer Ljungströms läsning. — Djurklou har ej sk framför 1 **k**; 36–37 **u**. Av r. 46–48 har Djurklou i likhet med ovanstående bara iakttagit rester av 4 staplar. Gissningsvis antyder han, att runorna kunna ha varit **þofa**. 93 **m** utanför den egentliga slingan har han ej iakttagit. — Torin redovisar ej 21 **i**, 46–48 lämnas olästa.

Den del av inskriften, som omfattar r. 46–50, har i den äldre litteraturen givit upphov till olika tolkningar. Ljungström bortser helt från r. 46–48 och översätter »... och åt bonden (husbonden) sin». Djurklou anser de skadade runorna svara mot ett kvinnonamn **þofa**. Båda äro ense om att **it** bör tolkas *at*. Torin supplerar i lakunen ett *æfti* samt tolkar de följande två runorna som ett mansnamn *It*. Stenen skulle alltså enligt Torin ha rests av Agmund ensam över både Åsbjörn och denne *It*. Torin återger därmed i huvudsak Stephens' mening. Jungner har en liknande åsikt men vill i hela uttrycket se ett namn, förslagsvis *Asa-Önd*.

Det förefaller emellertid rimligare att i det förmodade **asa** se namnet på den döde Åsbjörns hustru och i **it** en form för prep. *at* (jfr Sö 270 **et**), tillkommen genom **a**-bistavens förbiseende. *At* är emellertid sällsynt i västgötska inskrifter, medan de ortografiska varianterna av *æfti* äro osedvanligt många.

Om *Agmundr* se Vg 34, om *Æsbiorn* Vg 157, om *Asa*, även på Vg 59, 66, se Sö 328 samt E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 63, om *Kulbenn* Sö 362. Det sistnämnda namnet tolkas av Torin felaktigt som *Kulbiurn*.

Om **krikum** se S. B. F. Jansson i *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* (1954), s. 32 f. Inskriften är den enda av de fem västgötska österfärdsstenarna, som omtalar Grekland. På en punkt är dess innehåll emellertid något oklart. Syftar r. 76–78 **sar** på den döde Åsbjörn eller på hans fader Kolben? Formellt stå båda möjligheterna öppna. Ur en synpunkt är det naturligast att räkna med Åsbjörn som den döde Greklandsfararen;

det är ju hans minne vården ägnats. Å andra sidan talar det förhållandet, att Kolben över huvud nämnes i inskriften, för att denne varit en särskilt bemärkt man. Att Kolben deltagit i och dött under en färd till Grekland, var en händelse, som kunde motivera hans omnämnande på sonens minnesvård.

179. Kölaby sn, Lillegården.

Pl. 148, 150.

Litteratur: T 89. K. Torin, Brev t. Riksantikvarien ²⁵/₇, 1881 (ATA); Handlingar i VFA; Handlingar 1926, 1936, 1938 (restaureringsrapport) i ATA; Fornminnesinventering 1933 (ATA).

Äldre avbildning: S. Welin, träsnitt (i T 89).

Runstenen står rest 800 m NNÖ om Kölaby kyrka, 15 m. NNV om landsvägen Falköping–Ulricehamn, på ett gravfält med ett 20-tal fornlämningar (Fornminnesinventering, nr 6) 400 m. V om Trädet. Hit flyttades stenen 1938 i samband med dess restaurering, c:a 400 m. från sin förutvarande plats 10 m. V om järnvägen vid Trädets station.

Stenen påträffades 1880 på Lillegårdens mark, liggande med inskriftssidan nedåt. Upptäckten av runinskriften gjordes först sedan stenen söndersprängts. K. Torin, som underrättades om fyndet, lyckades emellertid tillvarataga samtliga fragment och ombesörjde 1885 dess hopsättning och resning vid Trädets järnvägsstation, »några famnar från den plats, der den anträffades».

Fig. 281. Vg 179. Kölaby sn, Lillegården. Före restaureringen. Foto av H. Faith-Ell 1935.

Rödaktig granit. Höjd 1,85 m., bredd 1,03 m. Ristningen, som vetter mot SSÖ, är fullt tydlig, ehuru på några ställen grund. Nedåt åt höger äro flera runor fragmentariska. De skadade partierna ha utfyllts med cement.

Inskrift:

: styr : þuðulfs : sun : rsþi : stin : þesi : eftir : euit : brubur : s - - trk hrþa : kuþan :

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Styrr, Þiudulfs sunn, resti sten þenssi æftir Övind, broður sinn, dræng harða goðan.

»Styr, Tjodulvs son, reste denna sten efter Övind, sin broder, en mycket dugande ung man.»

Till läsningen: Alla runorna äro säkra, de nedersta till höger dock illa skadade. 3 y är tydligt stungen liksom 24 e, 27 e, 32 e. 6 u är däremot ej stungen. Över mitten i 34 i finns en svag fördjupning, som dock ej är huggen. Efter 41 r är i sk endast nedre punkten bevarad. Av r. 43–44 återstå blott nedersta delarna av två huvudstavar. Dessa äro sannolikt rester av in. Av det följande sk finnas nu inga spår. Nedre delarna av de följande runorna 45–47 trk äro nu förstörda liksom sk efter 47 k. På H. Faith-Ells foto 1935 synas av dessa runor något mera, bl. a. hela 47 k samt hst:s bas i 46 r. Den lilla stenflisa som burit den nu försvunna ristningen har synbarligen förkommit strax före restaureringen 1938. Högra delen av bst till 56 n är borta genom hål för en av de järnkrampor, som stenen tidigare lagats med; likaså har nedre punkten i det följande sk gått förlorad i samma skada. — Torin: 34 e.

Mansnamnet *Styrr* finns i runinskrifterna för övrigt bara på U 1067. På Island är det känt från 900-talet. Äldsta belägget anses vara den bekante *Víga-Styrr*, Snorre godes svärfader, som ursprungligen lär ha hetat Arngrímr Þorgrímsson men fått sitt nya namn därför att han var *ofstopamaðr mikill*. Namnet skulle således ursprungligen ha varit ett binamn, som utträngt det egentliga namnet. Lind anser (*Binamn*, sp. 367), att dopnamnet *Styrr* sannolikt har sitt ursprung i ovannämnda namnbyte. Det var eljest föga brukat på Island men senare tämligen vanligt i Norge. Även den fornnordiska diktningen har betjänat sig av det i ett par fall, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 65. Lundgren o. Brate anger ett medeltida, uppländskt belägg. — Om *Þiudulfr* se Vg 170, om *Övinðr*, även på Vg 62, se Sö 263 och Sm 28.

Inskriftens ortografi uppvisar flera exempel på uteslutna vokaler. Samma är förhållandet med Vg 184, som även av andra skäl kan anses vara ristad av samme man.

180. Kölabý sn, Stommen. Nu på kyrkogården.

Pl. 150.

Litteratur: Ulricehamns Tidning 26/8 1922; S. Welin, Berättelse 22/10 1922 (VFA); Handlingar 1921–22 (fyndrapport), 1935, 1938 (restaureringsrapport) i ATA; Fornminnesinventering 1933 (ATA).

Äldre avbildningar: S. Welin, bläckteckning 1922 (ATA), skiss och fotos (VFA).

Runstensfragmentet står sedan 1938 rest vid Kölabý västra kyrkogårdsmur, c:a 15 m. SV om kyrkans torn.

Stenen anträffades 1919 på Stommens ägor i åkern N om Kölabý kyrkogårdsmur, ungefär mitt för tornets nordvästra hörn. Vid uppbrytningen klöv sig stenen på snedden i två delar. Den övre delen (fragment A) begagnades omedelbart till tak i källaringången till ett under uppförande varande boningshus på Stommen, 150 m. Ö om kyrkan. Stenen jämnades till, innan den lades i taket. Först senare fick man anledning att bryta upp även den andra stenhälvan. Denna visade sig ha runinskrift på undersidan och ställdes tillfälligt upp i Stommens trädgård (fragment B). Vid närmare undersökning av det inmurade stycket befanns jämväl detta ha haft runor, ehuru så gott som alla spår utplånats vid stenens tuktning före inläggningen i taket.

Den inmurade stenhälvan skulle ursprungligen ha varit större än den senare tillvaratagna. Det lösa fragmentet uppställdes av S. Welin i vapenhuset, där det hade sin plats, intill dess det 1938 fick sin nuvarande placering. Den inmurade delen kan icke utan mycket stor svårighet löstas ur källartaket.

Mörk, finkornig, gnejs. Fragment A: Längd 1,26 m., bredd 0,65 m. Inskriften är förstörd. Fragment B: Höjd 1,4 m., bredd 0,8 m. Ristningsytan är jämn.

Inskrift (fragment B):

: **kartuki** : **sati** : **ste** . . . **an** : **er** : **uarþ** . . . **unþin** . . . **uk** :

5   10   15   20   25

Kartoki satti ste[n] ... ER varð ... [F]undinn [hi]ogg.

»Kårtoke satte (den) sten ... Han blev ... Funnen högg.»

Till läsningen: 1 **k** är vittrad men tämligen säker. 2 **a** är säker men har djup vittring på mitten, 3 **r** är säker. 4 **t** har tydlig bst till höger, men den vänstra är grund. På 5 **u** är hela partiet mellan stavarna bortfallet. 6 **k** är starkt vittrad upptill, bst svag. 7 **i** är säker liksom hela det följande ordet 8–11 **sati**. Bistavarna till 13 **t** äro nästan bortvittrade. 14 **e** är kraftigt stungen. 15–16 **an** äro tydliga. 17 **e** är tydligt stungen. Vänstra bst till 18 **n** är säker, den högra är nästan bortvittrad, men ganska säker. På 23 **u** är blott stavarnas huvudriktning säker; de ansluta icke till varandra upptill. 24 **n** är säker. 25 **t** har vittrad överdel, bistavarna äro osäkra. R. 26 visar mellersta delarna av en hst, **i**(?). 27 **n** är säker. Efter sistnämnda runa fortsätter inskriften direkt på en valk i stenytan. I själva övergången till detta högre parti bör ha stått ett sk samt minst en runa (: **h** el. **i**, kanske båda), som emellertid nu bortvittrat. På 28 **u** är stavarnas anslutning upptill osäker.

1–7 **kartuki** torde vara ett sammansatt mansnamn, tidigare icke belagt i runinskrifter. Förleden har binamnskaraktär och torde äga samband med fisl. *kárr* 'krushårig' (jfr *Kari* Sö 217). Den ursprungliga betydelsen av namnet som helhet bör således ha varit 'den krushårige Toke'. Man har tydligen känt behov av att till det egentliga, i dessa trakter allmänt brukade namnet Toke foga ett särskilt karaktistikum, en mycket vanlig företeelse i nordisk namngivning; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 67. Om *Fundinn* se Vg 157.

Inskriften på det skadade fragmentet A har innehållit namnet på den döde samt säkerligen också en uppgift om var han dött. Att r. 15–16 **an**, som Jungner föreslagit, skulle bilda slutet av den dödes namn (exempelvis *Halfdan*) är mindre troligt. Snarare tillhöra de en attributiv bestämning till namnet, t. ex. *godan*.

181. Norra Åsarps sn, Frugården.

Pl. 148, 149.

Litteratur: B 956, L 1402, 1405, T 90. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 97; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 201; C. G. G. Hilfelning, *Resor 1791* (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 71 f.; J. N. B. [von] Abrahamson i *Antiqvariske Annaler* 2 (1815), s. 134 f.; P. E. Lindskog, *En korrt beskrifning om Skara stift* 5 (1816), s. 256; C. J. Ljungström, *Redvägs härad* (1861), s. 34 f., *Rúna-list eller konsten att läsa runor* (1866), s. 12; N. G. Djurklou, *Antiqvitetsintendentens berättelse 1869*, s. 225 f. (ATA); O. Montelius, *Svenska runstenar om färder österut* (i: *Fornvännen* 1914, s. 98 f., 124); N. Beckman i *VFT* 4: 2 (1920), s. 60; *Fornminnesinventering 1933* (ATA); *Handlingar 1935* i ATA; S. B. F. Jansson, *Runstenarna i Dalums kyrka* (i: *VFT* 5: 2, 1942), s. 65, *De foro dristigt ...* (i: *Sv. Turistfören. Årsskrift* 1949), s. 111, *Svenska utlandsfärder i runinskrifternas ljus* (1956), s. 10 f.; H. Wideen, *Västsvenska vikingatidsstudier* (1955), s. 151.

Äldre avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 jämte renritning för B 956 (i KB F 1 7 a, bl. 18), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 956); P. Tham, bläckteckning (i Hilfelning a. a., s. 75); Ljungström, *Redvägs härad*, pl. 2; Djurklou, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 90); F. Braun, foto 1911 (ATA).

Runstenen står rest Ö om Ätran, en dryg km. SV om N. Åsarps kyrka, på en liten kulle c:a 30 m. NÖ om nordligaste gården, Frugården. 15 m. NNV om runstenen ligger Olsbro, som givit stenen namnet Olsbro-

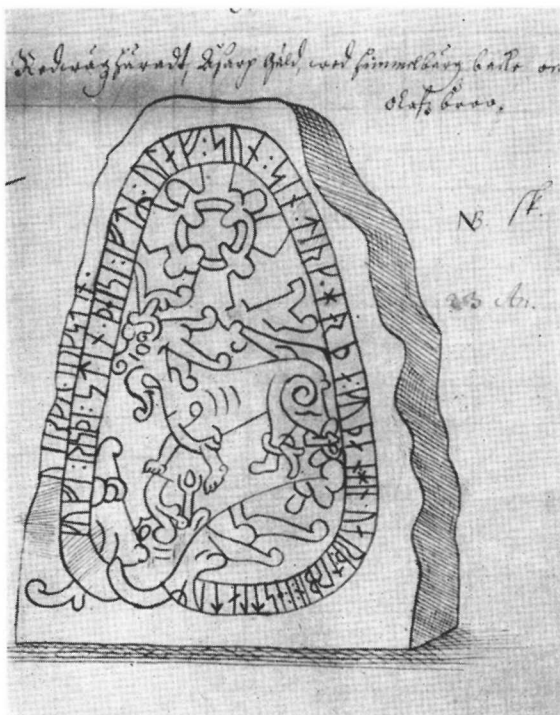

Fig. 282. Vg 181. N. Åsarps sn, Frugården.
Efter teckning av Christofersson.

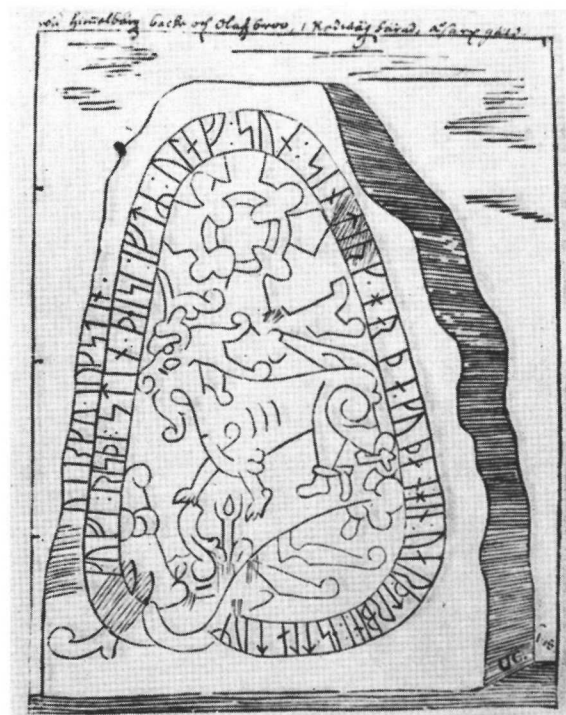

Fig. 283. Vg 181. N. Åsarps sn, Frugården.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 956).

sten (SOÅ X, 249), enligt folketymologien i orten »Olles brors sten». Nitiska bygdeforskare i gammal tid ha t. o. m. gärna velat göra gällande, att traditionen skulle vara ursprunglig. Stenens placering tycks ha varit densamma redan på 1600-talet, ehuru den äldsta litteraturen (Christofersson, Peringskiöld, Brocman, Liljegren) uppger den stå »wid Himmelbärgs backe och Olofsbro». Himmelsberg ligger i SÖ på ett par hundra meters avstånd från stenen. Senare lokaliseras den i allmänhet till Alvared Frugården. Den vacklande lokalbestämningen har troligen varit orsaken till J. G. Liljegrens dubbelnumrering av stenen i *Runurkunder*.

Grovkornig granit. Höjd 2,1 m., bredd 1,6 m. Runorna äro tydliga och väl huggna. Stenens vänstra kant är något skadad, varigenom runorna här till sina övre delar förstörts. Stenen företedde samma skador på 1600-talet.

Inskrift:

kufi : rspi : stin : pesi : eftr : ulaf : sun : sin · trk · hrþa · kuþan · hn · uarþ · trbin · i · estlatum ·

huarþr · iuk · s · - · - ·

Gufi resti sten þessi æftir Olaf, sun sinn, dræng harða goðan. Hann varð drepinn i Estlandum. H[a]varðr(?) högg sten.

»Gufe reste denna sten efter Olav, sin son, en mycket dugande ung man. Han blev dräpt i Estland. Håvard(?) högg stenen.»

Till läsningen: Före l k finnas inga spår av sk. 11 i är ej stungen. Högra bst till 20 r är flagrad. Inskriften i stenens vänstra kant utanför den egentliga runslingan innehåller uppgift om ristaren. Beklagligt nog är ristningen här till en del skadad, varför runorna i vissa fall ej äro fullt säkra. 63 h är säker, bst är betydligt

Fig. 284. Vg 181. N. Åsarps sn, Frugården.
Efter teckning av Tham.

Fig. 285. Vg 181. N. Åsarps sn, Frugården.
Efter teckning av Djurklou.

djupare än hst. Likaså är 64 **u** säker. R. 65 har säker hst; möjligen finnas i den starka vittringen spår av en högt ansatt **a**-bst; avståndet till föregående och efterföljande runa talar för **a**, 66–67 **rp** äro säkra, ehuru skadade i topparna. R. 68 är till sin nedre bevarade del av typisk **r**-form. I hst till r. 68 finns en fördjupning, som möjligen är huggen. Runan är dock sannolikt **r**. 69–72 **iuk s** äro säkra. Efter 72 **s** äro bevarade nedre delarna av tre huvudstavar, **tin**(?).

Christofersson: 5–6 **ris**, 14 **ei**, 17 **i**, 31–32 **tir**, 35 **ar**, (i *Bautil* intet sk efter 42 **n**), 43–44 **hin**; efter 37 **a**, 48 **p**, 53 **n** och 54 **i** har sk markerats med två punkter (i *Bautil* även efter 44 **n**); sk saknas efter 62 **m**. Ristarens namn utläses efter teckningen snarast **uirku**, såsom det också anges exempelvis hos Brocman och Abrahamson, vilkas läsningar tydligt grunda sig på *Bautil*. 63 **h** har sålunda ej iakttagits, r. 65 har lästs **i** och 67 **k**. Sk saknas efter 71 **k** men finns i form av en punkt efter 75 **n**. — Hilfelings läsning är samvetsgrannare och visar endast få avvikelser från ovanstående: 63 **h** ej iakttagen, 65 **i**, 67 **k**, 69 **h**. — I Ljungströms *Runa-list* finns inskriften medtagen »till läsöfning», men författaren har uteslutit inskriftens slut, uppgiften om ristaren. R. 17 läses av Ljungström **i**; 62 **k**. — Djurklou: 62 **k**, för r. 65–66 fyra stavar, för r. 73–75 tre. Sk saknas efter r. 62. — Torin: 17 **i**; beträffande ristarens namn säger han: »Första runan tycks vara ✱, dock är stafven otydlig. De derpå följande **ni** äro tydliga, **R** är icke fullt tydligt. Som ett stycke af kanten är borta, synas nu ej mer än 3:ne stafvar ... Andra ordet **ni** är tydligt. Af tredje ordet synes nu blott ett **h** jemte 3:ne stafvar.»

Som framgår av redovisningen för äldre läsningar, har ristarens signatur vållat de största svårigheterna, men varken **uirku** (*Bautil* etc.) eller **hu[Imu]ipr** (Djurklou) kan godtagas, ej heller Stephens' förslag (meddelat av Torin) **huir[iki]** »Väring». Genom läsning av r. 65 som **a** samt suppling av **a** mellan 63 **h** och 64 **u**, en jämförelsevis lätt justering, erhålles mansnamnet *Havarðr*. Detta är visserligen icke tidigare belagt i runinskrifter, men Lundgren och Brate uppta fyra exempel på namnets förekomst i svensk medeltidslitteratur. Det

är även känt från det övriga Norden, företrädesvis Norge, där det talrikt brukats under vikingatiden och in i sen medeltid. Om *Gufi* se Vg 173.

Runstenen är den enda svenska runsten, som uttryckligen rests till minne av en estlandsfarare.¹ Men även andra inskrifter vittna ännu värtaligt om nordbornas tidiga förbindelser med landet på andra sidan Östersjön. Namnet *Æistfari* står på en sörmländsk sten (Sö 45) och *Æistr*, *Æisti*, på ett tiotal uppländska, det sistnämnda väl ursprungligen ett trälnamn. Runstenen vittnar med sin för landskapet originella, ornamentala utsmyckning om ristarens bekantskap med vissa drag i runstensornamentikens utveckling på andra håll i vårt land och bruket av figurelement med hemortsrätt långt utanför Sveriges egna gränser. Nära motsvarigheter till djurfiguren på denna runsten förekommer på Sö 82 (Tumbo), Ög 106 (Kärna), DR 271 (Tullstorp, Skåne) samt Vg 4. Även Vg 14 samt DR 412 (London) visa nära släktskap med stenens figurgestaltning. Samma typ av entrelac-kors finns på Sö 159.

182. Norra Åsarps sn, Hög, Skattegården.

Pl. 154.

Litteratur: B 975, L 1403, T 76. J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 61; C. G. G. Hilfelings, Resor 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 74; P. E. Lindskog, En korrt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 257; L. Kinberg i VFT 1: 2 (1869), s. 18; O. Montelius i: Falköping förr och nu (1910), s. 61; Fornminnesinventering 1933 (ATA).

Äldre avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 20), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 975); P. Tham, bläckteckning (i Hilfelings a. a., s. 79); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 76).

Runstenen står rest c:a 200 m. Ö om Skattegården i Högs by och omedelbart N om vägen Hög–Bredene (Smula sn), intill en liten domarring med sex, ursprungligen sannolikt sju, stenar. Här stod stenen vid C. G. G. Hilfelings besök 1791, och platsen tycks ha varit densamma redan på 1600-talet, »Högz gärde».

Röd granit. Höjd 1,4 m., bredd 0,9 m. Ristningen vetter åt Ö. Ett stycke av stenen upptill åt vänster är avslaget. Stenen förededde samma skador på 1600-talet. Runorna äro djupt och väl huggna.

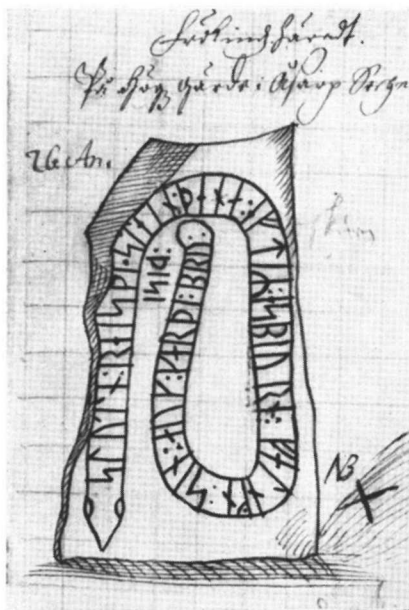

Fig. 286. Vg 182. N. Åsarps sn, Hög, Skattegården. Efter teckning av Christofersson.

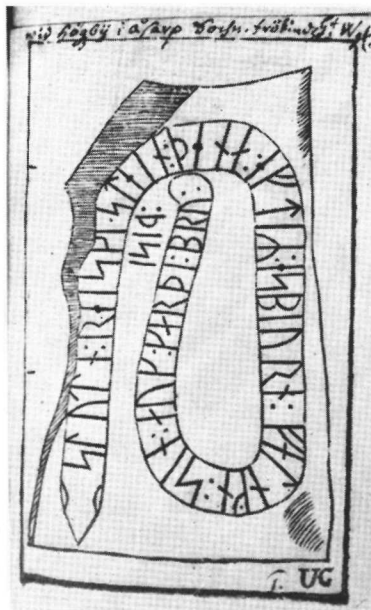

Fig. 287. Vg 182. N. Åsarps sn, Hög, Skattegården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 975).

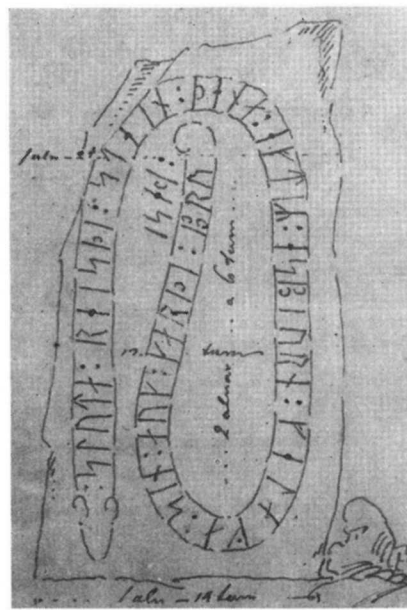

Fig. 288. Vg 182. N. Åsarps sn, Hög, Skattegården. Efter teckning av Tham.

¹ Om det osäkra belägget från U 439 se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 263 noten.

Inskrift:

: sluta : reisþi : stein : þena : eftir : esbiurn : felaga : sin : auk : karþi : bru : þessi

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

sluta resti sten þenna æftir Æsbiorn, felaga sinn, ok gærði bro þessi.

»**sluta** reste denna sten efter Åsbjörn, sin bolagsman, och gjorde denna bro.»

Till läsningen: Inskriften börjar med tydligt sk och avslutas utan sk. **þ**-runan har genomgående stor bst. **3 u** är ej stungen. Övre delarna av **8 i**–**16 n** äro borta i kantskadan. **37 g** är tydligt stungen, **45 k** ostungen. Hst till **46 a** tangerar överst den föregående **k**-bst. — Christofersson: **34 a**, **36 n**, **38 n**, **54 i**, sk omedelbart efter **52 u**. — Hilfelings och Torins läsningar äro korrekta.

Något direkt mot runföljden **sluta** svarande namn är icke känt. Möjligen har **sluta**, som Jungner tänkt sig saken, låtit resa även Vg 183, nu borta. Enligt tecknaren läses på denna sten resarens namn **hnupa**. Läsningen kan emellertid icke kontrolleras, vilket givetvis skulle ha kunnat underlätta tolkningen av namnen, och det ifrågasatta sambandet mellan de båda inskrifterna är naturligtvis mycket ovisst. — Om namnet *Æsbiorn* se Vg 157.

Stenen bör ursprungligen ha stått i närheten av den i inskriften omnämnda bron. Högs gårdar ha förr legat vid sankmark, och ingenting tyder för övrigt på att stenen skulle vara flyttad från ursprunglig plats. Rester av någon bro, vadställe el. dyl. ha emellertid ej kunnat iakttagas, ett förhållande som i och för sig icke är ägnat att förvåna, då »bron» givetvis kan ha varit av enkel konstruktion och föga beständig eller ock så småningom blivit överflödig och röjts bort.

183. Norra Åsarps sn, Hög.

Litteratur: B 981, L 1361, 1404(?). J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 61; C. G. G. Hilfeling, Resor 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 74; P. Tham, Uppteckning och lokaluppgift i Liljegrens Samlingar Msc:t Runir (ATA); P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 257; P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 40 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 119); L. Kinberg i VFT 1: 2 (1871), s. 19; Fornminnesinventering 1933 (ATA); K. E. Sahlström i VFT 4: 9 (1935), s. 16.

Avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F l 7 a, bl. 20), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 981).

Runstenen är nu försvunnen. U. Christofersson, den ende som bevisligen granskat stenen i fältet, bestämmer 1687 platsen sålunda: »På en Högh wed samma Högz by, i det andra gärdet l. stenkast från den andra» [Vg 182]. Då C. G. G. Hilfeling 1791 besökte trakten för att avteckna fornminnen, har stenen emellertid redan gått andra öden till mötes. »Ännu en runsten har stådt på Quarnebacken; men skall för någon tid sedan af murarmästare varit lagd i en bakugn på Capitainsbostället Hög», står det i Hilfelings resejournal. Uppgiften bekräftas av P. Tham, som antecknar: »Denne sten är på 1780-talet tagen till Capitainsbostället Hög i Bakugn af Cap. Kläckenfäldt». P. E. Lindskogs uppgifter om såväl denna sten som Vg 182 äro oklara. P. A. Säve och L. Kinberg ange den som försvunnen, och K. Torin har inga uppgifter om den. Bakugnen revs år 1943. S. B. F. Jansson granskade år 1948 tillsammans med ägaren de stenstycken, som voro åtkomliga, utan att finna några ristade stenar.

Stenmaterialet är icke känt. Höjden tycks av bilden i *Bautil* att döma ha varit knappt 1,5 m., bredden c:a 0,5 m. Inskriften har enligt teckningen varit anbragt på två sidor av stenen, vilka bilda vinkel mot varandra. Runorna tyckas ha varit fullt läsliga.

Fig. 289. Vg 183. N. Åsarps sn, Hög.
Efter teckning av Christofersson.

Fig. 290. Vg 183. N. Åsarps sn, Hög.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 981).

Inskrift (enligt Christoferssons teckning):

hnupa : reisti : stein : þena : eftir : uefut : brupur : sin : auk : karþi : bru : þisi :

hnupa resti sten þenna æftir uefut, broður sinn, ok gærði bro þessi.

»**hnupa** reste denna sten efter **uefut**, sin broder, och gjorde denna bro.»

Hilfeling uppger ett stycke translittererad text: »Thisa : reisthi : stein thenne iftir ...», men han grundar icke sin uppgift på självsyn.

Att inskriften äger samband med Vg 182 har förmodats av Jungner, liksom att det torde vara samma broläggning, som avses i båda inskrifterna. Möjligen skulle runstensresaren ha varit densamme i båda fallen, ehuru ortografien i namnet är tämligen olika. Utan hänsyn tagen till ett sådant ytterst ovisst förhållande mellan inskrifterna, vore det tänkbart att i Christoferssons läsning **hnupa**, som icke motsvarar något tidigare känt namn, en **f**-runa uppfattats som **þ**. Namnet kunde i så fall vara *Nufa* (isl. *Hnúfa*), känt som binamn (»stubbnäsa») till en av Harald hårfagers skalder. Teoretiskt sett är det emellertid icke heller alldeles utslutet, att **hnupa** äger samband med fisl. *hnoða* f. 'nystan', välbelagt i nyno. dialekter, ehuru det icke finns något exempel på att ordet brukats som personnamn.

I det nordiska namnförrådet från denna tid finns icke heller något direkt mot runföljden **uefut** (ack.) svarande namn. En namnbildning *Væfotr* är kanske, ehuru mindre sannolik, icke alldeles otänkbar, då båda namnleden äro kända. Den senare förekommer som binamn och dessutom som självständigt dopnamn, t.ex. den kände uppländske runristaren *Fotr*. Ofta har namnet dock en karakteriserande förled. Sådana sammansättningar äro vanliga som binamn, t.ex. *Dórolfr bægiþotr*. Men runorna kunna naturligtvis också vara fel-lästa och namnet missuppfattat av tecknaren. Denne kan ha läst exempelvis **f** i stället för **m** (*Væmund*), **u** i stället för **as** (*Væfast*).

I *Gudhems härads fornminnen* (K. E. Sahlström m.fl., 1932), s. 135, uppger H. S. (Hilding Svensson) sig ha hört, »att från denna socken [Norra Åsarp] förts en sten till Dagsnäs. Den skall hava stått i närheten av den ännu befintliga 'Alvaredsstenen'». Förmodligen avses Vg 184.

184. Smula sn, kyrkogården. Nu vid Dagsnäs i Bjärka sn.

Pl. 64, 151.

Litteratur: B 974, L 1401, T 8. J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 65, Vita Theoderici (1699), s. 458; O. Celsius, Svenska runstenar (KB F m 60) 1, s. 255; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 156; C. G. G. Hilffeling, Resor 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 73; P. Tham, Uppteckning (eft. Bautil?) i Liljegren, Samlingar Msc:t Runir, fol. nr 31 (ATA); Nic. Ulf. Hård, Cippus Runicos ad Dagsnäs positos (diss. Lund 1802), s. 9 f; P. E. Lindskog, En korrekt beskrifning om Skara stift 1 (1811), s. 69 not, 5 (1816), s. 257; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1862, s. 111 (ATA, tr. i ATS 2, 1869, s. 127); J. P. Carlmark, Fornlemningar inom Skara församling 1864 (Stifts- och Landsbibl., Skara, avskr. i ATA); S. Bugge och E. Brate, Runverser (ATS 10, 1887–89), s. 275; T. J. Arne, La Suède et l'Orient (1914), s. 7; O. Montelius, Svenska runstenar om färder österut (i: Fornvännen 1914, s. 91, 124); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 59; Fornminnesinventering i Bjärka sn 1923 (ATA); K. E. Sahlström m.fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 134; O. von Friesen i Runorna (Nordisk kultur 6, 1933), s. 178; Fornminnesinventering 1933 (ATA); Handlingar 1935 i ATA; S. B. F. Jansson i VFT 5: 2 (1942), s. 64.

Äldre avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 24), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, Vita Theoderici, s. 459, och B 974); Tham, bläckteckning (i Hilffeling a. a., s. 77); Säve, bläckteckning (i a. a.); Carlmark, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, osign. träsnitt (i T 8); O. v. Friesen a. a.,

Runstenen står rest i östra delen av parken vid Dagsnäs, Bjärka sn, 120 m. N om infartsvägen till gården, 240 m. NV om huvudbyggnaden. 14 m. längre åt Ö står Vg 67. Innan stenen av Per Tham något av åren 1792 eller 1793 fördes till sin nuvarande plats, låg den som tröskel i kyrkogårdsporten till Smula kyrka, som nedrevs 1829. Anledningen till förflyttningen var — för att tala med Tham själv — att den på sin plats i kyrkogårdsporten »förderfvas onödigt».

Gråröd granit. Höjd 1,48 m, bredd 0,83 m.

Inskrift:

: kuli : rspi : stin : þesi : eftir : rþr : kunu : sinar : esburn : ok : iula : treka : hrþa : kuþa : ian :
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60
 þir : urþu : tuþir : i : lþi : ustr :
       65   70   75   80

Gulli (Kolli) resti sten þennsi æftir [b]r[ø]ðr konu sinnar, Æsbiorn ok Iuli, drængia harða goða. En þer urðu döðir i liði østr.

»Gulle (Kolle) reste denna sten efter sin hustrus bröder, Äsbiörn och Jule, mycket dugande unga män. Men de föllo på krigståg österut.»

Till läsningen: Ristningen är på mittersta delen av yttre vänstra slingan vittrad och otydlig. Inskriften inledes med sk. 5 **r** är tydlig. Följande två runor **sp** stå på ett genom flagring skadat ställe. 8 **i** har förlorat övre delen genom flagring, som också tagit bort övre punkten i följande sk och översta delen av 9 **s**. 14 **e** och 17 **e** äro tydligt stungna. Båda punkterna i sk efter 33 **r** äro säkra (v. Friesen anger endast en). I 34 **e** och 48 **e** äro huvudstavarna grunda, men punkterna äro mycket djupa och tydliga. 42–45 **iula** äro säkra. Sk efter 74 **i** är säkert. 78 **u** har i mitten en liten fördjupning. Möjligen är detta en punkt, som vid huggningen har flagrat uppåt, dock är den avsevärt grundare än punkterna i de övriga, kraftigt stungna runorna.

Christofersson (Peringskiöld, *Bautil*): 6–7 **is**, 14 **i**, 23 **ap**, 24 **er** eller **ar**, 32 **i** (Christofersson har dock **a**); sk saknas i *Bautil* efter 50 **a**; 52 **ar**, r. 61 otydlig, endast hst markerad, 65 **y**, 78 **y**. Denna läsning går igen även hos Celsius, Brocman och Liljegren. — Hilffeling: 49–50 **kgi**, 72 **e**, sk saknas efter 74 **i**, efter 81 **r** sk i form av en punkt. — Torin: 22 **b** (bilden visar dock **r**), 32 **i**, efter 33 **r** markeras sk med en punkt, 45 **n**, 78 **y**. — Säves läsning (som återges av Brate, *Runverser*, s. 275) och v. Friesens äro i huvudsak riktiga.

Skrivningen **kuli**, som också förekommer i Ög 81, kan antingen återge *Gulli* eller *Kolli*, det förstnämnda kortnamn till exempelvis *Gudlefr*, *Gudlogr*, det senare ursprungligen ett binamn 'den skallige'. *Gulli* är

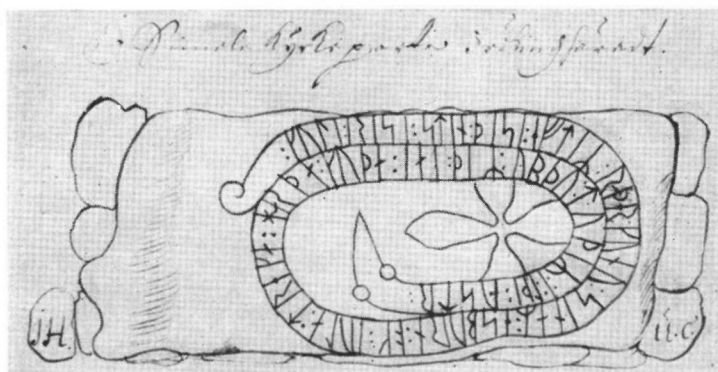

Fig. 291. Vg 184. Smula sn, kyrkogården. Efter teckning av Christofersson.

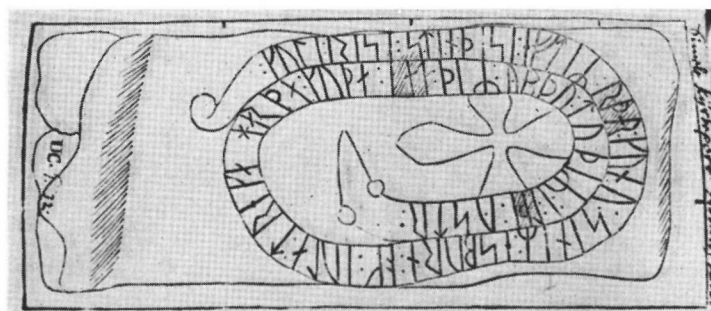

Fig. 292. Vg 184. Smula sn, kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 974).

belagt åtskilliga gånger i norska och svenska, medeltida källor. *Kolli* är känt över hela det fornnordiska området. I Sverige förekommer det jämte *Kulle* även i litterär tid. Båda förekomma i ortnamn. Om *Iuli* se Sö 362, om *Æsbiorn* Vg 157.

Brate (i *Runverser*, s. 275) ifrågasätter, att inskriftens slut skulle ha metrisk form, men tillägger: »Dock torde dessa rader bättre fattas som prosa.»

Beträffande tidigare tolkningar kunna följande variationer noteras. Peringskiöld: »Gulle rista denna Sten efter sin hustrus bröder, Essbiörn och Iule, som alltid woro härli goda Drakar och Hiältar; de blefwe döde i Krigzhärens undsättning i Österrike.» Brocman förutsätter viss felristning bland runorna 22–28 och 59–61 och ger inskriften en annan mening: »Gule reste denne Sten efter både sine Söner, Esbjörn och Jula, mycket gode Drängar. Och de wordo döde öster i Krigsfärd.»

O. v. Friesen anser stenen tillhöra samma tid som de från andra delar av vårt land bekanta Ingvarsstenarna (jfr *Södermanlands runinskrifter*, s. LVI).

Stenen synes vara ristad av samme man, som utfört Vg 179.

185. Smula sn, »i en smidiemur».

Litteratur: B 976, L 1904. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 64; C. J. Ljungström, *Redvägs härad* (1861), s. 34; Fornminnesinventering 1933 (ATA); S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid I* (1937, rev. 1945), nr 685.

Avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 17 a, bl. 11), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 976).

Stenen är försvunnen. Ulf Christofersson är den ende, som närmare granskat och avtecknat den. Då befann den sig »i en smidiemur i Smula Sochn». Sedan har stenen sökts förgäves.

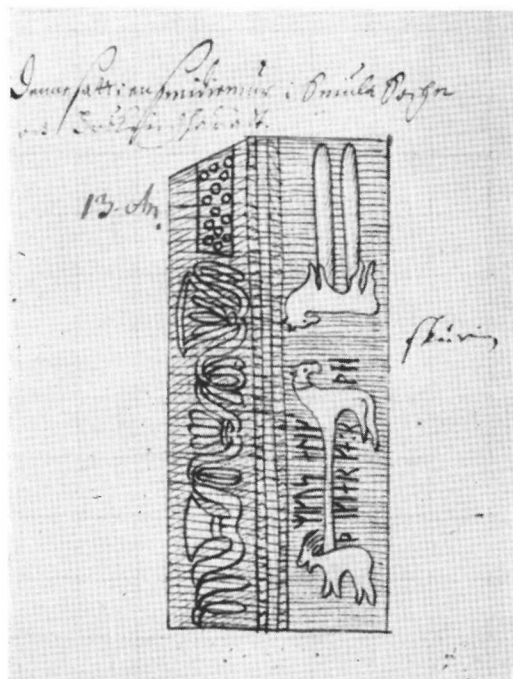

Fig. 293. Vg 185. Smula sn, »en smuldiemur». Efter teckning av Christofersson.

Fig. 294. Vg 185. Smula sn, »en smuldiemur». Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 976).

Av teckningen att döma har stenen utgjorts av en rektangulär, trefasad, kistformig gravhäll, ornerad med repstavar, kvastpalmetter och tre fyrfotadjur. Uppgift om stenmaterialet saknas. Längden tycks enligt bilden i *Bautil* ha varit c:a 1,25 m. Om hällen ursprungligen har varit längre, framgår icke av teckningen. Bredden kan icke bestämmas.

Inskrift (enligt Christoferssons teckning):

mikus alik þ ikiær ka : rpei

5   10   15   20

Den vaga teckningen medger icke någon exakt tolkning av inskriften, som emellertid så mycket mera lämnar rum för gissningar. C. J. Ljungström tror sig t.ex. veta, att den »rörde denna Kyrkas första uppbyggande». Ett av H. Jungner framfört förslag, *mik usalig[a] þiggi er gærði* »Mig olyckliga mottage den som gjorde mig (min skapare)», kan endast betraktas som en gissning.

186. Timmele sn, kyrkogården. Nu vid Dagsnäs i Bjärka sn.

Pl. 64, 152.

Litteratur: L 1410, T 9. Harald Ullenius, Skara Stifts Sochnregister (c:a 1718, Stifts- och Landsbibl., Skara); O. Celsius, Svenska runstenar (KB F m 60) 2, s. 312, Acta Literaria Sveciae 2 (1725–29), s. 240; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 247; A. Winbom, De Ulricehamn (diss. Ups. 1782), s. 26; N. H. Sjöborg, Inledning Til Kännedom af Fäderneslandets Antiquiteter (1797), s. 146, Samlingar för Nordens fornälskare 3 (1830), s. 127; C. G. G. Hilffeling, Dagbok 1798 (ATA, tryckt i VFT 5: 2, 1942, s. 85 f.); O. Sundholm, Anteckning i Sundholmska saml. nr 84, s. 65 (Stifts- och Landsbibl., Skara); Nic. Ulr. Hård, Cippus runicos ad Dagsnäs positos (diss. Lund 1802), s. 11 f.; P. Tham, Uppteckning i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil (ATA) samt i Liljegrens Samlingar Msc:t Runir fol., nr 31 (ATA); P. E. Lindskog, En korrekt beskrifning om Skara stift 1 (1811), s. 69 not; P. A. Säve, Berättelse 1862, s. 111 f. (ATA, tr. i utdrag i ATS 2, 1869, s. 127); J. P. Carlmark, Fornlemningar inom Skara Församling 1864 (Stifts- och Landsbibl., Skara, avskr. i ATA); S. Bugge

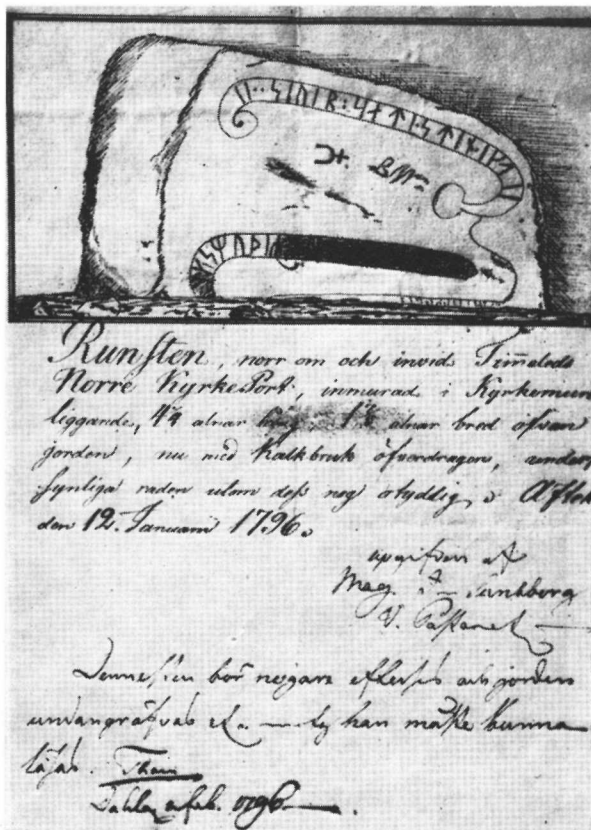

Fig. 295. Vg 186. Timmele sn, kyrkogården.
Efter teckning av Sundborg.

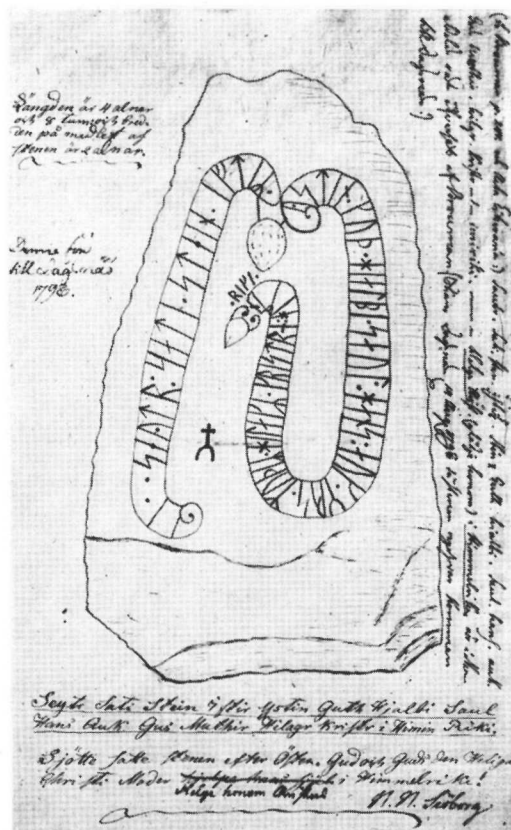

Fig. 296. Vg 186. Timmele sn, kyrkogården.
Efter teckning av Sjöborg.

och E. Brate, Runverser (ATS 10, 1887-89), s. 276; Handlingar 1922, 1923, 1935 i ATA; Fornminnesinventering i Bjärka sn 1923 (ATA); Fornminnesinventering i Timmele sn 1931 (ATA); K. E. Sahlström m.fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 134.

Äldre avbildningar: Osign. och odat. bläckteckning (på lös lapp i Sundholmska saml. nr 84, Stifts- och Landsbibl., Skara); O. Sundholm, bläckskiss (i a. saml. nr 84); två teckningar (i Div. Ant. Anteckningar af Pehr Tham, tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal), den ena — enligt påskrift — av I. Sundborg och daterad 12/1 1796, före flyttningen från Timmele kyrkogårdsmur, den andra av N. H. Sjöborg, odaterad; osign., laverad teckning (Liljegrens läsning, VFA); Säve, bläckteckning (i a. a.); Carlmark, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, blyertsteckning (VFA), träsnitt (i T 9).

Runstenen står rest i parken vid Dagsnäs, Bjärka sn, 90 m. N om infartsvägen till gården, 225 m. VNV om huvudbyggnaden. Hit flyttades stenen 1798 av Per Tham från sin förutvarande plats i Timmele kyrkogårdsmur, där den tycks ha haft sin plats redan på 1600-talet. På en av O. Sundholm i slutet av 1700-talet gjord bläckskiss av runstenen står följande anteckning: »Denna stenen ligger wid Timeleds Östra Kyrkoport uti Kyrkobalken. blef afskrefwen af då warande Cons. Notar. Sw. Bjerchenius wid Biskopps visitationen 1687 d. 21 Jun. Utaf dess sjunkande ned i jorden äro wäl intet alla bokstafworne el. Runorne så läselige». 1718 antecknar Harald Ullenius i Skara Stifts Sochnregister: »Vthi Ringmuren in til kyrkiopporten å norra sidan är inmurad en stor Runsten», varefter r. 1-34 finnas upptecknade. Hos O. Celsius beskrives den ligga »i kyrkiegårdsmuren».

De närmare omständigheterna, som föregingo stenens förflyttning till Dagsnäs, skildrar C. G. G. Hilfelding sålunda: »d. 27 [juni 1798]. Om morgonen besågs Runstenen i kyrkogårdsmuren i Sällskap med M. Sundborg, hvilken var en gråsten, mot 4 1/2 aln lång 2 alnar bred nedantil, 1 aln 8 à 10 tum åfvan, nedantil 10 Tum

och åfvan vid pass 1. kvart. tjock — Således för svår at transporteras med Ett par hästar dessa backiga och sandiga vägar. Pastor Sundborg som förestod Tjensten vid Timeled kyrka m.m. var occuperad med kyrkobyggnaden därstädes, men var mig dock behjelpelig at få stenen ren och läsen ... Efter Hr HofIntendentens önskan : at få denna sten til Dagsnäs mot 10. Rdr. gåfva til kyrkan, låfvade Pastor Sundborg anstalta derom; och som han dessa dagar ämnade sig til Skara, äfven upvakta på Dagsnäs, at för öfrigt afgjöra saken.» Pastorsämbetet i Timmele har senare (1922) gjort framställning om att återfå runstenen till kyrkogården, men denna hemställan har icke föranlett åtgärd.

Grå granit med kvartsinslag. Höjd 2,05 m, bredd 1,40 m. Ristningsytan är jämn och runorna djupt huggna liksom den lilla figuren till vänster på stenen, som är huggen i samma teknik som den övriga ristningen.

Inskrift:

· seytr : sati · stein · eftir · ystin · kup · hialbi · saul : hans : auk · kus · muþir · hilakr · kristr · i :
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65

himin · riki ·

70

seytr satti sten æftir Östen. Guð hialpi salu hans ok Guðs modir, helagr Kristr i himinriki.

»seytr satte stenen efter Östen. Gud hjälpe hans själ och Guds moder, helig Krist i himmelriket.»

Till läsningen: Inskriften inledes och avslutas med sk i form av en punkt. 2 e och 3 y äro tydligt stungna. Nedersta leden av 6 s befinner sig i en flagring. 12 e, 15 e och 20 y äro tydligt stungna. 23 i är ej stungen, ej heller 25 k, 45 k, 54 i, 57 k. I 56 a och 57 k är nedtill en flagring.

Celsius: 3 u, 15 i, 56 i, 64 r; sk efter 37 l och 41 s består som övriga sk av endast en punkt. Vissa runor och sk äro utelämnade: 13 i, 20 y, 66 h, 70 n, sk vid inskriftens början samt efter 65 i och före 71 r. — Brocman: 2 a, 3 u, 15 i, 64 r. Följande runor äro utelämnade: 13 i, 20 y, 56 a, 66 h, 70 n. Sk saknas vid inskriftens början, efter 47 s, före och efter 65 i, före 71 n. — Hilfeling: 2 i, 3 u, 15 i, 20 u, 25 g, 54 e, 70 a; 30 a och 56 a äro utelämnade. Sk vid inskriftens början består av +, de övriga av enkla punkter. Före 71 r är sk utelämnat. — Säves läsning är korrekt med undantag av att 69 i är utelämnad liksom sk före 71 r, och att ett sk i form av en punkt iakttagits efter 73 k. — Torin: 57 g; sk är utelämnat före 71 r.

Tolkningarna av inskriften variera endast obetydligt i den äldre litteraturen. Största skiljaktigheterna i uppfattning visar inskriftens första namn. Detta synes vara tvåledat. Första leden är Sæ-, känd från många andra sammansättningar (*Sæbiorn*, *Sæmundr* etc.). Senare leden är däremot oklar. Bugge (*Runverser*, s. 277) anser med mindre fog denna vara *utr* 'utter'. Jungner frågar sig: »Kan *seytr* vara *Sæondr* = Sjö-Öivin?» Elias Wessén (muntligt meddelande) anser detta osannolikt, då senare leden knappast kan vara ett sammansatt namn. Möjligen kan ristaren, enligt hans mening, ha avsett ett *Sæ-vindr* eller *Sæ-undr*, i så fall bildat på samma sätt som *Oy-vindr*. *Östenn* hör till de vanligaste namnen under vikingatiden.

Ortografien i 34–37 saul visar reminiscenser från den engelska missionsverksamheten. Formen återgår sannolikt på fe. *sāwol*. Se vidare E. Brate i *Uppsalastudier tillegn. Sophus Bugge* 1893 (1892), s. 6 f., samt J. Reinius i *Uppsala Universitets Årsskrift* 1900, s. 51. Inskriftens avslutning är allittererande och skulle kunna fattas som en långvers i fornyrdislag, men om sådan metrisk form avsetts av ristaren torde vara ovisst (jfr Bugge, *Runverser*, s. 277). Denna åkallan finns icke i någon annan runinskrift, men en vädjan på prosa till Kristus om hjälp för den dödes själ förekommer ofta, särskilt i sörmländska ristningar. Uttrycket [i]n heilhi × kristr står på Sö 125. Ordet *himinriki* finns icke heller belagt i andra runinskrifter, men det motsvarande *paradis* har begagnats i ett par fall, se U 160.

Om en runsten vid Nöre på gränsen mellan Timmele och Dalums socknar se Vg 174 (Dalums sn).

187. Vists sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 153.

Litteratur: T 105. Efr. N. Jörlander, Brev t. VHAA 10/6 1891, t. O. Montelius 28/7 1891 (ATA); S. Welin, Besikt-
ningsrapport 1891 (VFA); J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar i Redvägs härad 1904, ark 18 (ATA); N. Beckman
i VFT 4: 1 (1920), s. 61, 63; Fornminnesinventering 1931 (ATA); Handlingar 1935 i ATA; S. B. F. Jansson i VFT 5: 2 (1942),
s. 64; E. Wessén, Svensk språkhistoria 3 (1956), s. 14.

Äldre avbildningar: O. Lindkvist, blyertsteckning 1891 (ATA); S. Welin, träsnitt (i T 105).

Runstenen står rest på Vists kyrkogård ett 20-tal meter Ö om kyrkan på en meters avstånd från östra kyrkogårdsmuren. Den påträffades den 4 juni 1891 i samband med rivningen av Vists gamla kyrka, inmurad i södra långväggen »stående upprätt» med inskriftssidan inåt. S. Welin tillägger, att den var »redan bestämd till trappsten men räddades». Stenen restes samma år på sin nuvarande plats.

Rödaktig, grovkornig granit. Höjd 1,85 m., bredd 0,97 m. Stenen är vacker och välformad. Samtliga ytor äro jämna. Ristningen är väl huggen, alla runorna äro säkra. Inskriften löper motsols med början längst ned till höger på stenen. Den yttre ramlinjen utgör bas för runorna.

Inskrift:

+ giri · sati · stin · þana · eftir · kuþa · brupur · sin · er · a ok · lanti · altri · tynþi ×
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Geri satti sten þenna æftir Guða, broður sinn.

Er a Ænglandi

aldri tynði.

»Gere satte denna sten efter Gude, sin broder.

I England slöt han
sina dagar.»

Till läsningen: Ristaren använder som ordskillnadstecken blott en punkt. Punkterna äro oftast djup-
borrade. Sk vid inskriftens början och slut utgöras däremot av kors, resp. kryss. 21 **ᚱ** är grundare än övriga
runor men säker. Mellan 37 **ᚱ** och 38 **o** finnas två punkter, men de äro ej djupa och icke starkt avgränsade
utan säkerligen blott märken i den skrovliga ytan. 38 **o** är säker, båda bistavarna äro tydliga och karakter-
istiska. — Torins bild visar korrekt läsning av runorna 37–39, men texten har **ank**. Läsningen förklaras på
följande sätt: »På stenen synas tvenne tillfälliga punkter efter första runan ᚠ, och andra runan liknar ᚢ,
dock är ena kännestrecket, såsom otydligare än det andra, antagligen tillfälligt.» Det avslutande sk markeras
av Torin med kors.

Sista satsen i inskriften utgör ett verspar i fornyrdislag. Exakt samma fras förekommer i Sm 5, där
som senare hälften av en fullständig helming. Denna vers har således för ristaren sannolikt haft karaktär av
schablon.

Anmärkningsvärd är förekomsten av verbet *tyna*. Med ett undantag, Sm 5, är *tyna* i betydelsen 'mista,
förlora' eljest känt endast från isländskan. Det saknas i Söderwalls ordbok och finns icke belagt i den svenska
medeltidslitteraturen. Hos E. Schroderus (1640) finnes ordet, som synbarligen i betydelsen 'fördärva, plåga'
varit levande i vissa svenska dialekter.

De båda brödernas namn allitterera. Om *Geri* se Vg 158. *Guði*, förkortning av namn på *Guð*-, återfinnes
icke i någon svensk runinskrift men möjligen i en dansk, DR 126, som även i övrigt enligt Lis Jacobsen visar
likheter med svenska inskrifter. Det är känt från Norge och Sverige. I Västergötland finns det exempelvis
bevarat i ortnamnet *Gudarp* (Gudhathorp) i Tranemo sn.

Marks härad.

Marks härad, landskapets sydvästligaste, ligger avgjort utanför det egentliga runstensområdet i Västergötland. Den enda runinskrift, som är känd från detta härad, utgöres av ett nu försvunnet mindre fragment av en runsten, vilket av O. Celsius i början av 1700-talet uppges vara inmurat i Örby kyrka. Häradets övriga 23 socknar och sockendelar sakna runinskrifter.

Horreds sn.

Ivar Lindquist har i en uppsats med titeln »En historisk runinskrift i Horreds socken, Marks härad» (i: VFT 4: 1, 1920) publicerat en enligt hans mening nyupptäckt runristning. Denna finnes i en berghäll c:a 1700 m. VSV om Horreds kyrka. Vad Lindquist ansåg vara en historisk runinskrift från 1450-talet (**kerstin :: æ · aki : siu** 'Kristian äger icke sjön') är uppenbarligen naturliga ojämnheter i bergytan, uppkomna genom vittring av bandformigt lagrade, lösare bergarter i den hårdare gnejsen. Jungner besökte platsen 1930 tillsammans med professor Lennart von Post.

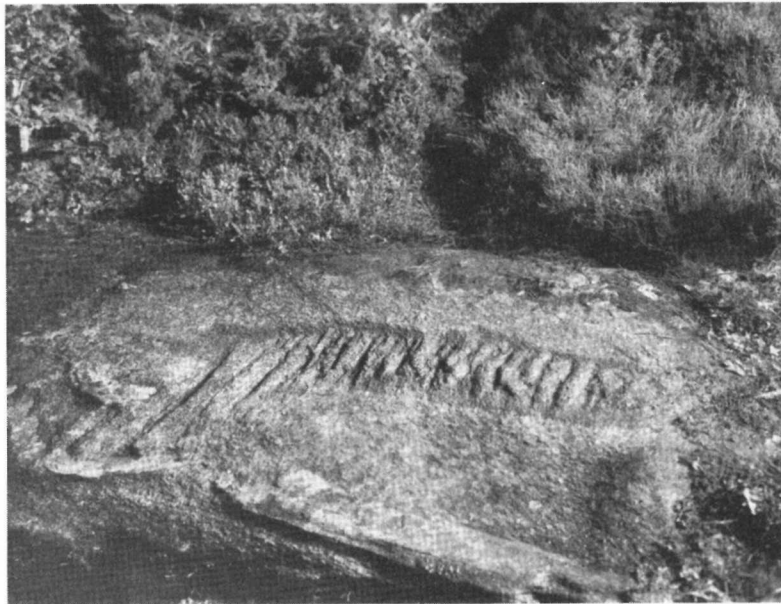

Fig. 297. Horreds sn. Förment runinskrift (naturbildning). Efter foto av H. Faith-Ell 1936.

188. Örby sn, kyrkan.

Litteratur: L 2069. O. Celsius, Svenska runstenar (KB F m 60) 2, s. 315; J. Bergman, Öfver Runstenarne (1700-talet, ATA); N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 56 (ATA); S. E. Block, Örby pastorats äldre kyrkor (1934), s. 14 f. (återger O. Celsius' uppteckning).

Till O. Celsius (*Svenska runstenar*) återgå samtliga uppgifter om detta runstensfragment. Denne, som först erhållit uppgiften om stenen av »B. Lillie» d. v. s. frih. Claes Lillie (1708–64), troligen 1727, lokalbestämmer den till »Örby Kyrkiemur i Elfsborgz lähn. Wid kyrkiedören uthan till». Uppgiften gäller Örby gamla kyrka. Den nuvarande kyrkan nyuppfördes och togs i bruk 1839, varvid den gamla kyrkan nedrevs. S. E. Block uppger i *Örby pastorats äldre kyrkor* (1934) stenen vara försvunnen. Den har icke heller sedan återfunnits.

Uppgift om stenmaterial och mått saknas.

Inskrift (enligt Celsius' uppteckning):

. . . unta · resp . . .
5

R. 5–8 ingå förmodligen i en pret.-form av verbet *resa*. R. 1–4 betraktar S. Gardell (i: Block a. a., s. 16 noten) som »med all sannolikhet slutstavelsen av namnet på den kvinna, som en gång reste stenen». Han fortsätter: »Ordet är till följd av sin ställning en nominativform och synes mig vara ett femininum på -unda.» Detta är mindre troligt. Runorna förefalla snarast — förutsatt att läsningen är korrekt — att vara återstoden av en oblik form av ett mansnamn med svag böjning (t. ex. *Amundi*) och som sådan möjligen gen.-formen i ett släktskapsattribut till runstensresarens namn (t. ex. X, Y:s son).

Kinds härad.

Kinds härad är beläget längst i SÖ. Till arealen det största häradet inom Älvsborgs län är Kind företrädesvis en tämligen högt belägen skogsbygd med vidsträckta mossar, särskilt i det östra gränsområdet mot Småland. Den glesa bebyggelsen har huvudsakligen följt ådalarna kring Ätran och dess biflöden. Här, nära landsvägsknutarna vid de gamla huvudvägarna från Halland i väster till Västergötlands centralbygder och norra Småland, ha de flesta av häradets 7 runstenar stått. Dessa fördela sig på 5 av häradets 35 socknar sålunda: Långhem 1, Månstad 1, Nittorp 2, Svenljunga 2, Tranemo 1. De äro alla bevarade. 6 av inskrifterna äro anbragta på resta stenar, den sjunde, Vg 191, på en mindre tympanonsten. 4 stenar äro fullständigt bevarade (Vg 190, 192, 194, 195), av de övriga 3 äro delar förstörda.

Ingen av häradets runstenar står med säkerhet på ursprunglig plats. Möjligen är detta fallet med Vg 189. Beträffande Vg 192, 194 och 195 torde dessa dock stå helt nära sina ursprungliga platser. De övriga äro flyttade; två ha påträffats i brofästen (Vg 190, 191) och en i Svenljunga gamla kyrka (Vg 193).

Tre inskrifter (Vg 192, 194, 195) finnas upptecknade redan i *Ransakningarna*, men ingen av dessa finnes i *Bautil* (1750). Vg 194 och 195 registrerades av J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). Först under 1800-talets senare hälft utökades antalet kända inskrifter med tre nyfynd (Vg 189, 191, 193) till sammanlagt 6, alla behandlade av K. Torin. 1905 slutligen påträffades Vg 190.

189. Långhems sn, Lilla Svenstorp.

Pl. 154.

Litteratur: T 115. N. G. Djurklou, Reseberättelse från Småland 1870, s. IV (ATA), Anteckningar i VFA; Fritz Claeson, Kinds härads runstenar [1881–82] (hs, tillh. fru Thyra Claeson, Uddebo; tryckt i: Från Borås och de sju häraderna 1947, s. 70 f., jfr även samma arb., s. 62); J. Anderson, Boken om Kind (1930), s. 129.

Äldre avbildningar: Djurklou, bläckteckning (i a. a. 1870); Claeson, blyertsteckning 1882 (i a. a., återgiven i Från Borås och de sju häraderna 1947, s. 71); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 115).

Runstenen står rest 1 km. SSV om det vägsål, där vägen till Lilla Svenstorp går ut från vägen Långhem–Svenljunga, c:a 200 m. SV om den sista gården, 10 m. in i skogen, på vänstra sidan om ett flackt berg, som byvägen passerar. Runstensfyndet anmäldes ursprungligen till antikvitetsintendenten N. G. Djurklou, som år 1870 granskade stenen. Djurklou redovisar sålunda för stenens belägenhet: »Stenen som man försökt att kila sönder och illa behandlat, låg utmed vägen till Svenljunga, blef upprest och är nu 5,2 fot hög 2,8 fot bred, samt har följande till en del utblindade inskrift ... Så långt man kunde minnas tillbaka hade stenen varit afslagen, men ännu för några år sedan hade det felande stycket, som nu förgäfvades eftersöktes funnits kvarliggande.» F. Claeson bestämde 1882 stenens plats till »blott några få fot från landsvägen mellan Svenljunga och Bragnum, $\frac{1}{8}$ mil från sistnämnda ställe».

Granit. Höjd 1,6 m., bredd 0,85 m. Stenen är illa medfaren, och runor finnas bevarade endast på högra sidan, som fortfarande är jämn och vacker. Vänstra sidan av stenen är bortslagen.

Inskrift:

stifatr : sati : stin : pani : eftir . . .

Styfialdr(?) satti sten þenna æftir . . .

»Styvjaldr(?) satte denna sten efter . . .»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. Runorna i namnet vid inskriftens början äro säkra. Möjligen är 1 **s** av formen η liksom 12 **s**. 19 **i** har två punkter huggna på hst, placerade som ansatser till **o**-bistavar; måhända beror runans utseende på att ett felristat sk rättats till **i**. 24 **r** är osäker.

Djurklou har icke urskilt 19 **i** samt 23–24 **ir**. — Torin 13 **i**. R. 19 har han uppfattat som sk i form av två punkter. 23 **i** är utelämnad.

Tolkningen av namnet erbjuder vissa svårigheter. Torin återger det bokstavstroget »Stifatr», men ett sådant namn är okänt. Det torde vara nödvändigt att räkna med något eller några utelämnade runtecken. *Styfialdr* är tänkbart men givetvis osäkert. Om detta namn se U 773. Möjligen kan runföljden åsyfta *Stenfastr*.

Mjögäcks sn, Moghult.

En föregiven runristning vid Moghult i Mjögäcks sn visade sig enligt S. Welin (uppgift i VFA) vid besök 1891 vara sprickbildning.

190. Månstads sn, Månstads kulle järnvägsstation.

Pl. 155.

Litteratur: Fritz Brusewitz, Brev t. Riksantikvarien ¹⁸/₈ 1905, t. H. Hildebrand ²³/₈ 1905 (ATA); J. Anderson, Boken om Kind (1930), s. 141.

Äldre avbildning: F. Brusewitz, bläckteckning 1905 (ATA).

Runstenen står rest på den s.k. Månstads kulle intill stationshuset med samma namn. Kullen utgör en naturlig höjd, som fått förbli orörd, då jord schaktades bort ur en ås för stationsbyggnaden.

Stenen påträffades sommaren 1905 i en brogjutna 600–800 m. N om stationen i samband med brons omläggning. Den låg i landfästet med runinskriften nedåt och befanns vid upptagandet sönderslagen i två delar.

Granit. Höjd 1,97 m., bredd 1,16 m. Stenen lagades genom Riksantikvarieämbetets försorg år 1957. Runorna äro tydliga om än på sina ställen grunt huggna.

Inskrift:

ikialtr : sati : s - - n : pani : eftir : krimulf : sun : si :

Ingialdr satti s[te]n þenna æftir Grimulf, sun sinn.

»Ingjaldr satte denna sten efter Grimulv, sin son.»

Till läsningen: På r. 13 äro spåren av **t**-bistavar osäkra. 14 **i**(?) är bortslagen i sprickan. 20 **e** är stungen, däremot ej 25 **k**. 34 **n** är avslagen nedtill. Mellan 34 **n** och 35 **s** ha sannolikt inga runor ristats.

Båda namnen äro tämligen vanliga, ehuru intet av dem eljest förekommer i västgötska runinskrifter. Om runföljden **pani** se Vg 152.

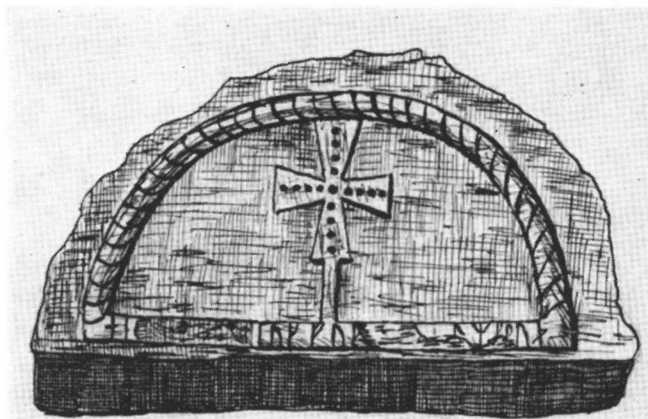

Fig. 298. Vg 191. Nittorps sn, gamla kyrkan. Efter teckning av Djurklou.

191. Nittorps sn, gamla kyrkan. Nu utanför kyrkogården.

Pl. 159.

Litteratur: T 119. N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 153 f. (ATA), Strödda anteckningar om Kinds härad (1877), s. 12; J. Anderson, Boken om Kind (1930), s. 144.

Äldre avbildningar: Djurklou, bläckteckning (i Berättelse 1869); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 119).

Denna halvcirkelformiga sten med runinskrift har tillhört Nittorps gamla kyrka, som övergavs 1847. N. G. Djurklou skriver 1869: »Nedanför *Nittorps* by vid bron öfver Dahlstorpsån anträffades en 3,5 fot lång, 1,9 fot hög halfrund häll, som fordom varit insatt öfver gamla kyrkans södra port. Den hade blifvit hitkörd då bron ombyggdes, men lyckligtvis ej sönderslagen.» Stenen fördes till nya kyrkan, där den nu står till höger utanför kyrkogårdsporten.

Täljsten. Höjd 0,57 m., bredd 1,10 m. Stora delar av inskriften är borta. Skadorna hade redan på Djurklous tid ungefär samma omfattning.

Inskrift:

✠ i . . . uk · fu - . . . þ ✠
5

Till läsningen: R. 1–3 äro säkra. 4 f är grund men förefaller säker. Efter 5 u(?) synes nedre delen av en hst.

De runrester utöver ovanstående, vilka Jungner på bilden antytt, äro alltför osäkra för att medtagas.

192. Nittorps sn, Gölingstorp, Sörgården.

Pl. 155.

Litteratur: T 121. Ransakningarna 1667–84 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 96 f.); N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 154 f. (ATA); Fritz Claeson, Kinds härads runstenar [1881–82] (hs, tillh. fru Thyra Claeson, Uddebo; tryckt i: Från Borås och de sju häraderna 1947, s. 70 f., jfr även samma arb., s. 62); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 61.

Äldre avbildningar: 2 bläckteckningar 1668 (i Ransakningarna); Djurklou, bläckteckning (i a. a.); Claeson, blyertsteckning 1882 (i a. a., återgiven i Från Borås och de sju häraderna 1947, s. 71); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 121).

Runstenen står rest invid en stenmur c:a 20 m. S om vägen Gölingstorp–Dalstorp. Den skulle enligt uppgift i orten ha flyttats ett 10-tal meter åt Ö. Stenen finns beskriven och avbildad i *Ransakningarna* år 1668: »Vthi Nittorpa Soehn, uppå Giölingztorpz giärde fins een steen medh dhesse bookstäfwer ingrafwen.»

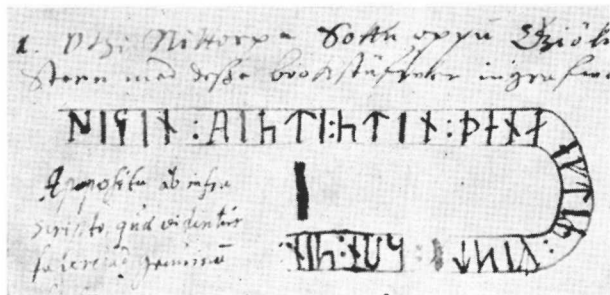

Fig. 299. Vg 192. Nittorps sn, Gölingstorp, Sörgården.
Efter teckning i Ransakningarna 1/5 1668.

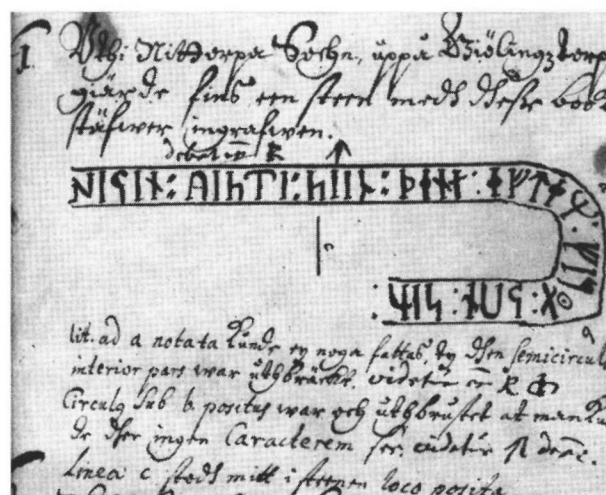

Fig. 300. Vg 192. Nittorps sn, Gölingstorp, Sörgården.
Efter teckning i Ransakningarna.

Den har sedan synbarligen fallit omkull och undandragit sig uppmärksamheten, intill dess den år 1869 återfanns liggande i åkern med runinskriften nedåt. Anledningen till upptäckten 1869 var den, att markägaren för antikvitetsintendenten N. G. Djurklou uppgivit, »att på hans egor i Gölingstorp fanns en kullfallen och af jord öfvertäckt runsten, som han hört sin farfader eller morfader omtala ... Stenen uppgräfdes flyttades på rullar ur åkern till en plats, der han ej kunde vara i vägen och restes», enligt F. Claeson »omkr. 100 fot från landsvägen».

Skiktad gnejs med starka inslag av vit kvarts. Höjd 2,35 m., bredd 0,95 m. Stenytan är på sina ställen mycket skrovlig, varigenom huggningen försvårats. Ristningen är på det hela taget djup och tydlig, endast namnet på den döde är osäkert.

Inskrift:

suin : risti : stin : pena : eftir : frua : sun : sin

Svenn resti sten þenna æftir frua, sun sinn.

»Sven reste denna sten efter frua, sin son.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 5 **r** har obetydligt inbuktad bst. 7 **s** har tvärstaven något förlängd åt vänster. 10 **s** har vänstra staven neddragen till undre ramlinjen. 15 **e** är stungen. Högra delen av bst till 16 **n** och 17 **a** äro horisontella. 18 **e** är stungen. Vänstra bst till 22 **r** tangerar föregående runa. 23 **f** är säker, nedre bst når ej upp till övre ramlinjen. Hst i r. 24 är säker, bst osäker, möjligen **r**. Hst i r. 25 är säker, möjligen är runan **u**, ehuru den ifrågasatta bst ej har naturlig böjning inemot hst. 26 **a** har krokig bst.

Djurklous läsning enligt teckningen avviker från ovanstående i några små detaljer: 18 **i**; sk saknas efter 22 **r** samt 29 **n**. R. 24–26 äro otydliga, och att Djurklou icke kunnat finna rimlig mening i dessa runor, framgår även av den beskrivande texten. Det tvärställda strecket mitt på stenen saknas hos Djurklou. — Torin har också varit tveksam om läsningen av namnet på den döde men stannat för **flipa**. I övrigt är hans läsning korrekt.

Namnet på den döde är fortfarande dunkelt. Möjligen kunna runorna, sådana de ovan uppfattats, återge *Froði*, ett vanligt fornnordiskt namn, känt även från litterär tid.

193. Svenljunga sn, gamla kyrkan. Nu på gamla kyrkogården.

Pl. 156.

Litteratur: T 116. Magnus Pettersson, Beskrifning öfver Kinds härad (1896), s. 31; E. Brate i Södermanlands runinskrifter (1924–36), s. 10; J. Anderson, Boken om Kind (1930), s. 161.

Äldre avbildningar: S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 116).

Runstenen står rest på Svenljunga gamla kyrkogård, som ligger c:a 300 m. NV om den nuvarande kyrkan, på andra sidan Ätran. Den påträffades 1887 i den gamla kyrkans kor i samband med planeringsarbeten inom området.

Granit. Höjd 1,7 m., bredd 0,63 m. Stenens vänstra sida är jämn och plan, som om den vore tillhuggen. Genom ytskadan har runinskriftens början gått förlorad. Högra sidan har slagits bort och därmed ett mellanparti av inskriften. De bevarade runorna äro i regel djupt huggna.

Inskrift:

. . . : stin : þani : e . . . brupur : sifa

... sten þenna æ[ftiR] ..., broður Sefa.

»... denna sten efter ..., Seves broder.»

Till läsningen: Alla bevarade runor äro säkra. Punkterna i sk före **1 s** äro grunda. **3 i** är något breddad på mitten men ej stungen. **9 e** är stungen. Inskriften avslutas utan sk. — Torins läsning överensstämmer med ovanstående.

Om runföljden **þani** se Vg 152.

Om namnet *Sefa* se Vg 136.

194. Svenljunga sn, Herrekvarn.

Pl. 157.

Litteratur: L 1412, T 117. Ransakningarna 1667–84 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 94); P. O. Warnmark, WägWisare Öfwer Sweriges RIjke (1709), s. 58; J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 95; O. L. Lignelius, Memorial (1715?, UUB hs A 517, publ. av R. Odenerants i VFT 4: 3–4, 1930, s. 69; går tillbaka på Ransakningarna); Prosten Warenii anteckningar fr. 1700-talet (hs i Kinds kontraktspostarkiv, avskr. i ATA: Sexdrega sn); J. H. Wallman, Runstenar, tecknade och beskrifne (i: Iduna 9, 1822, s. 347; hs i ATA), Anteckningar i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil (ATA); J. G. Liljegren, Beskrivning ¹⁵/₂ 1831 (ATA); N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 112 f. (ATA); Fritz Claeson, Kinds härads runstenar [1881–82] (hs, tillh. fru Thyra Claeson, Uddebo; tryckt i: Från Borås och de sju häraderna 1947, s. 70 f., jfr även samma arb., s. 62, 68); J. Anderson, Boken om Kind (1930), s. 161.

Äldre avbildningar: Wallman a. a., 2 bläckteckningar (i ATA, den ena i Fullständig Bautil, den andra förlaga till bilden i Iduna); Liljegren, bläckteckning 1831 (ATA); Djurklou, bläckteckning (i a. a.); Claeson, blyertsteckning 1882 (i a. a., återgiven i Från Borås och de sju häraderna 1947, s. 67); S. Welin, träsnitt (i T 117).

Runstenen står rest invid södra hörnet av boningshuset vid Herrekvarn. Den står mellan landsvägen och ån, 50 m. S om ån, 20 m. V om landsvägen. De tidigare Ortsbestämningarna äro följande. *Ransakningarna*: »Strax västan Simmebroo emillan Swenliunge och Hallarp Står vth med vägen wid den lilla åh, som der vthlöper, een Sten hvar oppå läses thesse Runor.» — Peringskiöld: »Emillan Swenliunga och Ullasiö, mitt för Torestorps qwarn wid Hallarp, en ottedels mil ifrån store Landswägen, finnes en stor stenflis vprest vthmed vägen, skrefwen med runska bokstäfwer». — Djurklou (1869): »Alldeles invid gafveln af en torpstuga och blott 100 fot från vägen står uti en trädgårdstappa till venster då man färdas till Ullasjö en runsten». — Claeson (1882): »Han har förr stått framför ett fönster till den byggning, bredvid hvilken han nu står;

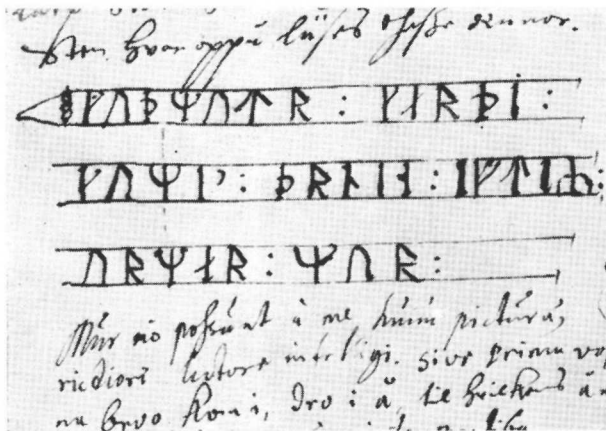

Fig. 301. Vg 194. Svenljunga sn, Herrekvarn.
Efter uppteckning i Ransakningarna.

Fig. 302. Vg 194. Svenljunga sn, Herrekvarn.
Efter teckning av Djurklou.

men då detta förorsakade, att det blef ytterst mörkt i stugan, blef han af egaren omkullslagen. Men denne, som var mycket vidskeplig, inbillade sig strax, att det spökade, och naturligtvis var den omkullslagna stenen skuld dertill. Han tordes nu ej annat än att åter uppresa stenen, men ej på hans gamla plats, utan ett stycke ifrån stugan, så att den nu ej skymmer.»

Rödaktig granit. Höjd 2,90 m., bredd 1,30 m.

Inskrift:

kuþmutr : karþi : kuml : þusi : eftir : urmar : sun : si

5 10 15 20 25 30 35

Gudmundr gærði kumbl þösi æftir Ormar, sun sinn.

»Gudmund gjorde detta minnesmärke efter Ormar, sin son.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. Bst till 16 l spåras svagt i kanten av en flagring. Efter 35 i har Jungner läst en n-runa jämte sk i form av två punkter. De spår han trott sig finna av dessa tecken äro emellertid ytterst osäkra. Sannolikt ha inskriftens sista runor varit **si**. En sådan skrivning ha Vg 190 och 195. Övriga runor äro säkra. I **k** och **sk** äro ej stungna.

Den förste granskaren, N. A. Kollinius (*Ransakningarna*), lämnar följande uppteckning av runorna: **guþmutr : karþi : kumi : þro(?)ia : iftir : urmar : mur**, och han uttyder — dock med en viss tvekan — sina funderingar över inskriftens innebörd först i en utläggning på latin, därefter i översättning till svenska, vilken ger ett exempel bland många på den valhänthet, som ännu vid denna tid präglade försöken t. o. m. hos bokligt bildade präster att komma tillrätta med de äldsta urkunderna på modersmålet: »Gudmoder körde öfr denna broo kom i, dro i å, til hvilkens åminnelse etc.». De sista orden »urmar mur» bekänner sig översättaren icke förstå.

Wallman har urskilt endast hst till 18 **u**; 19 **s** saknas. Hans läsning slutar med sk efter 30 **r**. — Liljegren har i *Runurkunder* följt Wallmans läsning. — Djurklous läsning överensstämmer med ovanstående, men r. 31–36 saknas helt liksom runslingans avslutning. R. 21 läses **i**, r. 30 **r**. Han ger följande kommentar till läsningen: »Af dessa äro runmynderna till Ψ i $\Psi\Psi\Psi$ fullt tydliga och djupt huggna. $\uparrow$ har förlorat känne-strecket i följd af stöt eller afflagning, $\uparrow\uparrow$ äro fullt tydliga men $\uparrow$ är skadadt, emedan stenen här är skroflig och runan kommit i en afsats. $\uparrow$ är svagt men omisstydligt. $\uparrow\uparrow$ äro mindre djupa men $\uparrow\uparrow$: $\uparrow\uparrow$ fullt tydliga. $\Psi\uparrow$ äro svaga och $\uparrow$ nästan omärkeligt, men lät dock känna sig.» — Torins läsning är densamma som Jungners med **n** jämte sk efter 35 **i**.

Om *Guðmundr* se Vg 155 och Sö 217. *Ormarr* förekommer även på Ög 89 och Sö 109. Det är för övrigt känt från Norge och Island och från Sverige i ett enstaka, medeltida belägg.

Om *kumbl* se Vg 115.

195. Tranemo sn, Normanslid.

Pl. 158.

Litteratur: L 1413, T 118. Ransakningarna 1667–84 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 91 f.); O. L. Lignelius, Memorial (1715?, UUB hs A 517, publicerat av R. Odencrants i VFT 4: 3–4, 1930, s. 66 f.; går tillbaka på Ransakningarna); T. A. Sjöholm, uppgift, odat., avsedd för 8. uppl. av E. Tunelds Geografi (del 4: 1, 1833), befordrad till J. G. Liljegren av W. Forsslund (i: Liljegren, Fullständig Bautil, ATA; samma uppgift, nedtecknad av Forsslund själv, finnes i Liljegren, Samlingar Msc:t Runir I, ATA); N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 150 f. (ATA); Fritz Claeson, Kinds härads runstenar [1881–82] (hs, tillh. Fru Thyra Claeson, Uddebo; tryckt i: Från Borås och de sju häraderna 1947, s. 70 f., jfr även samma arb. s. 62); Handlingar 1920 i ATA; J. Anderson, Boken om Kind (1930), s. 168; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), s. 118.

Äldre avbildningar: Bläckteckning (i Ransakningarna); E. B. Tranander, bläckteckning (i KB F m 27, s. 37); bläckteckning (i Lignelius a. a., återgiven i VFT 4: 3–4, 1930, s. 67); 2 osign. teckningar (i Fullständig Bautil, ATA); Djurklou, bläckteckning (i a. a.); Claeson, blyertsteckning 1881 (i a. a., återgiven i Från Borås och de sju häraderna 1947, s. 63); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 118).

Runstenen står rest på norra sidan om landsvägen Svenljunga–Tranemo, V om uppfartsvägen till Normanslid.

I *Ransakningarna* beskrives fornminnet på följande sätt: »wid Normanslijd i Tranemoo Sokn fins vth med Landzwägen på norre sijdan een hielta Graff 9. alna lång, wid hvilken Södre sijda står een stor Gråsteen til 5. alr ofwan Jordan, medh Runor rijtad, hwilka emädan stenen är af långlig hagel och ombläst pigg-Sniö och ijs mycket förnött, äro beswärliga att vthleta, men effter nogaste ransakning och påsicht som skeep kunne, tyckes wara som effterföliande Figur vthvijsar. ... vid hufwudet på samma graff står een mindre Steen, men ingen Sk[riff]t fins der på. wid it Steenkast wäster der ifrån ståå Tre stenar opresta i en Triangel. men ingen weet något der om at Säga.» T. A. Sjöholms uppgift lyder: »Utmed stora landsvägen $\frac{1}{4}$ mil från Tåstarps Gästgifware Gård wid hemanet Normanslid står en *Runsten*». Meddelandet finns tryckt i Tunelds

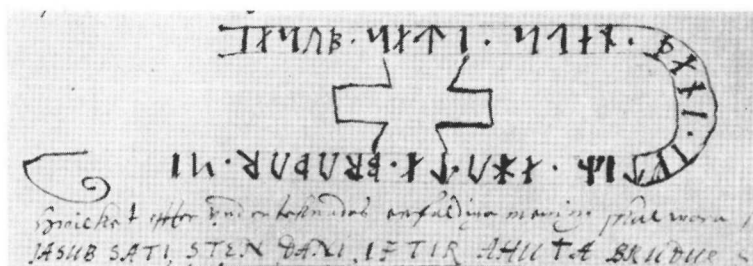

Fig. 303. Vg 195. Tranemo sn, Normanslid. Efter teckning i Ransakningarna.

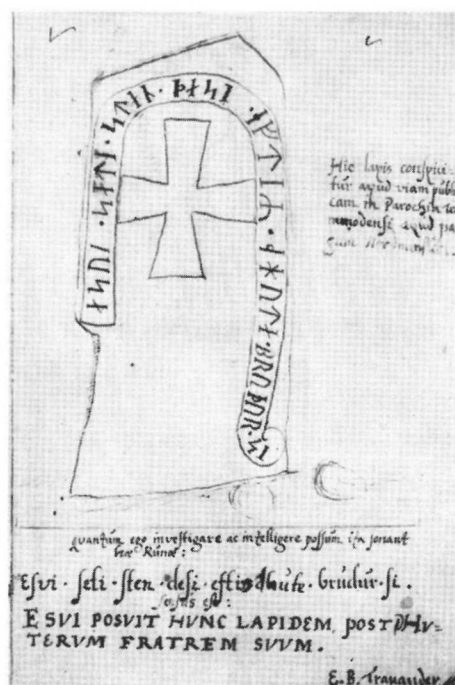

Fig. 304. Vg 195. Tranemo sn, Normanslid.
Efter teckning av Tranander.

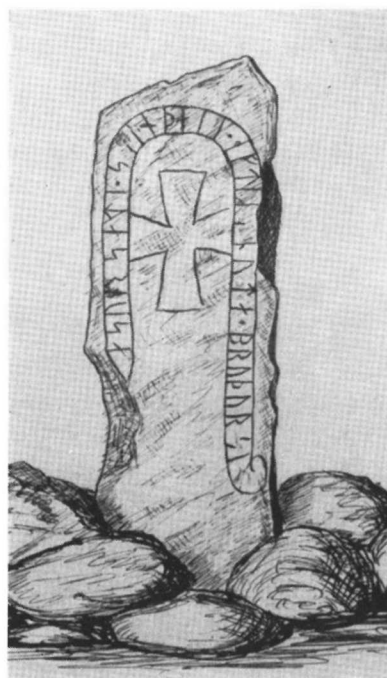

Fig. 305. Vg 195. Tranemo sn, Normanslid.
Efter teckning av Djurklou.

Geografi, 8. uppl., del 4: 1 (1833), s. 206. Fritz Claeson uppger 1881 följande om stenens placering: »Under länsman Bånges tid [mitten av 1800-talet] blef den af några vinningslystna personer omkullslagen, men då klagomål häröfver gjordes, upprestes den åter, dock ej på sin gamla plats utan några alnar närmare landsvägen, så att han nu står strax intill densamma.» N. G. Djurklou fann den 1869 »Wid Normanslid utmed landsvägen till Gölingstorp och till venster om denna». Stenen »rätades och omskolades» vid detta tillfälle.

Starkt vittrad gnejs. Höjd 2 m., bredd 0,82 m. Vissa ljusare ytpartier i stenen ha flagrat och låta mörka, korniga partier framträda. Ett stycke av stenen är bortslaget nedtill till vänster, vilket synes ha skett före ristningen.

Inskrift:

asur · sati · stin · pani · iftir · anuta · brupur · si
5 10 15 20 25 30

Assurr satti sten þenna æftir Anunda, broður sinn.

»Assur satte denna sten efter Anunde, sin broder.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. R. 1–4 äro grunda men förefalla säkra. Mellanleden i 5 s och vänstra bst i 6 a äro bortvittrade. Bistavarna i 7 t äro otydliga. Detsamma gäller bst i 12 n. Endast nedre delen av 11 i är synlig. Punkten efter 12 n är osäker. Mittpartiet av 13 p är tydligt. R. 14 är troligen a med högra bst skönjbar, den vänstra är osäker. Över 16 i går en fördjupning, som möjligen är spår av huggning. R. 17 har en punktliknande fördjupning på mitten, som dock är kantig och verkar flagring; runan är troligen i, möjligen e. R. 23 är n. Visserligen finnes en snett uppåt höger gående fördjupning, men den är jämnare och grundare än de ristade linjerna. Särskilt på högra sidan av hst är denna fördjupning mycket oskarp. Efter 24 u blir ristningen djupare och tydligare. Efter 34 i finns ingen ytterligare huggning.

Ransakningarna: Begränsningslinjen vid inskriftens början har lästs som i; 4 b, 11 e, 23 h. — Tranander: 4 i, 15 s, 17 e, 22 d, 23 h. — Djurklou: »Runorna voro þ[er] derpå två otydliga repor, hvilkas betydelse ej är

fullt klar, men de kunna dock tillsammans hafva bildat runan $\mathcal{R}$. Derefter följer $\mathcal{H}\mathcal{T}\mathcal{T}\mathcal{T}\mathcal{T}\mathcal{H}$ tydliga, så två stafvar — den ena genom afflagning afbruten — hvilka dock utan alltför djerf gissning måste läsas för $\mathcal{T}$. Vidare läses $\mathcal{H}\mathcal{T}\mathcal{T}$, der kännestreckket på tredje runan, som måste vara $\mathcal{T}$ saknas. I följande ordet är sista runan $\mathcal{H}$ otydlig, och af den första i det följande synes endast en del af stafven, men denna torde att döma af den följande runan, som ej gärna kan vara någon annan än $\mathcal{T}$ kunna antagas hafva varit $\mathcal{T}$ och hela ordet $\mathcal{H}\mathcal{T}\mathcal{T}\mathcal{T}\mathcal{T}\mathcal{H}$.» Djurklou anger ingen tvärgående begränsningslinje för runslingans början, och avslutningen är på hans teckning spetsformig, såsom ett ormhuvud. Han anger ej sk efter 4 **r**, 12 **n**, 21 **æ** och 32 **r**. Skadorna i stenen tyckas ha varit desamma på Djurklous tid som nu. — Torin: »Fjärde runan i första ordet är alldeles borta.» R. 15 **n** kan »möjligen vara $\mathcal{H}$. Förvittring af stenen gör en säker läsning omöjlig.» 16 **e** »osäker». Beträffande 23 **n** säger Torin, att den »är ganska tydlig. Möjligen skulle man kunna läsa $\mathcal{H}$ men ena kännestreckket är ej så tydligt samt grundt och ojämt i botten.» Han avslutar också inskriften med en punkt.

De båda brödernas namn ha allittererat. Om *Assur* se Vg 50. Det torde ligga närmast till hands att förklara **anuta** (ack.) som en svagform till *Anundr* (jfr *Amundi*: *Amundr*, båda med god frekvens). Namnet förekommer även på U 804. Om runföljden **pani** se Vg 152.

Älvsereds sn, Ryd.

En stensättning vid Ryd i Älvsereds sn, där en av stenarna förmodats ha runinskrift, besiktigades 1891 av S. Welin, som på stenen ifråga konstaterade en sprickbildning, till formen lik en **r**-runa.

Följande 6 häradet tillhörande den del av Älvsborgs län, som faller inom Västergötland, sakna helt runstenar: Flundre, Bjärke, Ale, Vättle, Bollebygds och Vedens häradet. De äro alla belägna i området längst i väster.

Enligt S. Welin finns i Bjärke härad, St. Mellby sn, å Borg Nedergården en rest sten med tre rader runliknande tecken samt »Rakt nordväst om Gendalens station uppe i skogen en lång rad naturbildningar, som uppgivits som runor».

I Lerums sn, Vättle härad, ligger också på en bergavsats vid Öxsjöns nordvästra ände ett gnejsblock, 2,10 m. långt och 1,05 m. brett, 0,15–0,20 m. tjockt. Blocket bär en i sen tid tillkommen inskrift med runtecken, delvis hämtade ur det äldre runalfabetet: *ek harald · voraiho · r · at · signe*. Se vidare Hj. Lindroth i *Göteborgs Morgonpost* 8/6 1934.

Göteborgs och Bohus län.

Västgötadeln av Göteborgs och Bohus län omfattar Askims, Sävedals samt Östra Hisings härad. Med ett undantag sakna dessa områden runstenar i likhet med de angränsande, västligast belägna västgötahäraderna i Älvsborgs län. Undantaget utgör den gravsten med runinskrift från Älvsborg (Vg 196), som numera förvaras i Göteborgs museum, men vars tidigast kända placering var vid Älvsborgs slott, en gång beläget inom den del av det nuvarande Göteborg, som förr hörde till Örgryte sn, Sävedals härad. Stenens ursprungliga plats är dock icke känd.

196. Göteborg, Älvsborg. Nu i Göteborgs museum.

Pl. 159, 160.

Litteratur: L 1647. J. Bureus, KB F a 10: 2, nr 114, KB F a 5, s. 258 nr 566, Dagboksanteckningar (KB F a 4, publ. av G. E. Klemming i Samlaren 4, 1883), s. 27, Sumlen (KB F a 12, utg. i Svenska Landsmålen, Bih. 1, 1886), s. 190; J. H. Rhezeliuss, KB F a 10: 1, nr 48; KB F e 17, s. 30 (avskr. av KB F a 5 av okänd hand); O. Celsius, Svenska runstenar (KB Fm 60) 1, s. 253; Kyrkoinventarium 1830 (ATA); G. Brusewitz, Brev till B. E. Hildebrand ^{20/2} 1871, ^{19/6}, ^{4/8}, ^{24/11} och ^{25/11} 1879 (ATA); VHAA:s protokoll 1879 §§ 258, 327, 470; G. Brusewitz, Beskrivning ^{22/11} 1879 (ATA), Om runstenen från Nya Elfsborg (i: Göteborgs K. Vetenskaps och Vitterhetssamhälles handl., ny f. 17, 1882, s. 51 f.) jämte uttalande av P. J. Lindal (i: sistn. a. s. 75 f.); Göteborgs museums årsberättelse 1879 (tryckt i Göteborgs Musei Tjugofemårs-berättelse, 1888, s. 113 f.); Wilhelm Berg, Runinskrifter vid Göteborg (i: Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia 2, 1879–83, s. 59 f.), Om runstenen från Nya Elfsborg (i: Göteborgs K. Vetenskaps och Vitterhetssamhälles handl., ny f. 19, 1884); S. Gardell i Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings Tidskrift 1932–33, s. 165; C. R. af Ugglas, »Jon Drottnings gravsten» (i: Vikarvet 1935, s. 28 f.).

Äldre avbildningar: J. Bureus, träsnitt (i: Monumenta Sveo-Gothica Hactenus Exsculpta, 1624, KB F a 5, KB F a 10: 1, KB F a 10: 2, återgivet i Berg a. a.); G. Brusewitz, blyertsteckning 1871 (stenen i muren, ATA), blyertsteckning 1879 (stenen uttagen, ATA, återgiven i Berg a. a.), två blyertsteckningar 1879 (runpartiet, ATA); därjämte finns ytterligare en bild i Göteborgs K. Vetenskaps och Vitterhetssamhälles handl., ny f. 17 och 19, som enl. Bergs uppgift återgår på en teckning av Brusewitz; A. Hedenberg, två blyertsteckningar 1879, båda förvarade i ATA, den ena visande hela stenen i muren, den andra, en situationsbild (återgiven i Berg a. a. 1879–83, s. 60).

Den äldsta uppgiften om denna runristade gravsten lämnar J. Bureus i sina dagboksanteckningar för år 1603: »7 Martij fik iagh bodh ifrån Försten [Karl IX] efter migh, mötten i vägen när han kom igen til Elfzborghz slott, afritte iagh Slachtordningar och Runstenen för Porten ligger». Originalteckningen har gått förlorad, men bilden är bevarad i träsnitt, och Bureus har själv rubricerat denna i F a 10: 2 »På Elfzborghz föreborgh» och i F a 5 »ElfzBårg för Slotsporten». I *Monumenta* 1624 rubriceras bilden: »På Elfzborgh Slott». I *Sumlen* finnes därtill av Bureus' hand en något missvisande notis, som dock otvivelaktigt avser gravstenen: »På Hisingen står en, vidh Elfzborgh». Bureus' uppgifter avse stenens plats i Älvsborgs fäste, beläget på södra stranden av Göta älv, inom västra delen av nuvarande Göteborg (tidigare Örgryte sn, Sävedals härad; ej V. Frölunda sn, som i planschhäftet angivits). Stenens ursprungliga plats är okänd, likaså den exakta tidpunkten för dess placering vid Älvsborg. Belägenheten är ej heller närmare angiven. Träsnittet synes snarast ge vid handen, att den varit placerad på marken.

Fig. 306. Vg 196. Göteborg, Älvsborg. Efter träsnitt av Bureus.

1502 uppgives Älvsborgs slott, som fästningen redan då också kallas, vara av trä (jfr Helene Dihle *Zur Belagerung von Elfsborg i. J. 1502*, *Fornvännen* 1930, s. 110). Fientligheterna med Danmark, som f. ö. ett par gånger ledde till danskt herravälde över fästningen, nödvändiggjorde omfattande förstärkningsarbeten under 1500-talet (jfr W. Berg, *Elfsborgs slott i Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns förnm. och hist.* 7, 1904, s. 1 f.). Härvid ålades bönderna i omgivande härader att framforsla erforderligt byggnads-material. Möjligen har gravstenen under denna tid förts till Älvsborg från någon av kyrkogårdarna i trakten.

Först i ett inventarium för Nya Älvsborgs kyrka 1830 finner man sedan belägg för stenens existens: »På södra väggen af kyrkan är en inmurad sten med runinscription och ett pantherdjur». Kyrkan var inrymd i fästningens stora mittorn, och platsen stämmer till fullo med G. Brusewitz' uppgift om stenens belägenhet 1871: »Sittande ett stycke ofvan porten på borggårdssidan af tornet å Ny Elfsborgs fästning. Täljsten. Sönderslagen men hopsatt, komplett». Några data i fästningsbyggets historia förklara stenens förändrade placering. Älvsborg ersattes strax efter mitten av 1600-talet med Nya Älvsborg. Arbetet på den nya fästningen, förlagd till Kyrkogårdsholmen (tidigare i Lundby sn, Östra Hisings härad) i Älvsborgsfjorden strax utanför älvmynningen, igångsattes 1653 och pågick till inpå 1670-talet. 1660 började raseringen av det gamla Älvsborg. Stenmaterialet kom därvid i viss utsträckning den nya fästningen till godo. Bland sådan överförd byggnadssten befann sig alltså den runristade gravstenen. Stenens förnämliga placering ovanför porten till Nya Älvsborg sammanhänger måhända med att man i djurfiguren funnit ett uttryck för begreppet »Göta lejon». Om det svenska riksvapnets lejonbild, som ytterst går tillbaka till det gamla folkungavapnet, se H. Hildebrand, *Heraldiska studier* (i *ATS* 7: 1, 1884), s. 1 f.

A. Hedenbergs teckningar bära årtalet 1879. Samma år den 19/6 anmälde Brusewitz till Riksantikvarien Hildebrand, att stenen nu var »löst sittande, så att den hotade nedstörta, hvadan man måst uppföra en platform under densamma för att förebygga fara för de under porthvalfvet passerande», och han anhåller därför om tillstånd att få uttaga stenen och införliva den med Göteborgs museums samlingar. Vitterhetsakademien gav sitt tillstånd till förflyttningen, och stenen förvaras nu i museet, inv.nr GM 367 (gammalt nr 1516).

Mörk, grågrön diabas. Längd 1,81 m., bredd 0,72–0,60 m. Stenen är sprucken i två delar, men brottet berör icke runinskriften. Denna är nött.

Inskrift:

✱ gunbiorn : lit : gīra : s̄tīn : þīna : iuir : i - - - - aneg : broþir : si . . .

Gunnbiorn let gæra sten þenna yfir . . ., broður sinn.

»Gunnbjörn lät göra denna sten över . . ., sin broder.»

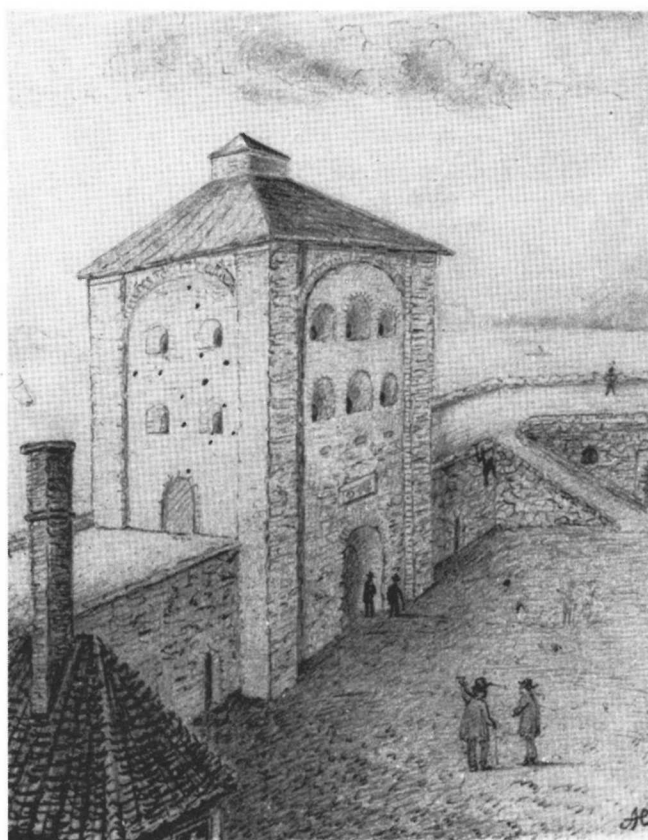

Fig. 307. Vg 196. Göteborg, Älvsborg. Gravstenen på sin plats ovanför porten i Nya Älvsborg.
Efter teckning av Hedenberg 1879.

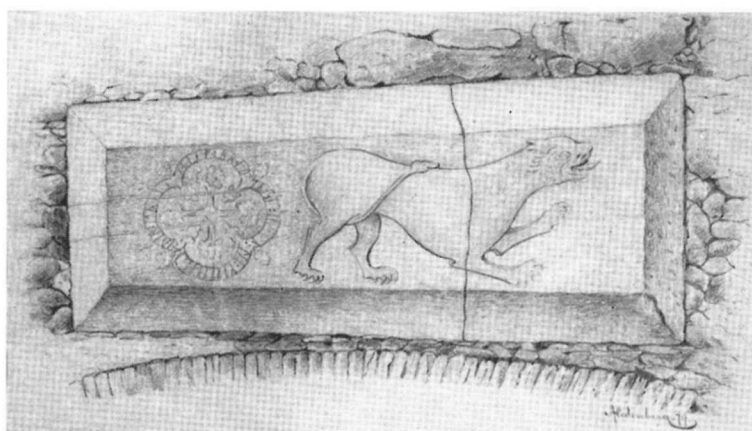

Fig. 308. Vg 196. Göteborg, Älvsborg. Efter teckning av Hedenberg.

Till läsningen: Inskriften börjar med ett korsformigt sk mitt i rosettbågen närmast lejonet. **1 g** är till sin översta del otydlig, **bst** är endast svagt skönjbar närmast **hst**. Punkten är grund men tydlig. På **2 u** är **bst**:s förbindelse med **hst** bortnött. Av **hst** är endast ett stycke på mitten tydligt. I **4 b** är undre **bst** i det närmaste bortnött. Av **hst** i **5 i**, som står trångt mellan **4 b** och **6 o**, återstå endast två korta stycken. **6 o** är säker liksom **7 r** och **8 n**. Mitt på **hst** till **10 i** finnas fördjupningar, som icke förefalla att vara huggna. Det

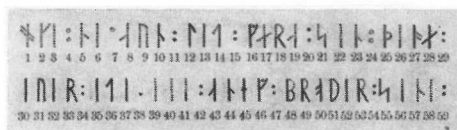

Fig. 309. Vg 196. Göteborg, Älvsborg. Efter Berg, Runinskrifter vid Göteborg (1879–83).

är numera omöjligt att avgöra, om runan varit stungen. 11 **t** har numera ingen bst, bortnött. Av punkten i 12 **g** finns endast ett ytterst grunt spår bevarat. Taljor eller rep ha slitit bort övre delarna till 14–20 **ra:stin:þ**. Taljspåret har även nött bort mellersta delen av 13 **i**. Av 14 **r** återstår nedre hälften och av 15 **a** den nedre tredjedelen. Därefter står tydligt sk **:**. Av 16 **s** har mellanleden gått fullständigt förlorad, av de övriga lederna finnas endast obetydliga rester. Av 17 **t** återstår endast ett kort stycke nedtill. 18 **i** har förlorat övre delen. Av 19 **n** är övre delen bortnött. Undre delen av hst och bst är bevarad. 20 **þ** är avnött i toppen. Vid 22 **n** finnas både till höger och vänster streckformade fördjupningar; endast den nedersta på högra sidan förefaller att vara huggen. I r. 23 kunna inga spår av bistavar iakttagas. Av 24 **i** återstår ett kort stycke på mitten liksom av 26 **i**. 25 **u** och 27 **r** äro säkra. 28 **i** är säker. I nästa runa (29) ser man en säker hst; t. v. finnas skåror i stenen, som skulle kunna vara rester av **a**- eller **o**-bistavar. Därefter syns mittpartiet av en hst, som upptill möter en spricka i stenen. T. h. om denna hst finns en fördjupning, som kan tänkas vara huggen och utgöra början till en **k**-bst. Därefter följer lågt i runbandet en rund fördjupning, som ej verkar huggen. Ovanför denna finns också en ojämn fördjupning, som ej verkar huggen, varför man ej här bör räkna med sk. I r. 31 är hst tydlig, inga säkra spår av bistavar. Ingenting hindrar emellertid, att denna runa varit **o** (jfr nedan). Därefter finns en hst (32); ytan t. h. om hst är vittrad; där har funnits plats för bistavar. Vittringsytan kan ej här ge någon bestämd ledning. Runan kan ha varit **u**, **r**, **b**. Man kan också tycka sig se en **s**-runa av stolsform, ehuru detta med all sannolikhet är en ren tillfällighet. Mellan r. 32 och 33 finnas inga spår av sk, ehuru utrymmet mellan runorna möjligen medgivit ett sådant. Av r. 33 ser man en lång, tydlig hst; inga absolut säkra spår av bistavar kunna iakttagas men skåror till höger om hst. En av dessa skåror kan vara rest av en **k**-bst. En annan skåra är sannolikt rest av en bst till r. 34 (**a**?). 35–37 **neg** äro säkra. 38 **b** har delvis bortnötta bistavar. 39–43 **ropir** äro säkra jämte följande sk. 44 **s** är svårt skadad men förefaller säker. Efter 45 **i** finnas inga säkra spår av ristning före det inledande korset. Med all sannolikhet har här stått en runa. Plats finns för högst två runor.

Den svårtydda runinskriften har under tidernas lopp lockat många runologer till tolkningsförsök, som givit nästan lika många olika resultat. Träsnittet hos Bureus visar den äldsta läsningen. Att runorna redan då varit svåra att komma till rätta med, och att teckningen är schematisk, visar Bureus' egen tveksamhet om innebörden av inskriften. F a 5 har: *Ogni Nisa Sun lit gera Stin thinna ivir ... Nigg Brodir sina*, medan F a 10: 2 bl. a. innehåller följande läsning: *o gun biarn : let : gæræ stein | pinna : ivir : eia : iati : neg : bro | þir : sini : .* Den förstnämnda tolkningen har i huvudsak följts av Liljegren: *Okinisun : lit : kera : stin : pinna : ivir : Ni .. a : nig : broþir : sin ...*

Under senare delen av 1800-talet blir inskriften föremål för ny granskning, ehuru den då blivit om möjligt mera förstörd genom ett lager av »kalk och droppstenskorpa», som Wilhelm Berg uttrycker sig. Berg läser inskriften på nytt men supplerar de förstörda partierna efter Bureus' träsnitt; se fig. 309. Med G. Stephens' bistånd framställer Berg följande tolkningsförslag, översatt till nysvenska: »Åke Nilsson lät göra denna vård öfver Ide och Anik, sina bröder».

Efter stenens förflyttning till Göteborgs museum i november 1879 undersöktes och avtecknades den av intendenten G. Brusewitz. Han finner första namnet vara *Gunnbiarn* och associerar omedelbart mannen med samma namn i Saga Inga Barðarsonar och vill fortsättningsvis i inskriften se ett historiskt vittnesbörd om händelserna kring Gunnbjörns broders, Jón drotningens död. Jón, konungens länderman öster om Göta älv, föll offer för svek och dräptes, hans lik fördes till Kungahälla och begravdes i munkklostret. Gunnbjörn

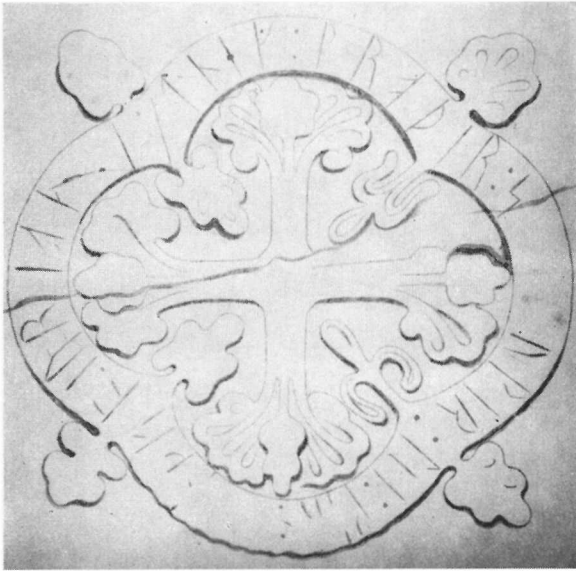

Fig. 310. Vg 196. Göteborg, Älvsborg.
Efter teckning av Brusewitz.

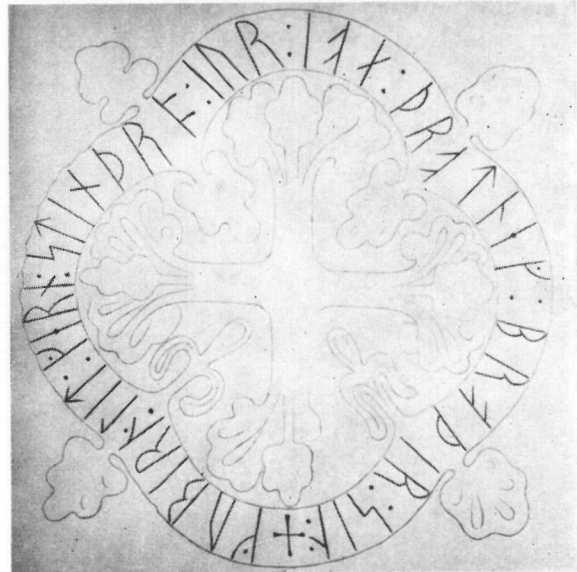

Fig. 311. Vg 196. Göteborg, Älvsborg.
Efter rekonstruktionsritning av Brusewitz.

hämna senare hans död. Händelsen dateras till början av 1200-talet. Brusewitz' fullständiga rekonstruktion är följande: »+ Kunnbjarn : lit : geræ : stinpro : uor : Jon : Protneg : bropir : sin :». Han lyckades också få Stephens att ur språklig synpunkt ansluta sig till förslaget. En sammanställning av inskriften med den isländska sagans personer och händelser är frestande och saknar givetvis icke sitt intresse, men förslaget mötte från början kritik. Sätillvida har emellertid Brusewitz avgjort fört tolkningen några steg framåt, att tecknet i den högra runbågens mitt otvivelaktigt är ett korsformigt ordskillnadstecken. Läsningen av det första namnet är i huvudsak riktig, och förenklingen av inskriftens sista ord till *sin* måste vara den enda godtagbara tolkningen. Namnet *Gumbiorn* är känt från ytterligare några runinskrifter, de flesta i Uppland. Det har också brukats under medeltiden i Sverige, Norge och på Island. Jfr Sö 278.

Största tolkningssvårigheterna bereda r. 28–37, som ha innehållit den dödes namn. Jungners förslag *Iol iætaneq* 'Jul jättedödaren' är av flera skäl icke acceptabelt. Att initialen varit *i* är det enda, som med säkerhet kan bestämmas. Det är emellertid mindre sannolikt, att de tio runorna uttryckt enbart ett förnamn; troligen innehålla de också en bestämning till detta namn, antingen ett släktnamn, ett binamn, en yrkesbeteckning, en Ortsbestämning e.d. Närmast till hands ligger det onekligen att i r. 36–37 se en avledningsändelse *-ing*. En annan möjlighet är exempelvis ornamnsbeteckningen *-æng*. Alldeles otänkbart vore det kanske icke heller rent formellt att ur de bevarade runresterna utläsa den kyrkliga ämbetsstiteln *kanik*. Domkapitlet i Skara torde ha existerat på 1240-talet. Man kan nämligen med hänsyn tagen till gravårdens monumentala karaktär utgå ifrån att den ursprungligen ägnats en storman, andlig eller världslig. Vad förnamnet beträffar lägger ristningen icke hinder i vägen för exempelvis en läsning *Iakob*. Men det är angeläget att understryka att vissa svagheter vidlåder ett förslag som *Jakob kanik*. En sådan är ortografien med stungna runor i det sista ordet.

Anmärkningsvärd är nominativformen i stället för ackusativ i ordet *broðir*.

Ur konsthistorisk synpunkt har stenen studerats av C. R. af Ugglas, som snarast är böjd att »karaktärisera Älvsborgsstenens lejon som ett skott på det nordiskt-italienska konstträdet». Åtskilliga drag peka på traditioner från mästern Mårtens skånska verkstad med rötter i Lundadomens bildhuggarskola. Ugglas tidfäster stenen till »troligen allra tidigast ... omkring år 1175». Monica Rydbeck har dock muntligt meddelat, att såväl lejontypen som växtornamentiken inom fyrpasset hör hemma i 1200-talets förra hälft eller dess mitt.

Göteborg (f. d. Lundby sn).

Om runliknande monogram i Ramberget på Hisingen inom Göteborgs stadsområde se *Bidrag till kännedomen om Göteborgs fornminnen och historia* 2 (1879–83), s. 59, 3 (1886), s. 285, 4 (1890), s. 427.

Västra Frölunda sn, se Vg 196.

---

197 och 198. Dalums sn, se s. 314 och 316.

199. Norra Lundby sn, se s. 131.

200 och 201. Börstigs sn, se s. 255.

Okänd fyndort.

Med inv.nr 21.217 förvaras i Statens historiska museum en sten, gnejs, 33 × 25 cm stor, med sentida runinskrift. Enligt inventariebilagan förvärvades stenen till museet »genom cand. mag. E. Moltke, Köpenhamn, från herr Carl Wallentin, som 1909 eller 1910 köpte stenen av 'lantbruksbiträde Olsson' som fått den från Västergötland». Närmare proveniens anges icke.

Inskriften är anbragt i en ellipsformad, sluten runslinga. Den är fullständig och lyder: **biorn : lit : kirua stain : at sik.**